

Рудолф Щайнер

**Годишният кръговрат
като дихателен процес на
Земята
и четирите големи празници**

**Пет лекции, Дорнах
31.Март – 8.Април 1923**

**Антропософията
и човешкото сърце
Четири лекции, Виена
27. Септември – 1. Октомври 1923**

Превод от немски: Димитър Димчев

СЪДЪРЖАНИЕ

Годишният кръговрат като дихателен процес на Земята и четирите големи празници	
Първа лекция, Дорнах, Страстна Събота, 31. Март 1923.....	9
Годишният кръговрат като дихателен процес на Земята и свързаните с него празници.	
Втора лекция, Великден, 1. Април 1923	27
Мисълта за Великден. Михайловият празник като противоположност на Великденския празник.	
Трета лекция, Велики Понеделник, 2. Април 1923	47
Троичната същност на Михайловия импулс. Първичната троичност на годишния кръговрат.	
Четвърта лекция, 7. Април 1923	66
Летните и зимни празници през древността и връзката им с Мистерииите.	
Пета лекция, 8. Април 1923	87
Изживяването на природните процеси в древните Мистерии. Михайловият празник като празник на душевната смелост.	
Антропософията и човешкото сърце	
Първа лекция, Виена, 27. Септември 1923	109
Битията на Михаил с Дракона и произтичащите от нея импулси за развитието на човека.	
Втора лекция, 28. Септември 1923	132
Човешката отговорност пред Космоса.	
Трета лекция, 30. Септември 1923	154
Предпоставки за въвеждане на един нов есенен празник, Друидите и Мистерииите на Митра.	
Четвърта лекция, 1 Октомври 1923	185
Социалната значимост на Михайловия празник.	
Рудолф Щайнер обзор върху литературното му дело.....	206
Рудолф Щайнер биографични данни и творчество.....	208

ГОДИШНИЯТ КРЪГОВРАТ КАТО ДИХАТЕЛЕН ПРОЦЕС НА ЗЕМЯТА И ЧЕТИРИТЕ ГОЛЕМИ ПРАЗНИЦИ

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, Страстната събота, 31.Март 1923

Изхождайки от духовните съотношения в света, добре е сега, когато пред душата ни се задават големите празнични дни на годината, отново да отправим поглед към смисъла на годишните празници и днес аз бих искал да сторя това като изложа пред Вас как разбирането на годишните празници и тяхното утвърждаване произтичат от самия организъм на Земята. Когато обсъждаме такива духовни съотношения, отнасящи се до Земята и земните факти добре е да сме наясно, че не бива да си представяме Земята като механична сплав от минерали и скали, каквато е тя според минералогията и геологията, а следва да разглеждаме Земята като един жив, одушевен организъм, чиито вътрешни сили са тези, които тласкат напред растителния, животинския и физическо-човешкия свят. Така че, когато говорим за Земята от една специална гледна точка, както ще сторим това днес, ние трябва да имаме предвид цялостния жив свят на Земята, както и нейната одушевена материя, за да стигнем после до това, което аз ще изложа сега пред Вас.

Вие добре знаете, че Земята и Съществата, които ѝ принадлежат – вземете дори само нейната растителна обвивка – коренно променят своя външен облик в хода на една календарна година, Земята променя всичко онова, което, така да се каже, като нейна физиономия наднича в мировото пространство. След изтичането на една година Земята винаги се оказва на приблизително същото място и в приблизително същия външен вид, какъвто е имала преди една година. Замислете се само, че по отношение на климата, растителния и животинския свят, сега в края на Март 1923, всичко се намира в приблизително същото състояние, в което се е намирало и в края на Март 1922.

Нека днес да си представим този годишен кръг като един вид огромно вдишване и издишване от страна на Земята, което тя извършва спрямо своето космическо обкръжение. Като един вид дихателни движения изглеждат също и други процеси, които стават на Земята или около Земята. Ние можем да говорим също и за едно ежедневно вдишване и издишване на Земята. Обаче нека днес да разгледаме годишния кръговрат като едно могъщо дишане на Земята, при което бива вдишван и издишван не въздуха, а примерно онези сили, които предизвикват вегетацията на растителния свят, силите, които през пролетта изтласкват растенията от тялото на Земята, а през есента отново ги прибират в Земята, които карат зелените растения да повехнат, докато накрая

окончателно прекъсват всякакви растежни процеси. Следователно, не става дума за вдишване и издишване на въздуха, а за вдишване и издишване на сили, частична представа за които можем да получим, ако примерно разглеждаме целия растежен процес на растителния свят в хода на една календарна година. Нека да отправим душевен поглед към този пълен дихателен процес на Земята, обхващащ цялата година.

Да се обърнем най-напред към онзи период от време, когато Земята се намира в така наречен зимен поврат на Слънцето, който се пада в последната третина на Декември. През този период от време ние трябва да разглеждаме споменатите дихателни процеси на Земята така, както бихме разглеждали човека и неговото белодробно дишане именно в момента на вдишването, т.е. когато той е задържал вдишания въздух навътре в белите си дробове. По същия начин и Земята задържа в себе си онези сили, които аз само сравнявам с процесите на вдишване и издишване. Земята задържа в себе си тези сили най-вече в края на Декември. И какво точно става със Земята, аз мога да Ви покажа с помощта на следната схематична рисунка. Нека да си представим, че това тук е Земята (Рис. 1, червено). Що се отнася до планетарното вдишване и издишване на Земята, ние винаги можем да си представяме само една част от Земята. Ние обсъждаме онази част, където се намираме в момента; условията в срещуположната част са коренно различни. Да, ние трябва да си представяме Земята именно така, че в едната си част тя вдишва, а в другата си част издишва, обаче днес няма да се спираме повече на този факт.

Рис. 1

И така, нека да си представим времето през Декември. Да си представим, че това, което отбелязвам тук с жълто, е вдишването, осъществено в нашата географска област. Земята е вдишала до краен предел; тя задържа дълбоко в себе си силите, за които говорих току що. Бихме могли да кажем, че в този миг от годината Земята е поела дълбоко

в себе си своята собствена душевна същност. Тя е всмукала дълбоко в себе си своята душевност, защото силите, за които говорих, са именно душевните сили на Земята. Следователно, в края на Декември Земята изцяло всмуква и задържа в себе си своята душевност. Тя я поема изцяло в себе си също както човекът, който дълбоко поема въздух и го задържа в гърдите си. И това е времето, през което с пълно право трябваше да стане раждането на Исус, понеже сега Земята, тъй да се каже, е пълновластна притежателка на цялата си душевна сила. И раждайки се през този период от годината, той се ражда от една Земна сила, която носи в себе си цялата планетарна душевност. Да, онези посветени от епохата на Голготската Мистерия, които, бих казал, все пак се оказаха достойни за древното посвещение, имаха своите дълбоки основания да посочат раждането на Исус тъкмо в онзи период от време, когато Земята извършва своето планетарно вдишване.

Тези посветени казваха приблизително следното: В далечното минало, през Халдейската, през Египетската културна епоха, нашите мистериини центрове се изграждаха от висшия Слънчев Дух и посветените искаха да знаят какво иска да каже той на земните хора. И за да имат известна представа за това, как Слънчевият Дух говори на земните хора, посветените си казваха следното. Ето, ние наблюдаваме духовната същност на Слънчевата светлина, обаче това не става директно; ние наблюдаваме Слънчевата светлина според начина, по който тя бива отразявана на Луната. Отправяйки поглед нагоре към Луната, ние виждаме с помощта на древното ясновидство, как с приливите на Лунната светлина идват и откровенията на всемирния Дух. И смисълът на тези откровения – макар и по един по-скоро външен начин – става достъпен според констелациите на Луната спрямо неподвижните звезди и спрямо планетите.

Да, в епохата на халдейските и египетските Мистерии хората изчакваха нощните часове и проследяваха положението на звездите спрямо прииждащата Лунна светлина. Както днешните хора извличат смисъла на един текст от буквите, които имат пред себе си, така и древните стигаха до смисъла на нещата, наблюдавайки как примерно Овенът или Телецът са поставени спрямо прииждащата Лунна светлина, как са поставени Венера или самото Слънце. И от констелациите на съзвездията и звездите, от това, как те са разположени спрямо прииждащата Лунна светлина, древните разчитаха това, което Небето искаше да каже на Земята. То беше обличано в думи. И древните посветени търсеха смисъла на това, което се криеше в думите. Те търсеха онова, което Слънчевият Дух, наречен по-късно Христос, имаше да каже на земните хора. Погледите на древните посветени бяха насочени към

онова, което звездите, в техните констелации спрямо Луната, искаха да кажат на Земята.

Но с приближаването на Голготската Мистерия настъпи една, бих казал, величествена метаморфоза на цялата мистерийна същност. И тогава най-напредналите посветени казаха на своите ученици: Сега идва едно време, когато звездните констелации няма да влизат в отношение с прииждащата Лунна светлина. Занапред Вселената ще говори на земните хора по друг начин. Светлината ще трябва да бъде наблюдавана директно. Ние трябва да пренасочим нашия духовно-познавателен поглед от откровенията на Луната към откровенията на Слънцето.

Всичко онова, което в рамките на Мистериите съществуваше като учение, силно впечатляваше онези хора, които през епохата на Мистерията на Голгота все още се числяха към посветените. И тези посветени обясняваха Мистерията на Голгота тъкмо от тази гледна точка. Обаче те допълваха: Сега в Земната история трябва да се случи нещо, което да предизвика този преход от Лунните действия към Слънчевите действия – И така те стигаха до космическото значение на Исусовото раждане. В раждането на Исус те виждаха нещо като един импулс, идващ от Земята, който занапред щеше да превърне в универсален Регент на небесните явления именно Слънцето, а не Луната. Обаче събитието, което предстоеше, сигурно щеше да бъде от особен вид – тъй си казваха посветените. И тази особеност им се откриваше в следното. Те започнаха да разбират вътрешния смисъл на това, което става със Земята през последната третина на Декември. Те започнаха да разбират смисъла на Земните процеси през онова време от годината, което днес ние наричаме Рождество Христово. Те си казваха: Сега вече всичко зависи от Слънцето. Обаче по отношение на Земята, когато тя е издишала своите сили, Слънцето може да упражнява само своето превъзходство. В края на Декември, Земята вдишва своите собствени сили и ги задържа в себе си. И ако Исус трябваше да бъде роден, това следваше да се случи в тази част от годината, когато, тъй да се каже, Земята разговаря не с Небето, а със самата себе си. Исус трябваше да бъде роден в тази част от годината, когато Земята самотно кръжи всред космическото пространство, сдържайки своето дихание дълбоко в себе си, тъй че това дихание да бъде протъкано от Слънчевата сила, от Слънчевата светлина. Или с други думи, през тази част от годината Земята не предоставяше своите душевни сили на Космоса; тя ги поемаше и задържаше навътре в себе си. Исус следваше да се роди на Земята в онази част от годината, когато Земята кръжи всред Космоса. – Долавяте ли, бих казал, космическото усещане, лежащо в основата на този факт!

Нека сега да последваме Земята по-нататък в нейния годишен ход. Нека да я последваме до времето, в което се намираме именно сега. Да последваме Земята приблизително до пролетното равноденствие в края на Март. Тогава ние трябва да представим нещата по следния начин. Земята (Рис. 2, червено) издишва; душевните ѝ сили са отчасти вътре в нея, обаче тя започва да ги издишва; душевните сили на Земята се разливат навън в Космоса. И докато през Декември силата на Христовия Импулс е тясно свързана със Земята, сега ние откриваме как този Христов Импулс започва да облъчва Земята с разливащите се навън душевни сили (стрелките)

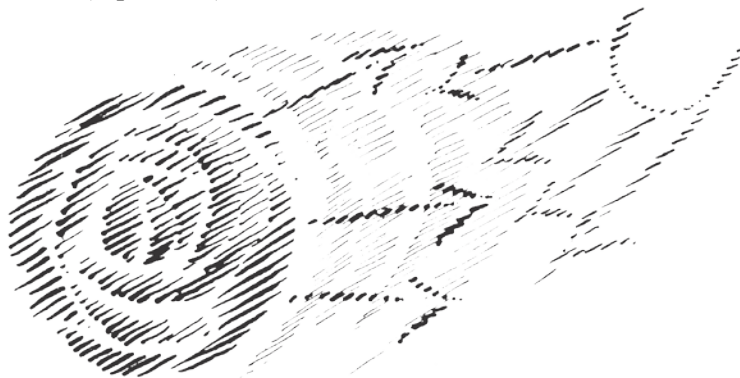

Рис. 2

Срещу това, което се разлива в духовното космическо пространство като християнизирана Земяна душевност, срещу него сега се насочва силата на самата Слънчева светлина.

И възниква представата: Сега Христос, който през Декември душевно беше потънал навътре в Земята, за да се изолира от космическите влияния, сега, с планетарното издишване на Земята, той ѝ предоставя своите собствени сили, за да приеме в себе си Слънчевата мощ. И ние ще дадем правилен завършек на схематичната рисунка, ако обозначим Слънчевата същност като това, което се съединява с излъчващата се от Земята Христова сила (жълто): Христос започва взаимодействията си със Слънцето през Великден. Ето защо Великденът съвпада с планетарното издишване на Земята. Обаче това, което става, не бива да се свързва с прииждащата Лунна светлина, а със Слънцето.

От тук идва и датирането на Великден, който винаги се пада през първата неделя след пролетното пълнолуние, т.е. пълнолунието след пролетното равноденствие. И човекът, усещайки тези подробности, би трябвало по отношение на Великдена, да си каже: Ако аз се присъединя към силата на Христос, моята душа, заедно с издишаната сила на Земята

душа, също се разлива навън в космическите простори и приема в себе си Слънчевата сила, която сега Христос извлича от Земята за човешките души, както Той, преди Мистерията на Голгота, я извличаше за тези човешки души от Космоса.

Обаче с това е свързано и нещо друго.

Когато през онези времена, когато най-важните събития на Земята – както и празниците бяха свързани с Лунната светлина, тогава всички те бяха определяни в зависимост от това, което хората наблюдаваха в пространството: Какво беше разположението на Луната спрямо звездите. За да утвърдят празниците, хората разгадаваха смисъла, който Логосът беше вложил в пространствения свят.

Ако размислите върху утвърждаването на Великденския празник, какъвто го имаме днес, Вие ще установите, че до определен момент то е свързано с пространството, до момента, в който казваме: Ето, тук е пълнолунието след пролетното равноденствие! – До този момент всичко се определя според пространството. Сега обаче напускаме пространството: Неделята след пролетното пълнолуние! Неделята не се определя според пространствени величини; тя съществува в цикъла на годишния кръговрат, също както и останалите дни от седмицата винаги следват един след друг в цикъла: Събота, неделя, понеделник, вторник, сряда, четвъртък, петък и т.н. Но по този начин ние напускаме пространството; от пространствено установяване на Лунната констелация ние преминаваме към неделята в чисто времеви ход на годишния кръг.

И ето какво още усещаха хората в древните Мистерии: Древното определяне на празниците беше свързано с космическото пространство, но след Мистерията на Голгота те трябва да излязат от космическото пространство и да се ориентират според времето, което не бива да бъде повече отнасяно към космическото пространство. Очертава се това, което бива откъснато от чисто пространствените величини и то представлява един могъщ тласък на човечеството в посока към Духа.

И ако навлезем още по-нататък в годишния кръг, ако навлезем в планетарното дишане на Земята, ние откриваме как през Юни Земята попада в едно трето състояние. Наблюдавайки нейните очертания, ние виждаме, че тя се намира в състояние на пълно издишване.

Всичките душевни сили на Земята са разлети навън в космическото пространство, цялата Земна душевност е отдадена на космическото пространство. Душевните свойства на Земята са пропити със силата на Слънцето, със силата на звездите. Христос, който е свързан с тази Земна душевност, съединява Своята сила със Слънчевите и звездните сили, които сега се носят в сред

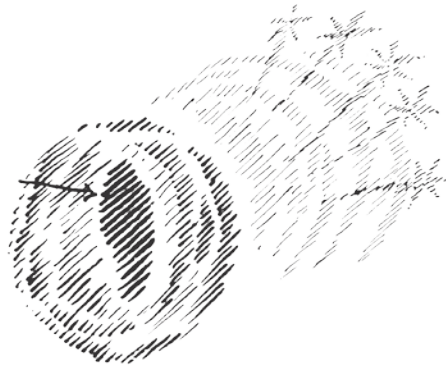

Рис. 3

разлятата из Космоса Земяна душевност. Настъпило е времето около Еньовден. Земята е в състояние на пълно издишване. Във външния облик на Земята, с който тя поглежда към Всемира, личат не нейните собствени сили, какъвто беше случаят със зимното слънцестоене; сега нейната повърхност е белязана от силата на звездите, от силата на Слънцето, изобщо от целия заобикалящ я Космос.

Древните посветени, особено в северните области на Европа, имаха извънредно жив усет за вътрешния смисъл и Дух на тази част от годината, която днес отбелязваме с месеца Юни. Точно тогава те усещаха как собствената им душа – заедно със Земяната душа – се отдава на Космоса. И преди всичко, те си казваха приблизително следното: С нашата душа ние живеем в космическите простори. Ние живеем заедно със Слънцето, ние живеем заедно със звездите. И когато обръщаме поглед надолу към Земята, която е покрита с пищния растителен свят, която е населена с най-различни животински видове, тогава в буйно израсналите растения, в пъстрите цветя, в подвижните насекоми, в птиците, прорязващи въздуха с многоцветните си пера, ние отново виждаме – като отразено от Земята – онова, което сме поели в душата си, именно когато бяхме напуснали Земята, увлечени от нейното издихание, за да живеем не в земен, а в космически смисъл. Обаче всичко онова, което се проявява в Космоса като идващо от Земята и поклъващо в хиляди и в хиляди багри, е от същия вид. Само че то е отговор, рефлексия, възвратна сила, докато в нашите човешки души ние носим директната сила. – Ето в какво се изразяваше себеусещането на онези хора, които бяха инспирирани в центровете за посвещение, особено в онези, които можеха да разбират по-добре празниците, свързани с лятното Слънце. Така ние виждаме празника Еньовден: Като разположен в планетарното Земяно издихание сред мировите простори.

Ако проследим още по-нататък дишането на Земята, ние стигаме до онзи стадии, който настъпва в края на Септември. Издишаните планетарни сили отново започват да се завръщат обратно, Земята отново започва да вдишва. Земната душа, която досега беше разлята в Космоса, отново започва завръщането си към Земята. В своето подсъзнание или в своите ясновидски импресии, човешките души възприемат това вдишване като процеси, засягащи самата човешка душа. И хората, инспирирани от мистеријната мъдрост относно тези неща, в края на Септември те си казваха: Всичко онова, което ни беше дадено от Космоса и което чрез Христовия Импулс успя да се свърже с нашата собствена душевна сила, ние го оставяме отново да се влее в Земния свят, в онзи Земен свят, който през цялото лято съществуваше единствено като рефлексия и който, следователно, се отнасяше спрямо Космоса, спрямо извънземния Космос, като едно огромно огледало.

Рис. 4

Обаче едно огледало не пропуска през себе си нищо от това, което се намира пред него. И понеже през лятото Земята е като едно огледало спрямо Космоса, и – тъй да се каже – тя е непрозрачна също в своята вътрешност, непрозрачна за космическите сили, непрозрачна и за Христовия Импулс. Ето защо Христовият Импулс, бих казал, трябва да живее в издишването; самата Земя се оказва непроницаема за Христовия Импулс. И в тази непроницаема за Христовия Импулс Земя се настаняват ариманическите сили. И когато човекът отново връща – заедно с издишаните Земни сили – в своята собствена душа също и приетите от Космоса сили, включително и Христовите сили, тогава той потъва надолу в една ариманизирана Земя. Обаче сега, в настоящата епоха от Земното развитие, след последната третина на 19. век, нещата стоят така, че в помощ на потъващите надолу човешки души идва силата на Михаил,

която при това планетарно вдишване сразява дракона Ариман вътре в самата Земя.

Ето какво пророчески видяха онези, които още в древните Мистерии се опитваха духовно да вникнат в годишния кръговрат. Те знаеха, че през тяхната епоха тази тайна все още няма да бъде разкрита: Как силата на Михаил идва в помощ на човешките души, които се спускат към Земята. Обаче те знаеха, че когато душите отново ще се родят, тази Михаилова сила ще се притече на помощ за идващите на Земята човешки души. Ето в каква светлина разглеждаха те годишния кръговрат. И в календара, идващ от древната мъдрост, няколко дни след есенното равноденствие, те откриваха датата 29. Септември, деня на Михаил. И тъкмо за обикновените хора от народа този Михаилов ден беше от изключителна важност.

Обаче с навлизането си в годишния кръговрат Михаиловият ден се оказва от важно значение също и за онези, които искат да вникнат в дълбокия смисъл на нашата съвременна епоха. И ако човек обхваща тази съвременна епоха с ясно съзнание, той ще проумее, как през последната третина на 19. век Михаиловата сила, такава каквато тя трябваше да бъде именно с оглед на нашето време, продължи битката срещу Дракона, битката срещу ариманическата мощ. За да се включим с нашето собствено съзнание в тази духовно-икономическа битка, наложително е да разберем смисъла на Земята и общочовешко развитие.

Досега Михаиловият ден беше един селски празник. Вие се досещате какъв смисъл влагам в тези думи: един празник на обикновените хора. Но той има друга мисия: Откривайки дълбокия смисъл на земно-космическото дишане, все повече и повече да се превръща в празник, допълващ Великден. Ето как занапред ще бъде честван този празник от човечеството, което отново ще открие духовния смисъл на земния живот.

Докато трае лятното планетарно издишване, Земята е ариманизирана. Жалко щеше да бъде, ако раждането на Исус би станало на тази ариманизирана Земя! Преди завършването на годишния кръговрат и идването на Декември, когато щеше да е възможно раждането на Христовия Импулс в одушевената Земя, тя трябва да бъде пречистена чрез духовните сили, да бъде пречистена от Дракона, от ариманическите сили. И Михаиловата сила трябва да се съедини с това, което Земята вдишва от края на Септември до края на Декември, и сразявайки злата ариманическа мощ подготвя приближаването на Коледния празник, както и раждането на Христовия Импулс, който после продължава да расте до началото на планетарното издишване, до времето на Великдена.

И така, ние се убеждаваме: През Коледните дни и нощи Земята е поела своите душевни сили навътре в себе си, Земята е поела своята душа. И

Христовия Импулс ще се роди вътре в приютената Земна душа. После, с планетарното издишване на Земята и с приближаването на пролетта, той ще се разлее навън в Космоса. Да, с приближаването на пролетта Христовият Импулс поема към Космоса. Той се приближава до това, което е от звездно естество и влиза във взаимодействие с него, обаче по такъв начин, че вече влиза не в пространствени, а във времеви отношения; това, което е присъщо на времето се отделя от това, което е присъщо на пространството.

Нека да продължим. Великденът се пада в първата неделя след пролетното пълнолуние. Увлечен от пълното планетарно издишване, заедно с всичките си душевни качества, човекът излиза навън сред космическите простори и там, пронизан и протъкан от звездните сили, поема в себе си както дишането на Космоса, така и дишането на Земята, за да бъде проникнат от Великдена. И това, с което той започва да се изпълва по времето на Великдена, се усилва до краен предел по времето на Еньовден, а после – следвайки Земната душа и носейки своите собствени душевни сили – той отново се завръща на Земята, но сега той има подкрепата на Михаил, за да навлезе както трябва в Земния свят, където Ариман вече е сразен от Михаиловите сили.

Душевните сили на Земята, следвайки нейното могъщо планетарно вдишване, все повече и повече се приближават обратно към Земята, докато настъпят Коледните дни и нощи, и днес правилно празнува Коледа само този, който си казва: Михаил пречисти Земята, за да стане възможно истинското раждане на Христовия Импулс в тази част от годината, която днес наричаме Коледа.

А после всичко отново се отправя навън към Космоса. Тогава Христос взема със себе си и Михаил, защото само така, черпейки от Космоса, Михаил ще може да възстанови онези сили, които той употребил в битката си със земно-ариманическото. С настъпването на Великдена също и Михаил отново навлиза в Космоса и бива протъкан от космическите сили най-вече по времето на Еньовден. И ако човек има верен поглед върху смисъла на нашата съвременна епоха и правилно разбира какво точно го свързва със Земята, той си казва: Да, сега за нас започва онази епоха, през която ние ще виждаме Христовия Импулс в неговата истинска светлина, и заедно с Михаиловата сила, ще го

Рис. 5

съпровождаме в годишния кръговрат, епохата, през която ние, бих казал, ще виждаме как Христос отново между Земята и Небето, истински съпроводен от воюващия на Земята Михаил, от онзи Михаил, който извлича своите борбени сили от мировите простори (Виж лемниската, Рис. 5)

Великденската идея ще бъде обхваната в нейния истински и съответстващ на нашата епоха смисъл, ако човекът разбере: Към онзи грандиозен образ, внасящ неземна светлина в цялото земно битие, към образа на издигания се от гроба Христос, победителя над смъртта, той трябва да прибави Съществуващия Михаил, десницата на Христос Исус, за да може в хода на годината дихателната сила на Земята да се свърже със силата на Христос.

Съумеем ли да разберем по този начин всяко едно от четирите забележителни празнични времена на годината, следователно, съумеем ли също и през Великденските дни и нощи да оживим в себе си Христовите мисли, ние вдъхваме живот и на самата година, вдъхваме живот и на самия Великден. Надеждата, че Михаиловата сила идва в служба на Христовата сила окриля онези, които искат да разберат как действува Христовият Импулс в нашата епоха.

Задължението да се проникнем с Христовия Импулс именно в смисъла на Михаил, това задължение нараства у нас особено в днешни дни. И ние действително се проникваме с Христовия Импулс, когато знаем как да свържем мисълта за Възкресението с действителната Михаилова мисъл, такава, каквато тя е вложена в общочовешкото развитие, нещо, което аз често съм обсъждал пред Вас.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, Великден, 1.Април 1923

Вчера аз се опитах да говоря пред Вас от езотерична гледна точка за Великдена и за това, как към годишните празници трябва да се прибави, като един вид допълнение към природните процеси, и един есенен празник, който следва да се пада в дните около есенния поврат на Слънцето, както Коледният празник се пада в дните на зимния поврат на Слънцето, Великденския празник – в дните на пролетния поврат на Слънцето и Еньовден – в дните на летния поврат на Слънцето.

Днес аз бих опитал да се доближа до Великдена, такъв какъвто следва да бъде разбиран с оглед на днешната епоха, по-скоро откъм неговата чувствена страна, за да мога утре да изложа пред Вас цялото значение на една подобна трактовка.

Когато днес празнуваме Великден и се вглеждаме в съзнанието на съвременното човечество, ние трябва – ако искаме да сме честни пред самите себе си – да признаем, че фактически днес огромна част от човечеството разполага с твърде малко истини за Великдена. Защото с какво свързваме Великден? С представата, че Христовото Същество е минало през смъртта, победило е смъртта и след страданията на кръста минава през Възкресението, след което се свързва с човечеството по такъв начин, че все още може да обсипва с откровения онези, които порано бяха Негови ученици, апостолите.

Обаче мисълта за Великдена, идеята за Великдена избледняваше все повече. През първите години от възникването на християнството тя беше толкова жива, че сме запомнили думите на апостол Павел: “Ако Христос не е възкръснал, празна е вашата вяра”. Павел директно свързва християнството с мисълта за Великдена, следователно, с мисълта за Възкресението. За онези хора, които са получили образованието си в днешно време, Възкресението е нещо, което те наричат “чудо” и като такова то бива изтръгнато от действителния свят, така, че за всички онези, които не допускат в себе си мисълта за Възкресението, фактически Великденският празник се превръща в един обичай от миналото, какъвто впрочем е случаят и с всички останали християнски празници.

Всъщност през изминалите години ние сме обсъждали тази тема от най-различни гледни точки. Сега отново ще се наложи да прибегнем до познанията за висшите светове, за да разберем такива събития, които не се вместиат в сетивната действителност. И като един такъв факт, ще разгледаме нещо, което обикновено връзваме с мисълта за Възкресението. И тогава мисълта за Великдена отново ще оживее в човешките сърца. За едно човечество, което отправя Възкресението в областта на недействителните чудеса, мисълта за Великдена не може да

бъде нещо живо. Тази Великденска мисъл възникна в онази епоха, когато все още имаше следи от древното човешко познание за духовния свят.

Ние знаем, че в изходната точка от своето развитие на Земята хората притежаваха едно инстинктивно ясновидство, с чиято помощ те можеха да виждат в духовния свят, с чиято помощ те разглеждаха духовния свят като равен по значение с физическо-сетивния свят. Обаче това инстинктивно ясновидство постепенно угасна, въпреки че през първите три столетия след възникването на християнството следи от него все още съществуваха тук и там по света. Ето защо през тези първи столетия хората все пак стигаха до някакво разбиране за Великдена, опиращо се на древните светогледи. Обаче след 4. век това разбиране отслабна, за да отстъпи място на нещо, което можа да се прояви съвсем ясно в първата третина на 15. век: Хората започнаха да живеят в абстрактните мъртви мисли. И в тези абстрактни мисли, които направиха възможни появата и възхода на естествените науки, Великденската идея трябваше да отмре.

Но днес идва времето, когато Великденската идея, Великденската мисъл отново трябва да се пробуди като една жива мисъл. Обаче за да се пробуди, тя трябва да премине от състояние на смърт в състояние на живот. А основната характеристика на живота е, че от него произлиза нещо друго, нещо ново. Когато през първите християнски столетия мисълта за Великден се разпространяваше в християнския свят, човешките души все още бяха достатъчно възприемчиви, за да имат едни или други разтърсващи изживявания, представяйки си Христовия гроб или Христовото Същество, излитащо от гроба, или онзи Христос, който все повече се свързва с човечеството. Душите все още можеха непосредствено и силно да изживяват тези величествени образи. За човешкия душевен живот тези вътрешни изживявания бяха една неоспорима реалност. Но реалност за човешкия душевен живот е само това, което непосредствено обхваща душите, тъй както и външният сетивен свят непосредствено дразни сетивата. Хората чувствуваха, че съзерцавайки смъртта и Възкресението Христови, те стават други. Чрез тези съзерцания те се чувствуваха така душевно преобразени, както например един човек се променя в хода на своя живот поради едни или други физически фактори.

Вие знаете, че около седмата си година детето се променя и външен израз на тази промяна е смяната на зъбите; около неговата четиринадесета година външен израз на промяната е половата зрялост. Това са телесни промени. Но вглъбявайки се в мисълта за Великдена, първите християни се чувствуваха променени във вътрешно-душевен смисъл. Така те чувствуваха, че се издигат на една по-висока степен от живота.

В хода на времето мисълта за Великдена изгуби своята първоначална сила. И тя може отново да си я възвърне, само ако това, което остава непонятно според природните закони, Възкресението, се превърне в реалност, след като стане обект за проучване в рамките на една истинска Духовна наука. Обаче за духовно обозрима свят реалност е само това, което може да бъде обхванато не с абстрактни мисли, а в живите му връзки с онзи свят, който се открива също и пред сетивата.

Който иска да ограничи духовния свят само в едни или други абстракции, който примерно заявява, че духовният свят не бива да слиза до равнището на сетивно-физическият свят, той трябва да защитава също и тезата, че божествените Същества следва да бъдат детронирани, ако допуснем, че те са създали физическия свят. Напротив, божественото може да бъде обхванато в неговото величие, в неговата мощ само тогава, когато не го откъсваме от сетивното, а му признаем силата да се намесва творчески в сетивния свят. Всъщност ние принижяваме божествения свят, ако го издигаме в някакви абстрактни, мъгляви висини. Човекът никога не може да живее в духовната реалност, ако я схваща като нещо абстрактно, ако не я поставя във връзка с всички мирови процеси.

В нашия земен живот мировата еволюция ни се представя така, че този земен живот обхваща определен брой години и през тези години, следвайки определени закономерности и определен ритъм, се случват определени събития. Например след изтичането на една година ние се изправяме пред същите събития, отнасящи се до климата, времето, звездните констелации и т.н. Годишният кръговрат е нещо, което има свой собствен ритъм в нашия земен живот. Вчера ние видяхме, че този годишен кръговрат се проявява като едно последователно душевно-духовно вдишване и издишване на Земята. Ако искаме още веднъж да си представим тези четири главни точки на планетарния дихателен процес, ние трябва да кажем следното: Коледният празник съвпада с планетарното вдишване. Душевно-духовните сили на Земята са напълно погълнати от нея. Дълбоко в Земните недра е спотаено всичко онова, което после тя разгръща през лятото, за да го изложи на космическите въздействия. В дълбините на Земята, най-вече през Коледните дни и нощи, е спотаено всичко онова, което през лятото се открива за космическите сили. Но човекът живее не в дълбините на Земята, физически той живее върху повърхността на Земята. Обаче и като духовнодушевно същество той също не живее в дълбините на Земята; фактически той живее в обкръжението на Земята. Като духовно-душевно същество той живее в атмосферата на Земята.

Ето защо всички езотерични школи винаги са признавали тази съществена особеност на зимния Слънчев поврат, на времето през

Коледните дни и нощи, че в този момент човекът е изправен пред нещо скрито, пред нещо, което не може да бъде проумяно с неговите нормални познавателни способности, пред нещо, което принадлежи към езотеричната област на Мистериите. В древността, когато хората също са имали празник, подобен на нашата днешна Коледа, те са предусещали: Онова, което става със Земята по времето на Коледа би могло да бъде разбрано само чрез посвещението в Мистериите. Но чрез това посвещение в Мистериите човекът, тъй да се каже, се отчужди от обкръжението на Земята, където той пребивава със своето обикновено съзнание, отчужди се до такава степен, че се потопи в нещо, което беше физически недостъпно за него. Там той разбра, че през зимния период Земята поема и задържа в себе си своите духовно-душевни сили. После чрез мистерииното посвещение човекът научи, че през времето на зимния Слънчев поврат Земята е особено податлива към въздействието на Лунните сили. Ето до какво се свеждаше тайната, ако мога така да се изразя, Коледната тайна на древните Мистерии: Тъкмо през Коледните дни и нощи човекът разбира как Земята – благодарение на това, че тя поема и задържа в себе си своите собствени духовно-душевни сили, как Земята става особено податлива към въздействието на Лунните сили.

Например в древността никой не би се доверил на едно лечителско предписание, което не е минало през посвещение в зимните тайни, което не разбира, как – поемайки навътре в себе си своята душа – Земята става особено податлива към въздействието на Лунните сили, така че през този период от време растенията се изпълват с такива лечебни сили, които иначе не се срещат нито в растителния свят, нито в света на низшите животни.

Коледното посвещение беше усещано като едно слизание в дълбините на Земния свят. Обаче с това Коледно посвещение беше свързано и нещо друго. При това Коледно посвещение възникваше нещо, което в известен смисъл беше усещано като заплаха за човешкото същество. Хората си казваха: Ако гледаш на света с обич и изпълваш своето съзнание с това, което през Коледния период живее в Земята като Лунни сили, тогава ти навлизаш в такъв вид съзнание, при което трябва да си вътрешно много силен, за да устоиш срещу връхлитащите отвсякъде ариманически Същества, които са намерили подслон в Земните недра поради факта, че Земята е приела в себе си Лунните сили. И само душевно-духовната сила, която човек сам развива в себе си, за да преодолее атаките на тези Същества, ще му позволи да продължи своя живот на Земята.

Обаче после, известно време след тържествата на Коледните Мистерии, първосвещениците събираха своите ученици, и като един вид откровение им съобщаваха следното: Добре, да вникнем с ясно съзнание

в това, което става със Земята през зимния Слънчев поврат е напълно възможно чрез посвещението. Обаче идва пролетта и тогава заедно с поклъващия растителен свят, от дълбините на Земята се надигат и навлизат във всичко, което поклъва и расте, включително и в човека, именно последиците от ариманическите действия. В миналото, когато човекът все още беше плътно съпровождан от божествените сили, какъвто беше случаят в началото на Земната еволюция, тогава с помощта на това божествено наследство хората можеха да устояват срещу атаките на ариманическите Същества, които заливаха човечеството през зимните месеци. Обаче – така се обръщаха посветените към своите ученици – идва време, когато, тъй да се каже, хората ще бъдат като упоени по отношение на духовния свят тъкмо поради факта, че през зимните месеци Земята приема в себе си Лунните сили. С настъпването на пролетта, когато всичко поклъва и цъфти, хората ще продължават да са като упоени и ще им се отнема съзнанието, че изобщо съществува някакъв духовен свят. И тогава ако човечеството не намери възможност да се справи с тези упойващи, заглушаващи сили, то просто ще отпадне от Земята и няма да продължи да се развива заедно със Земята до следващите, повисши степени от еволюцията.

Да, посветените описваха с мрачни тонове епохата, която трябваше да започне след 15. век, когато човечеството щеше да е много напреднало в мъртвото абстрактно мислене, но би могло отново да възвърне възможността си за духовен живот само чрез онези нови сили, родени от самото него, които щяха да сразят заглушаващите сили, изникващи от недрата на Земята.

Противоположността на Коледната Мистерия се пада по времето на летния Слънчев поврат и това е Мистерията, свързана с Еньовден. Тогава Земята е в състояние на пълно издишване. Нейните духовно-душевени сили са изцяло под въздействието на извънземната, космическа мощ. Сега духовно-душевната Земя поема в себе си въздействията на целия извън-Земен свят. Както по отношение на Коледната Мистерия, така говореха древните посветени и за Мистерията на Еньовден, беше валидно следното – естествено, тук изразите са съвременни, докато тези древни Мистерии си служеха със старите форми, а именно: За да вникне в тайните на Мистерииите, свързани с Еньовден, с други думи, в тайните на Небето, човекът трябваше да мине през посвещението, инициацията. Защото той принадлежи към обкръжението на Земята; като земен човек той не принадлежи нито към дълбините на Земята, нито към висините на Небето. Ето защо той трябва да бъде посветен както в тайните на подземния свят, така и в тайните на надземния свят.

Като нещо, което държи равновесието между подземния и надземния свят: ето приблизително как трябва да се гледа на Великденската Мистерия и на Михаиловата Мистерия, есенната Мистерия, обаче това, както казахме, ще бъде постигнато едва в далечното бъдеще.

В хода на общочовешката еволюция Великденската Мистерия засия в пълното си величие чрез Събитието на Голгота. Хората се опитаха да разберат Великденската Мистерия, както вече казах, през една епоха, която все още беше запазила следи от старото ясновидство. В своите души хората все още можеха да се издигат до възкръсналия Христос. Ето защо Великденската Мистерия беше вплетена не в култа на посвещението, а в едни друг култ, който стана достояние на цялото човечество: култът, свързан с изпълнението на месата. Обаче с угасването на старото ясновидство отпадна и разбирането на Великденската Мистерия. Вие знаете: Хората започват да дискутират върху нещо едва тогава, когато вече не го разбират. Всички дискусии след първото християнско столетие относно начина, по който трябва да бъде схващан Великден, произтичаха от факта, че Великденските мисли вече не можеха да бъдат спонтанно разбирани.

Както знаете, относно Великденските мисли ние често сме прилагали знанията, идващи от Духовната наука. И същественото тук е, че това антропософско духовно изследване винаги ни отправя към такива форми на живот, които не се изчерпват в рамките на раждането и смъртта тук във физическия свят. Духовното изследване установява по какъв начин Христос е можел да общува със Своите ученици дори и след като физическото Му тяло не е вече тук. Поставена в светлината на духовното изследване, мисълта за Възкресението наистина оживява. Обаче тази мисъл за Възкресението може да бъде напълно разбрана само тогава, когато тя бъде свързана с нейната противоположност.

За какво всъщност ни говори мисълта за Възкресението? Христовото Същество слезе от духовните светове, влезе в тялото на Исус, живя на Земята в тялото на Исус, като по този начин, тъй да се каже, внесе в Земната сфера силите на извънземния свят; и след като Христос внесе извънземните сили в Земната сфера, от този момент нататък, след Мистерията на Голгота, тези извънземни сили останаха свързани с общочовешкото развитие. От тогава насам, това което древните можеха да виждат навън в мировото пространство, техните потомци сега можеха да усещат не външно, а вътрешно в хода на общочовешкото развитие. След Възкресението Христос се свърза с човечеството, и от тогава живее не само в извънземните висини, но и живее също и в Земното битие, живее в самото развитие, в еволюционния поток на човечеството.

Това събитие трябва да бъде разглеждано не само от земна гледна точка, а най-вече от гледна точка на извънземния свят. Или с други думи: Христос не бива да бъде разглеждан само така, като че ли Той слиза от Небето на Земята и става човек, следователно е даден на хората; Христовото Събитие трябва да бъде разглеждано също и така, че Христос продължава своето развитие вече не горе на Небето, а долу на Земята.

Хората видяха как Христос идва в техния свят. Но Боговете видяха друго: как Христос напуска небесните светове и заминава при хората. От гледна точка на хората: Христос им се яви. От гледна точка на част от духовния свят: Христос изчезна! Но после, минавайки през Възкресението, той се яви, ако мога така да се изразя, изгрявайки от Земята като една звезда, пред определени духовни Същества на извънземния свят, яви се пред тях като една звезда, която сега изгряваше в духовния свят от Земята. Духовните Същества отбелязаха Мистерията на Голгота с думите: Сега в духовното царство една звезда изгрява от Земята!

От изключителна важност за духовния свят беше да узнае, че Христос е решил да влезе в едно човешко тяло и в него да понесе смъртта. Защото понасяйки смъртта в едно човешко тяло, непосредствено след тази смърт, Той можа да предприеме нещо, което не беше по силите на останалите Богове.

Тези други Богове, обитаващи Небето редом с Христос, смятаха за враждебен онзи свят, който също и в древността наричаха “Ад”. Обаче действията на тези духовни Същества спрямо човека се простираха само до вратите на Ада. От друга страна, силите на човека навлизат също и в пределите на Ада; и това не е нищо друго, освен едно навлизане, подсъзнателно навлизане на човека всред ариманическите сили особено през зимните месеци и пролетните месеци, когато тези ариманически сили рязко нарастват. Божествено-духовните Същества усещаха този свят като нещо, което им се противопоставя.

Те виждаха как той се надига от Земята, усещаха го като нещо изключително тежко; те бяха косвено свързани с този свят само чрез посредничеството на човека и можеха само да го наблюдават. Поради факта, че Христос слезе на Земята и стана човек, Той можа да навлезе в областта на тези ариманически сили и да ги победи, нещо, което християнската традиция отбелязва като “слизането в Ада”.

С това имаме другия полюс на Възкресението. Ето какво извърши Христос за човечеството: Слизайки от божествения свят и приемайки човешки облик, Той действително успя да навлезе в една област, която беше опасна за човека, една област, в която другите Богове – без да са

понесли смъртта в едно човешко тяло – не можеха да навлязат. Ето как Той – по свой начин – извоюва победата над смъртта, с което, бих казал, към “слизането в Ада” прибави неговата противоположност: Възкресението.

Тъкмо за през зимата и пролетта Той можа да предостави на хората това, с което извънземните светове ги даряваха от Еньовден до есента. Ето как в мисълта за Великдена ние виждаме да се съединяват в едно: Слизането в подземния свят, в Ада и извоюваното чрез него завладяване на небесния свят заради по-нататъшната общочовешка еволюция.

Да, налага се да кажем всичко това, за да се приближим до истинското разбиране на Великденската мисъл. Обаче какво би представлявала тя, ако не е жива! Древните можеха да се свързват с мисълта за зимния Слънчев поврат само защото от другата страна имаха мисълта за Еньовден. Нека да си послужим със следната схема (Рис. 6). Ако тук имаме Земния свят със скритите зимни елементи (оранжево), той се допълва от това, което през лятото се издига в надземните области (оранжево), като двете страни са достъпни само чрез посвещението, макар че те остават свързани чрез това, което се намира в земната атмосфера (зелено).

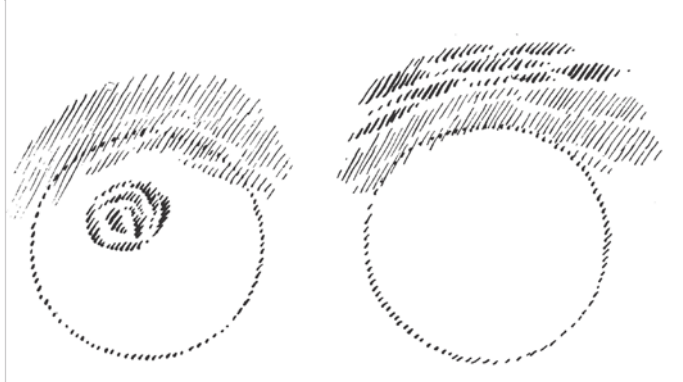

Рис. 6

Коледа изисква Еньовден, Еньовден изисква Коледа. Човекът би трябвало да се втвърди под въздействието на ариманическите сили, ако не бяха “разтварящите” луциферически сили, даващи криле за полет на човешките мисли.

На първо време, напредвайки в своята еволюция, човечеството едностранчиво се увлече в посока към единия полюс, Великденския полюс, но този Великденски полюс изчерпа своите сили. Великденският празник вече не разполага с вътрешни жизнени сили. Той ще си ги възвърне едва тогава, когато един ден хората ще могат да си казват: Чрез

GA_223 Годишният кръговрат // Copyright издателство Даскалов

това, което символично беше представено като “слизане в Ада” – макар и в действителност то може да бъде разбирано като Възкресение – човекът получи едно сигурно средство срещу една опасност, която щеше да се появи, срещу пълното безсилие на всички духовни мирогледи. – Христос Исус пророчески видя идващата опасност, тази, че през своя живот на Земята между раждането и смъртта човекът фактически ще забрави надземния, духовния свят, и в земния живот това ще е равносилно на умирање по отношение на духовния свят. И тъкмо в мисълта за Великдена, в мисълта за тържеството на духовния живот над земния живот се състои спасението за човека.

От едната страна имаме следното: Човекът слиза тук от своя предприеман живот. Обаче след първата половина на 15. век в земния си живот човекът все повече и повече забрави своя небесен произход и, бих казал, приживе умря по отношение на своя душевен живот. Това е от едната страна. От другата страна имаме следното: Едно духовно-небесно Същество упражнява своите въздействия от Небето към Земята и ни представя обратното: Едно духовно Същество, което влиза в едно човешко тяло, понася смъртта и минава през Възкресението. Великденския празник е тук за да си спомняме: Христос Исус е положен в гроба, после Христос Исус минава през Възкресението!

Ето в какво се състои Великденската мисъл: Христос Исус е положен в гроба и после Той възкръсва! Той влага като космическа мъдрост следното: Погледни себе си, о човеко, ти си слязъл от небесните светове; сега те заплашва опасността още приживе душевно да умреш. И тогава Христос нагледно ти показва, как това, от което ти произхождаш, духовния свят, е удържал победата на смъртта. И този величествен образ, надминаващ всички други, стои сега пред Христос Исус в гроба, Възкресението на Христос Исус. Той е положен в гроба, после възкръсва и се явява на тези, които можеха да Го видят.

Обаче поради непрекъснатото отслабване на душевните сили, този величествен образ вече не може да е жив. Как може да бъде съживен днес този образ при тези отслабени душевни сили? Следвайки верската традиция човекът все пак може да поглежда нагоре към величествения образ, за който му напомня Великденския празник: към полагањето в гроба и Възкресението. Но разчитайки единствено на вътрешните си душевни сили, той не е в състояние да се свързва нито с мисълта за полагањето в гроба, нито с мисълта за Възкресението. Това е само по силите на този, който живее с убеждението: Да, напълно възможно е човекът да се приближи до познанието за Духа и да разбере нещо повече, нещо друго. Нека да си представим това “друго” и да го запишем дълбоко в душите!

Великденската мисъл: Той е положен в гроба, после Той възкръсва. Нека сега да си представим и другата мисъл, до която човечеството трябва да стигне: Той възкръсна и успокоен ще може да бъде положен в гроба. – Великденската мисъл: Той е положен в гроба, Той възкръсва. – Мисълта за Михайловия празник: Той възкръсна и успокоен ще може да бъде положен в гроба.

Първата мисъл, Великденската мисъл, се отнася за Христос; втората мисъл се отнася за човека, за онзи човек, който е разбрал силата на Великденската мисъл, а именно: Как чрез духовното познание, когато то навлезе в земния живот, където днес духовно-душевните ми сили бавно умират, аз мога да възкръсна душата си, така че вътрешно да живея още тук, в рамките на земния живот между раждането и смъртта! – Това вътрешно пробуждане, това вътрешно възкресение човекът може да постигне чрез Духовната наука; тогава той ще може успокоен да бъде положен в гроба. Тогава той ще бъде положен в гроба без да се страхува от разрушителните ариманически сили, които действуват в Земните дълбини през периода на зимния Слънчев поврат.

И празникът, навяващ тази мисъл: “Той възкръсна и успокоен ще може да бъде положен в гроба!” – този празник се пада в онзи период от време, когато листата пожълтяват и окапват, а плодовете узряват, когато Слънцето е умножило онази своя сила, която през пролетта караше целия растителен свят да покълва и расте, но и когато всичко увяхва и се свлича към земята; когато всичко онова, което израства на нашата планета, започва да се превръща в един символ на гроба.

Ако си представяме Великденския празник в един период от време, когато животът напират и блика отвсякъде и когато растежните сили са в своя апогей, тогава ние трябва да изместим другия празник, носещ посланието: “Той възкръсна и успокоен ще може да бъде положен в гроба”, в онзи период от време, когато природният свят започва да умира, когато цялата природа потъва в гробовното настроение, когато пред човешката душа застава символът на гроба. И тогава в човека започва да работи мисълта за Михайловия празник, но тя не е сходна с Великденската мисъл от първите християнски столетия, водеща към съзерцанието. През първите християнски столетия погледът беше отправен към положения в гроба Христос и към Възкресението. Съзерцавайки тези образи, душата се изпълваше с най-добрите си сили. Обаче в празничните мисли на есенния Слънчев поврат душата трябва да почувствува в себе си друг вид сили и да призове не съзерцанието, а своята воля: Приеми в себе си Михайловите сили, които сразиха Ариман, онези мисли, които ти дават силата тук на Земята да извоюваш познанието за Духа, и тогава ти ще победиш силите на смъртта.

Както Великденската мисъл е отправена към съзерцанието, така и мисълта на есенния Михайлов празник е отправена към волята: Да приемеш Михайловата сила, това означава да приемеш силата за духовно познание във волята си. Едва тогава Великденската мисъл ще се изпълни с живот и непосредствено ще навлезе в човешката душа, и както мисълта за Еньовден беше усещана като противоположния полюс на Коледната мисъл, така сега Михайловата мисъл, мисълта за есенния Михайлов празник ще бъде усещана като противоположния полюс на Великденската мисъл. Както половин година по-късно Коледната мисъл си пробива път чрез вътрешно-оживената мисъл за Еньовден, така и Великденската мисъл подготвя пътя на Михайловата мисъл. Човечеството трябва да постигне една езотерическа зрялост, която отново ще му позволи да мисли не абстрактно, а толкова конкретно, че отново да създава и устройва празници. И тогава то отново ще може да изпълва ритмичните природни явления с определено духовно съдържание.

Засега всички наши мисли остават абстрактни, но те могат и да притежават голям размах, могат да бъдат и изпълнени с духовност. Ако останат абстрактни, те не могат да проникнат в живота. Ето защо днес, когато човечеството размишлява как да прикрепи Великденския празник към един или друг абстрактно избран ден, а не според звездните констелации, днес, когато всеки познавателен стремеж е изчерпан, когато вече няма никаква зависимост между морално-духовните качества и физическите природни сили, днес у човека отново трябва да се пробуди онази сила, с която той непосредствено ще свързва природните явления с духовните събития.

Защото къде се коренеше способността на човека да създава празници и да ги свързва с определени годишни периоди? Тя се коренеше в неговата първична духовна сила. Днес хората продължават да празнуват своите празници според старите традиции, обаче рано или късно те ще трябва да постигнат една езотерическа зрялост и тогава ще са в състояние да прибавят към природните процеси и нещо от самите себе си. Да, хората ще трябва да стигнат дотам: Да схващат есенната Михайлова мисъл като разцъфнала Великденската мисъл. Докато Великденската мисъл е един вид продължение на пролетния цъфтеж, цъфтежът на Великденската мисъл ние имаме в лицето на Михайловата мисъл, която на свой ред е като един вид продължение на есенното увяхване.

Хората отново ще трябва да се научат да свързват годишния кръговрат с духовния свят. Съвременният човек не бива да се ограничава само с езотерични занимания; днес отново е наложително той да осъществява

езотериката. Обаче хората ще могат да вършат това, само ако са в състояние да работят непосредствено, конкретно и живо със своите мисли, не само просто да размишляват, отдръпвайки се от природните процеси, а да мислят в хода на тези процеси, да мислят заедно с увяхващите листа и зреещите плодове така михаелически, както великденски те мислят заедно с покълващия и пищен растителен свят.

Когато хората се научат да мислят заедно с годишните времена, тогава към техните мисли ще се присъединят онези сили, с чиято помощ те ще подновят своя разговор с идващите от звездите божествено-духовни сили. Не от другаде, а от звездите хората са извличали силата да създават своите празници. Те допълваха звездните основания със своите вътрешни човешки основания. Но сега хората ще трябва да създават и поддържат празниците, опирайки се на своите вътрешни езотерически сили. И тогава в разговора си с увяхващите растения, с умиращата природа, постигайки съответното празнично настроение, те отново ще влязат в разговор и с Боговете; към битието на Боговете те ще прибавят и битието на хората. Истинската Великденска мисъл ще е отново тук, когато тя ще е дотолкова жизнеспособна, че да поражда Михайловата мисъл от самата себе си.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, Велики Понеделник, 2.Април 1923

Ние съвсем не бива да подценяваме какво значение има за човечеството фактът, че то може да насочва цялото си внимание към един или друг годишен празник. Днес хората участвуват в религиозните празници по-скоро по навик, но това не винаги е било така. В миналото, когато тяхното съзнание беше дълбоко свързано с хода на цялата година, още в нейното начало, те си казваха: Тук имаме определено съотношение между студ и топлина; тук имаме условия за покълване на растенията, сега условията са подходящи за отглеждане на животните и т.н. Изобщо хората съизживяваха с природата нейните постепенни промени и метаморфози. Но тяхното съзнание се свързваше с природните явления по такъв начин, че то се ориентираше към определен празничен период от годината; например в началото на годината хората имаха различни усещания, които вече ги подготвяха за Великден, или пък през есента, с увяхването на растителния свят, те се подготвяха за Коледа. Душите изпитваха такива усещания, чиито особен характер подсказваше тяхната нагласа към онова, което представляваха празниците.

Следователно, това съизживяване на годишния кръговрат, най-общо казано, беше един вид одухотворяване не само на това, което очите виждаха и ушите чуваха, а едно споделено с природата изживяване от

страна на цялото свръхсетивно човешко същество. Човекът изживяваше годишния кръговрат така, както се изживява протичането на един органически жизнен процес, както примерно в детската възраст ние можем да проследим проявленията на детската душа и да ги свържем с неловките движения на детето, с неартикулаторния му говор и така нататък. Както днес определени душевни изживявания са свързани със смяната на зъбите, а други душевни изживявания – с по-късните телесни промени, така в миналото можеше да се гледа и на връзката между определени духовнодушевни изживявания и промените във външната природа.

Обаче всичко това зависи от сложния начин, по който човекът, като Земно същество, се чувства поставен в света. В началото на нашето летоброене, когато споменът за Събитието на Голгота беше отбелязван като “Великден”, хората изживяваха годишния кръговрат така, както описах току-що, и същественото в случая беше, че те чувстваха как целият им душевен живот е отдаден на външния духовно-физически свят. Те чувстваха, че за да осмислят живота си, имат потребност от това, да съзерцават полагането в гроба и Възкресението, този величествен образ, напомнящ за Събитието на Голгота.

Обаче такава ангажираност на съзнанието е свързана с различни инспирации. Хората не винаги са наясно с тези инспирации и една от тайните на общочовешката еволюция е тази, че религиозните нагласи поражда инспирации, които засягат целия живот. На първо време нека да си припомним, че през един период от време, през Средновековието тъкмо свещениците бяха тези, които се грижеха за духовния живот и които преди всичко, регламентираха празниците. Духовенството беше онова съсловие, което подреждаше празниците и ги насищаше със съответното съдържание. Обаче по отношение на това съдържание духовенството се чувствуваше твърде особено. Защото цялата душевна нагласа, свързана с това, че тези празници действаха инспириращо, после се пренасяше върху душевния живот на другите хора от общността.

През Средновековието не бихме имали това, което наричаме схоластика, което наричаме философията на Тома Аквински, на Алберт Магнус, ако тази философия, този светоглед и всичко, което възникна в социалната област като тяхна последица, не беше инспирирано тъкмо от най-важната мисъл на Църквата: мисълта за Великдена. Във възгледа за слизащия Христос, който временно живя на Земята и после мина през Възкресението ни беше даден онзи душевен импулс, който доведе до онова своеобразно отношение между вяра и знание, между познание и откровение, което именно наричаме схоластическо. Че от човека може да

се очаква само познание за сетивния свят, че всичко, отнасящо се до свръхсетивния свят идва само чрез откровението, това се предпоставяше от мисълта за Великдената и от това, как тя може да бъде съчетана с мисълта за Коледата.

И ако днешният естествено-научен идеен свят отново се явява като последица от схоластиката, както аз често съм изтъквал, налага се да добавим: Дори без да подозира, днешната естествена наука е чисто и просто, един резултат от схоластиката, един истински отпечатък от Великденската мисъл, такава каквато тя владееше умовете през ранното Средновековие, за да заглъхне после в хода на човешкото развитие до наши дни. Нека да видим, как в своите идеи естествената наука прилага това, което днес е толкова популярно и определя цялата ни култура, да видим, как естествената наука прилага своите идеи: Тя изобщо не вярва, че може да се издигне над мъртвата природа. И всичко това е един резултат от онази инспирация, която се пораждаше от съзерцаването, от възгледа за полагането в гроба. И доколкото към полагането в гроба се прибавяше и Възкресението като нещо, към което душите се стремяха, дотолкова и откровенията за свръхестествения свят се причисляваха към външното сетивно познание. След като все повече и повече се налагаше възгледът, че Възкресението е едно необяснимо чудо, лишено от логически основания, това доведе дотам, че отпадна и откровението, следователно, отпадна и самият свръхсетивен свят. Или с други думи: Днешният естествено-научен светоглед е инспириран от възгледа за Страстния Петък, а не от възгледа за Великденската Неделя.

Нека да вникнем в тази вътрешна връзка между нещата: Инспириращият импулс е винаги това, което хората изживяват спрямо природата в празничните настроения. Нека да вникнем във връзката между този инспириращ импулс и това, което се проявява в целия човешки живот. Само ако вникнем във вътрешната връзка между вживяването в годишния кръговрат и това, което хората мислят, чувствуват и искат, ние ще разберем отколко голямо значение би било, примерно, да превърнем есенния Михайлов празник в една реалност, или – черпейки от духовни, от езотерически източници – да превърнем есенния Михайлов празник в нещо, което прелива в съзнанието на хората и на свой ред отново ги инспирира. И ако към Великденската мисъл: “Той беше положен в гроба и възкръсна”, бихме прибавили една друга мисъл, една човешка мисъл: “Той възкръсна и може да бъде положен в гроба, без да изчезне!”, ако бихме оживили в себе си тази Михайлова мисъл – какво огромно значение би имало това събитие за мислите, чувствата и волята на хората по света! Как бихме могли да внесем това в социалния ред на човечеството?

Обновлението на социалния живот няма да дойде от всевъзможните дискусии и от всевъзможните институции, имащи отношение към външния сетивен свят; обновлението ще настъпи само ако човечеството бъде обхванато от една могъща инспирираща мисъл, чрез която морално-духовното ще бъде поставено в непосредствена и чувствена връзка с външната природа. Днес хората, ако ми позволите това сравнение, търсят Слънчевата светлина като дъждовни червеи, скрити под земята, докато за да намерят Слънчевата светлина, те просто трябва да излязат на земната повърхност. Фактически с дискусии и реформаторски дебати не се постигна нищо! Само един могъщ мисловен импулс, идващ направо от Духа, може да обнови социалния живот! А що се отнася до Великденската мисъл, нека да сме наясно, че тя би могла да получи своя завършен вид, само ако бъде допълнена с мисълта за есенния Михайлов празник.

Нека още повече да се приближим до тази Михайлова мисъл. Ако отправим поглед към Великденската мисъл, ние си припомняме, че Великденът съпада с времето на пролетния цъфтеж. През този сезон Земята издишва своите душевни сили, за да могат тези душевни сили, намиращи се вече в нейното обкръжение, да бъдат проникнати от астралните, извънземни космически сили. Земята издишва своята душа. Какво означава това? Това означава, че определени елементарни Същества, намиращи се в Земното обкръжение, също както въздухът или растежните сили на растителния свят, се свързват с издишаната Земна душа в онези области, където е настъпила пролетта. Заедно с издишаната Земна душа, тези Същества се носят в обкръжението на нашата планета. Те се деиндивидуализират, загубват своята индивидуалност, сливат се с общата земно-душевна атмосфера. Тъкмо през пролетната Великденска седмица от годината могат да бъдат забелязани многобройни елементарни Същества, които – сякаш излизайки от последния стадий на индивидуалното си битие, каквото са притежавали през зимата – сега плуват и се носят като облаци в земно-душевната атмосфера (Рис. 7: Червено, жълто премесено със зелено). Нека да прибавя: През зимния период тези елементарни Същества се намираха дълбоко навътре в душевността на Земята, където те притежаваха свои индивидуални особености. Преди Великденския период те все още притежаваха определена индивидуалност, летяха, носеха се наоколо като индивидуални Същества. Но през Великденския

Рис. 7

период ние виждаме как те се разпиляват в аморфните облачни образувания (Рис. 8, червено), изграждайки една обща маса всред Земната душа (зелено). Но по този начин тези елементарни Същества изпадат

Рис. 8

в един вид съноподобно състояние. Ние знаем, че някои животни потъват в зимен сън; тези елементарни Същества потъват в един летен сън. И това е най-силно изразено по времето на Еньовден, когато те заспиват най-дълбоко. Обаче по-късно те започват отново да се индивидуализират и в края на Септември, времето на Михаил, когато Земята е в процес на вдишване, ние виждаме как те се обособяват от своето обкръжение.

Обаче тези елементарни Същества са от такова естество, че човекът се нуждае от тях. Той не го съзнава, но въпреки това той се нуждае от тях, за да подготви своето бъдеще. И той може да се съедини с тези елементарни Същества, когато по времето на един есенен празник, падащ се в края на Септември, с един вътрешен душевен трепет започне да усеща как тъкмо с идването на есента природата се променя; когато човекът непосредствено започне да усеща, как животинскорастителният свят е преминал връхната си точка на развитие и тръгва в обратна посока, как някои животни се оглеждат и търсят защитени места за зимата, как листата се оцветяват в есенни багри, как целият природен свят увяхва. Естествено, пролетта е прекрасна и да усещаш нейната красота, нейния поклъващ, бликащ, цъфтящ живот е едно затрогващо качество на човешката душа. Но и да усещаш как листата избледняват и се покриват с есенните си багри, как животните гледат да се скрият, да почувстваш как в умиращия сетивен свят бавно възниква и просветва сиянието на духовно-душевния живот, да усещаш как с пожълтяването на листата започва и залеза на предишния поклъващ, бликащ и цъфтящ растителен живот, но как всъщност сетивният свят пожълтява само за да може духовният елемент, като такъв, да се породи там, да усещаш как с окапването на жълтите листа започва и възхода на Духа, как Духът е „контраоткровението” на угасващия сетивен свят: Всичко това може да промени човешкото отношение към есенния период от годината. И тъкмо в това се състои правилната подготовка за Великденския празник.

От антропософската Духовна наука ние знаем, че на Земята тъкмо духовният живот на човека е пряко свързан с низходящото развитие на физическия живот. Докато ние мислим, нашата физическа материя бива унищожавана в нервите. Мисленето е битка със загиващата материя. Устояването на мислите в самите тях, просветването на идеите в човешката душа и в целия човешки организъм, родството с пожълтяващите листа, с увяхващите треви, с умиращите растения, дълбокото усещане за това близко родство между духовното битие на човека и духовното битие на природата: всичко това може да се превърне в импулс за усиляване на човешката воля, онзи импулс, който загатва за проникването на Духа в човешката воля.

Обаче след като човекът насища своята воля с духовна субстанция, той се превръща в близък спътник на Михаил и неговата деятелност тук на Земята. И ако с идването на есента човекът е в състояние да заживее заедно с природата и извлече от този съвместен живот подходящото съдържание на Михаиловия празник, тогава той действително ще е постигнал едно допълване на Великденското настроение. Но по този начин той ще си изясни и нещо друго. Виждате ли, днешните мисли,

чувства и воля на човека са инспирирани от едно едностранчиво и заглъхващо Великденско настроение. Всъщност това Великденско настроение идва като последица от онзи бликащ пролетен живот, който увлича всичко живо в едно пантеистично единство. Човекът е изцяло отдаден на това единство, обхващащо цялата природа, целия свят. Това представлява структурата на нашия духовен живот. Човекът иска да се опре на някакво единство, на някаква цялост. Той е поклонник или на всеобщия Дух, или на всеобщата природа. Всичко бива обхващано в някакво амафорно “все-единство”. И това важи с пълна сила за пролетното настроение.

Вгледаме ли се в есенното настроение с неговата освободена, възходяща духовност (Рис. 9, жълто), включваща в себе си едно, бих казал, стичащо се надолу, ухващащо изображение на сетивния свят

Рис. 9

(червено), тогава ние ще имаме нагледна представа за “духовното” като такава и “сетивното” като такава.

В своето поклъване, в своя растеж, растението вече съдържа духовното в себе си. Духовното е примесено със сетивното, те двете представляват едно цяло. После ухващащото растение губи листата си, но в същото време Духът се устремява нагоре: Следователно тук имаме Духа, невидимия, свръхсетивния Дух, и редом с него – загиващата материя! Или с други думи: Нека да си представим един съд, съдържащ хомогенна течност, в която е разтворено някакво вещество; после чрез определена химическа реакция става така, че се образува утайка, която пада на

дното. Първоначално двете субстанции са били свързани и са представлявали едно цяло, но после са се разделили.

Но да продължим нататък. Пролетта е склонна да смесва и вплита всичко на този свят едно в друго, да събира нещата в едно недиференцирано, смътно единство. Ако с верен поглед се вгледаме в есента, лесно ще се убедим в пълния контраст между есенното и пролетното настроение, и ще установим как в първия случай на преден план излиза Духът, а във втория случай на преден план излиза физическо-материалното. Естествено, човекът не бива едностранчиво да остава при едното или при другото. Мисълта за Великден не губи ни най-малко от това, че към нея се присъединява мисълта за Михайловия празник. От едната страна имаме Великденската мисъл, където всичко, бих казал, се проявява в един вид пантеистично смесване, в едно пантеистично единство. После идва ред на диференцирането, но то не настъпва по някакъв незакономерен, хаотичен път. Тук ние можем да видим една ясна закономерност. Представете си този цикличен ход на процеса: Приближаване, смесване, уеднаквяване, после едно междинно състояние, даващо начало на разграничаването, пълно диференциране, после отново преход от диференцираност към единство и т.н. Но освен тези две крайни състояния, сега Вие виждате и едно трето: Вие виждате ритъма между диференциращите и недиференциращите сили, ритъма между вдишването и издишването. Да, Вие виждате не друго, а един ритъм, едно междинно състояние, едно взаимодействие между физическо-материалното и духовното: И това е душевността! В протичането на природните процеси Вие се научавате да виждате как цялата природа е пронизана от първичната троичност на материалното, духовното и душевното.

Обаче сега най-важното е да не останем в областта на мечтателството, според което всички неща би трябвало да се държат в някакво въображаемо единство. Защото по този начин, независимо дали става дума за духовно или материално единство, всичко потъва обратно в смътната неопределеност на мировата нощ. Нощем всички котки са сиви, в спиритуалния монизъм всички идеи са сиви, в материалния монизъм всички идеи също са сиви. Тук има само разлики в усещанията. Обаче по-висшия възглед за света не остава на тази степен. Според него важно е следното: Ние, като човешки същества, можем да се свържем с мировите процеси по такъв начин, че да сме в състояние непосредствено да участваме в живия преход от единството към троичността. И тогава, след като по този начин сме обогатили мисълта за Великден с мисълта за есенния Михайлов празник, ние можем да усетим първичната троичност навсякъде в цялото Битие, тогава ние можем да я почувстваме също и в

нашата собствена душевна организация. И тогава ще сме в състояние да видим как всъщност целият живот е изграден върху активността и взаимодействието на различни по вид троичности. Да, след като имаме този инспириращ Михаилов празник и след като сме обогатили с него някогашния едностранчив Великденски празник, въпреки че и той е бил инспириращ за времето си, ние стигаме до една друга инспирация, до основния природно-духовен импулс: този на троичността. И в крайна сметка, единствено и само от осъществяването на този импулс зависи дали деструктивните сили, които вече са навлезли в общочовешката еволюция, ще могат отново да бъдат преобразувани в съзидателни сили.

Говорейки за импулса на троичното разделение в социалния живот, бихме могли да кажем, че това беше един вид изпитание, дали мисълта за Михаил е вече достатъчно силна, за да бъде осъществен един такъв социален импулс. Едно изпитание за човешката душа беше, дали мисълта за Михаил е достатъчно силна у определен брой хора. Но, изпитанието показва негативен резултат. Все още мисълта за Михаил не е достатъчно силна дори и в сред малък кръг от хора, за да бъде действително усетена цялата ѝ съзидателна мощ. И едва ли ще е възможно за човешките души да свържат новите си подежни сили с прамогъщите творчески мирови сили така, както е необходимо, без инспириращо въздействие на есенния Михаилов празник, следователно, без да са в състояние да извлекат от дълбините на езотерическия живот един свършено нов импулс.

Но ако пасивните членове на Антропософското Общество вземат връх над активните членове, осъществяването на един такъв импулс става съмнително. Въпреки че е налице един стремеж за обща работа в рамките на Антропософското Общество, всъщност членовете се задоволяват само с това да участват в едни или други събития, разиграваци се покрай тях, те предоставят душевните си сили на това, което се разиграва покрай тях, обаче не включват същинската активност на душите си в това, което протича като един импулс в нашето съвремие. Ето защо при сегашния модел на антропософското Движение не може да се говори за същинската активност на това, което описваме тук като един езотерически импулс.

През древността хората стигаха до тези неща благодарение на своето първично, елементарно ясновидство. През древността никога не се е получавало така, че, примерно, младите хора да учат: Ето, тук имаме толкова и толкова химически елементи, после откриваме още един и от 75. те стават 76., после откриваме още един и те стават 77. Към 75. случайно прибавяме още един и се получава 76. и така нататък. В това, което се въвежда като число, няма никаква вътрешна същност. И така е с всичко. Кой днес се интересува, да кажем, в една област, каквато е

систематиката на растенията, може ли да се прояви някакъв вид троичност! Хората откриват един вид до друг вид, една закономерност до друга закономерност. Пресмятат по такъв начин, сякаш хвърлят бобени зърна или камъчета. Обаче действието, което едно число упражнява в света, произтича от неговата вътрешна същност и човек трябва да вникне в тази вътрешна същност.

Ако бихме могли да се върнем малко по-назад във времето, щяхме да установим, че познанието за веществата също се опираше върху троичността: Върху това, което беше от солев, живачен и фосфорен характер, щяхме да установим, че в троичността хората виждаха един сбор от прадревните мирови сили, че всичко, което се проявява като нещо отделно, трябва по някакъв начин да се свързва с прадревната сила на троичността. А ако бихме се върнали още по-назад във времето, когато впрочем поради състоянието на културата хората живееха полесно, щяхме да се окажем в по-горешите климатични зони, където в рамките на източните култури до древното елементарно ясновидство се стигаше много по-бързо. Днес в подходящите климатични зони също е възможно да се стигне до тези неща с помощта на свободното, екзактно ясновидство. Обаче в случая ни интересуват именно древните култури! Тогава хората не различаваха пролет, лято, есен и зима. Да разграничаваш пролет, лято, есен, зима би било подвеждащо и изобщо да се подчинява годишния ход на числото четири – това за древноиндийската култура би било абсурдно, понеже в такъв случай не остава място за прамогъщите сили на троичността.

Когато пишех моята книга “Теософия”, аз съвсем не изреждах: физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и Аз, както човек би могъл да си помисли, след като нещата са вече казани. Напротив, аз трябваше да ги подреда според числото три: физическо тяло, етерно тяло, сетивно тяло – първата троичност. После другата троичност, свързана с нея: Сетивна душа, Разбираща душа, Съзнателна душа; после третата троичност, свързана с втората: Духът-Себе, Духът-Живот, Човекът-Дух; изобщо, три пъти по три, но съчетани така (Рис. 10), че сборът е седем. Числото четири се появява само ако отправим поглед към съвременния етап от еволюцията на човечеството; общо взето, четири е едно вторично число.

Рис. 10

Ако искаме да разберем вътрешната активност и формиращото действие като такива, трябва да вникнем в смисъла на троичността. Според древната индийска традиция има: горещо годишно време, което

приблизително би обхващало нашите месеци Април, Май, Юни, Юли; влажно годишно време, което приблизително би обхващало нашите месеци Август, Септември, Октомври, Ноември; и студено годишно време, което би обхващало нашите месеци Декември, Януари, Февруари, Март, като границите между тези периоди са били определяни относително, а не според самите месеци. Но не само годишният кръговрат се е опирал върху троичността. Цялата душевна организация на човека е била протъкана от убеждението, че в основата на всички човешки действия, в основата на всяко човешко творчество лежи една пра-начална троичност. Нека да обобщим: До правилните идеи в областите на свободния духовен живот, правовия живот и стопанския живот е възможно да стигнем само тогава, когато съумеем да вникнем в дълбините на този троичен импулс, който отмерва хода на мировата еволюция.

Но да се разсъждава по този начин – това днес изглежда като някакво суеверие; напротив за висша мъдрост се приема, ако просто броим: едно, две, три и т.н. Обаче природата не следва това тактуване. Разбира се, ако ограничим погледа си само върху една част от годината, където всичко е преплетено едно в друго, например пролетта, ние няма да открием този троичен пулс. Ако обаче проследим цялата година, ако видим как троичността може да се разчленява на отделни части, как двоичността включва в себе си духовното и физическо-материалното, а тяхното ритмично застъпване се проявява като един трети елемент, тогава ще се научим да възприемаме трите в едното, едното в трите и накрая ще проумеем, как човекът сам може да намери мястото си в този миров ритъм: преходът от три в едно, от едно в три.

И ако мисълта за Михаил би могла да се пробуди у човека като една празнична мисъл, тъй че Великденският празник действително да се допълни с един Михайлов празник през втората половина на Септември, когато към мисълта за Възкресението на Бога след понесената от Него смърт би могла да се прибави и инспирираната от Михайловата сила мисъл за Възкресението на човека след неговата смърт, тогава човешката душа наистина би се свързала със световите. Възможността за човека – чрез Възкресението Христово – да намира силата, позволяваща му да умира в Христос, това означава още в Земния живот той да намери в душата си възкръсналия Христос; да умира в Христос означава да умира не мъртъв, а жив.

Едно такава вътрешно съзнание би могло да се породи от инспириращата служба в името на Михаил. Лесно е да се предположи, че това е твърде далеч от нашата материалистическа, чисто фалистерска епоха. Разбира се, ако мъртвото, абстрактно мислене продължава да е

тук, не бихме могли да очакваме нищо. Ако обаче си възвърнем същия ентузиазъм, с който някога древните устройваха своите празници, ако си възвърнем силата да формираме празници, сред хората отново ще настъпи нещо, което ще действа инспириращо върху тях. То ще действа инспириращо върху целия духовен и социален живот. И тогава в живота ще се появи онова, от което ние се нуждаем: Не абстрактен Дух от едната страна и бездуховна природа от другата страна, а одухотворената природа, природно протъканият Дух, които са едно цяло, и те на свой ред отново ще възвърнат някогашното единство на религия, наука и изкуство, понеже ще ги схващат и като троичност в смисъла на Михаил, за да могат накрая по един правилен начин да се съединяват в мисълта за Великден, чиито антропософски образ еднакво ще въздейства в религиозен, художествен и познавателен смисъл. Така че всъщност антропософският импулс би се състоял в следното: Във времето на Великден човекът да усеща единството между наука, религия и изкуство; а през есенния период на Михаил да усеща как трите – а те имат една майка, великденската майка – как трите сега стават сестри, стоят една до друга и взаимно се допълват. Мисълта за Михаил, жива и празнична в хода на годината, наистина би могла да действа инспириращо върху целия човешки живот.

Първоначално тази тема, принадлежаща към реалната езотерика, трябваше да бъде обсъдена от познавателна гледна точка. Когато дойде времето на активно действащите личности, тя би могла да се превърне в един импулс, който – въпреки облика на сегашното човечество – единствен би могъл да измести низходящите сили и на тяхно място да постави възходящите сили.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 7.Април 1923

Напоследък аз често трябваше да посочвам връзките между хода на годината и определени черти от човешката природа, а по време на самия Великден посочих връзката между хода на годината и празнуването на човешките празници. Днес бих искал да се върне още по-назад в миналото, за да прибавя – черпейки от мистерийните традиции на човечеството – още нещо относно връзката между хода на годината и човешките празници, за да навлезем по един или друг начин още по-дълбоко в това, което вече обсъждахме.

Празничните моменти в хода на годината всъщност означаваха за човека определени части от целия му живот. Ние знаем, че през древността човешкото съзнание функционираше по начин, твърде различен от днешния. Тази древна разновидност на човешкото съзнание

се отличавахе с нещо съноподобно. И от тази съноподобност произлязоха както познанията, така и чувствата на човешката душа, които по-късно приеха митична форма, за да се превърнат накрая в съдържание на самата митология. Благодарение на това съноподобно, инстинктивно-ясновиждащо съзнание хората отправяха поглед навътре в това, което представляваше духовното обкръжение на тогавашния човек. И тъкмо защото по този начин хората интензивно участваха не само във физическите природни събития, какъвто е случаят днес, а участваха също и в духовните събития, и тъкмо благодарение на това те бяха в много по-голяма степен отдадени на годишните процеси, и изживяваха много по-интимно различията, примерно, между природните явления през пролетта и през есента. В последната лекция аз говорех тъкмо за това.

Днес аз бих искал да изложа пред Вас още нещо: а именно, как празникът, падащ се във връхната точка на лятото, който по-късно се превърна в нашия Йоанов празник (= българският Еньовден, Бел. прев.), и зимния празник, който по-късно се превърна в нашата Коледа, в нашето Рождество Христово, са свързани с древните мистериини учения. Тук впрочем трябва да сме наясно: Онова човечество от по-древните епохи не притежаваше в пълна степен Азовото съзнание на днешния човек и след като им липсваше пълно Азово съзнание, тогавашните хора не възприемаха това, с което днешното човечество толкова много се гордее. Те например не можеха да възприемат онова, което живееше в мъртвата природа, в минералния свят.

Нека да се спрем върху този факт. Тогавашното съзнание не се занимаваше с абстрактни мисли, а живееше в образи, в неясни съноподобни образи. Така древните се вживяваха много повече от съвременните хора, примерно в пролетното покълване и избуяване на растителния свят. А наесен, в увяхването и пожълтяването на листата, те чувстваха цялото умиране на растителния свят, дълбоко усещаха също и променящото се поведение на животните през различните годишни периоди, усещаха как се променя цялото им обкръжение, когато, например, през лятото въздухът трептеше от полета на птиците, пеперудите, бръмбарите и т.н. Те чувстваха как цялата им човешка същност, тъй да се каже, е вплетена в ритъма на растителноживотинския свят. Обаче спрямо мъртвия минерален свят те не само че не показваха никакъв интерес, но всъщност те нямаха и съзнание за него. Тази е една от особеностите на древното човешко съзнание.

Другата особеност е, че това древно човечество, общо взето, не проявяваше никакъв интерес към образа на човека. Днес е много трудно да си представим какви са били човешките усещания в тази област; но, общо взето, тогавашните хора не проявяваха никакъв интерес към образа

на човека, към човешкия облик по отношение на неговите пространствени форми и очертания. Те обаче показваха един много силен интерес към расовите особености на човека. И колкото по-назад се връщаме в древните култури, толкова по-слаб интерес откриваме спрямо външните, пространствени форми на човека; напротив, важни бяха цветът на кожата, расовият темперамент и т.н. Следователно, от една страна тези хора не се интересуваха от мъртвото, от минералното; от друга страна те не се интересуваха и от пространствените човешки форми. Те се интересуваха главно от расовите особености.

Великите учители от Мистериите бяха наясно с този факт. Какво мислеха те по този въпрос, аз бих могъл да илюстрирам пред вас с едно графично изображение (Рис. 11). Те казваха така: Хората имат едно съноподобно съзнание; ето защо те вникват по-дълбоко в растителния живот, който кипи около тях. – Чрез своите съноподобни образи тези хора живееха заедно с растенията; обаче това съноподобно съзнание не им беше достатъчно за да вникват в минералния свят. Тъй че учителите от Мистериите си казваха: От една страна човешкото съзнание клони към растителната същност (Рис. 11), но не достига до минералната същност; тя лежи отвъд човешкото съзнание “От друга страна човекът усеща в себе си това, което го свързва със животинската същност, отнасящо се до расовите особености”. Напротив, това, което фактически превръща човека в човек чрез изправения стоеж и неговите пространствени форми – то също се намираще извън човешкото съзнание.

Рис. 11

Следователно, същински човешкото лежи извън това, което интересуваха тези древни хора. И така, в случая ние можем да онагледим това древно човешко съзнание като го поставим тук (защрихованата част), докато минералното и същински човешкото са извън тази област, за която древното човечество, като изключим посветените, не знаеше нищо.

Обаче това, което казвам, е валидно само в общи линии. Чрез своите собствени сили, чрез това, което изживяваше в своето същество, човекът не можеше да премине отвъд тази граница, която го отделяше от минералното, нито отвъд другата граница, която го отделяше от същински човешкото. Обаче имаше и такива направления в Мистериите, които в хода на годината, първоначално едва забележимо, даваха известен тласък както в развитието на човешкото Азово съзнание, така и в осъзнаването на общо-минералното. Колкото и странно да звучи това за днешния човек, нещата стояха точно така: Жреците в древните Мистерии

устройваха такива празници, чиито особени ритуали издигаха човека над растителната същност, доближавайки го до минералната същност, като по този начин в определено годишно време настъпваше едно проблясване на Аза. Да, Азът проблясваше в съноподобното съзнание. Вие знаете, че също и днес в сънищата на хората може да се прояви собственият Аз, който формира част от съдържанието им.

Да, по времето на Йоановия празник чрез ритуали, които се извършваха за част от хората, които искаха да участват в тях, ставаше така, че Азовото съзнание просветваше именно във връхната точка на лятото. Приближавайки се до връхната точка на лятото, онези хора, които бяха в състояние да възприемат поне част от минералната същност, получаваха един вид Азово съзнание именно с помощта на факта, че възприемаха минералната същност, при което впрочем Азът се проявяваше за тях като нещо, което идва отвън и навлиза в съня. За да улеснят всичко това, участниците в тези най-древни летни празненства, празненствата на лятното Слънцестоене, които после се превърнаха в нашите Йоанови празници, бяха подканвани да изпаднат в едно тържествено музикално-поетично настроение, съпроводено от бурно пеене и строго ритмични танци. После идваше ред на нещо, подобно на представления със своеобразни музикални речитативи, акомпанирани от примитивни инструменти. Тези празненства бяха изцяло потопени в музикално-поетична атмосфера. По един музикално-поетичен начин, пеейки и танцувайки, човекът отправяше навън към Космоса това, което пулсираше в неговото съноподобно съзнание.

Днешният човек не би могъл да има дори наймалка представа за тези тържествени, мащабни народни празненства от зората на музикалното изкуство, устройвани от предводителите на Мистериите и съпроводени от ритмични песнопения и танци. Защото това, което по-късно прерасна в музикални и поетични творби, се намира много далеч от онези елементарни, примитивни, музикално-поетични изблици, грижата за които все пак се поемаше от Мистериите. Но всичко беше посветено на една цел: Докато хората изпълняваха своите танци, съпроводени от песнопения и примитивни поетични строфи, те изпадаха в едно настроение, което предизвикваше появата на това, което преди малко нарекох просветване на Аза в човешкото съзнание.

Но ако тези древни хора, следвайки указанията на Мистериите биха били попитани: Добре, но как всъщност стигате до тези песнопения, до тези танци, чрез които настъпва това, за което говорим сега? – тогава тези древни хора щяха да дадат един във висша степен парадоксален за съвременните хора отговор. Последните биха предположили, да кажем, следното: Много от тези песни и танци са им били предадени по

традиция, дошли са от техните предшественици! Обаче в определени периоди от древността хората биха отговорили по съвсем друг начин: Днес ние все още сме в състояние да учим, без да се опираме на традицията, защото само това, което идва като откровение, подлежи на по-нататъшно развитие. Днес ние все още можем да учим, като си служим с нашите примитивни инструменти, като подобряваме нашите танци, като усъвършенстваме нашите гласове – Но сега идва ред на най-парадоксалното, което тези древни хора биха казали: Ние учим всичко това от пойните птици! – Но за да произнесат подобни думи, тези древни хора несъмнено са имали своето дълбоко обяснение на това, защо всъщност пойните птици пеят.

Човечеството отдавна е забравило да си задава въпроса: Защо пойните птици пеят? Днес, когато интелектът властва навсякъде, хората смятат, че са напреднали също и в песенното и в поетичното изкуство, обаче в тази интелектуалистична епоха те напълно са забравили именно връзката между пеенето и Космоса. И само този, който е истински вдъхновен от музиката, който издига музикалното изкуство високо над цялата филистерска човешка природа, може да изрече в тази по-късно интелектуалистична епоха думите:

Аз пея, тъй като птицата пее,
Що в клоните горе живее.
Песента, която в нея намира
Е и наградата моя от Всемира.

Да, точно така би се изразил този човек. Обаче самата птица никога не би могла да каже това. Птицата никога не би могла да каже, че песента е “наградата моя от Всемира”. Не биха могли да го кажат и учениците от древните Мистерии. Защото когато в определено годишно време чучулиги и лястовици започват да пеят, звуците се понасят не във въздуха, а в етерния елемент на Космоса, вибрират навън в Космоса до определени граници; после, завръщайки се към Земята, продължават да вибрират, и тъкмо тогава животинският свят улавя това, което вибрира по обратния си път към Земята, само че сега то вече се е свързало с божествено-духовните сили на Космоса. Представете си как чучулигите и лястовиците изпращат гласовете си навън в Космоса (Рис. 12, червено) и как после те – вече в етерна форма – отново се връщат към тях (жълто), но сега те не пеят, сега всичко наоколо е протъкано от съдържанието на божествено-духовния свят. Лястовиците изпращат гласовете си навън в света и после божествено-духовните сили, които участвуват в изграждането и цялостното формиране на животинските качества,

поемат обратно към Земята върху вълните на птичите песни, излъчени към Космоса.

Следователно, ако се произнасяме не от името на

Рис. 12

интелектуалистическата епоха, а от името на действителното, всеобхватно човешко съзнание, ние не би трябвало да казваме: “Аз пея, тъй както птицата пее, що в клоните горе живее. Песента, която в нея намира, е и наградата моя от Всемира”, а ние по-скоро би трябвало да кажем: Аз пея, тъй както птицата пее, що в клоните горе живее. Но песента, която се лее от нея нагоре към мировите простори, се завръща като благословия обратно към Земята, оплождайки земния живот с импулсите на божествено-духовния свят, които после продължават да действуват в царството на птиците и те могат да действуват в Земното царство на птиците само защото са намерили обратния път върху вълните на птичите песни, излъчени към Всемира.

Естествено, не всички животни са чучулиги или лястовици; естествено, не всички животни пеят, но нещо подобно на птичите песни, макар и да не звучи толкова прекрасно, се излъчва към Космоса от целия животински свят. И понеже древните хора разбираха това, учениците на Мистериите бяха подканвани да изучават този вид песни и танци, за да ги включат по-късно – ако мога да си позволя подходящия съвременен израз – именно в Йоановия празник. Разбира се, хората вече изпращаха навън към Космоса не животински звуци, а в очовечена форма, това което представляваше един вид продължение на животинския зов към Всемира.

Към онези древни празненства спадаше и още нещо: Хората не само танцуваха, музицираха и пееха; те все повече и повече се вслушваха в това, което се крие зад танците, мелодиите и песните. Колкото по-съзнателно се провеждаха празненствата, толкова повече хората се

вслушваха в това, което се завръщаше към тях от Небето. Те отправяха своите големи въпроси към божествено-духовния Космос чрез своите танци, чрез своите песни, чрез своите поетични възгласи и обръщения. Нещата изглеждаха така, както например водните изпарения се издигат над Земята, съгъстват се в облаци, и падат долу като дъжд. Следователно, по някакъв подобен начин въздействията от празничните човешки ритуали се издигаха нагоре и после, естествено не като дъжд, се спускаха долу като нещо, което откриваше на човека Азовата сила. И хората наистина притежаваха една фина чувствителност към странните преобразувания, които настъпваха с въздуха и топлината, намиращи се вътре или около Земята тъкмо по времето на Йоановия празник.

Естествено, днешният интелектуалистичен човек е безкрайно далеч от всички тези неща. В определеното време той има своя Five o'clock tea, тръгва към кафенето, към театъра и т.н. Той има да върши толкова други неща, които изобщо не зависят от годишното време. И улисан в своите грижи, той напълно забравя онези фини преобразявания, които стават в атмосферното обкръжение на Земята.

Несъмнено, тези хора от древността ясно усещаха как в разгара на лятото по времето на Йоановия празник, въздухът и топлината се променят и придобиват свойства, близки до растителните. Представете си тези техни усещания и най-вече онова фино усещане за всичко, което се случва в растителния свят.

Нека да си представим, че тук е Земята и как растенията поклъват от всяка нейна точка. И тъкмо през пролетта древните бяха заливани от общо чувство спрямо природата, което е успяло да се съхрани само в езика. В Гьотевия “Фауст” Вие ще срещнете думата: es “grunelt”. Кой долавя днес онзи миг, когато през пролетта от самата Земя тихо започва да извира и да се разстила във въздуха зеленият цвят? На хората им харесва цъфтежа в червено, жълто и т.н. Обаче те съвсем не забелязват фините промени в обкръжението на Земята, когато самият въздух се оцветява в зелено, самият въздух започва да цъфти и зрее. И тъкмо, този съвместен живот с растителния свят е вече недостъпен за хората от нашата интелектуалистична епоха. Но за древните той беше в реда на нещата. Ето защо те можеха да усещат не само поклъването, цъфтежа и узряването в условията на земния растителен свят, а също и как определени растителни свойства слизат към тях от Земното обкръжение, носени от въздуха и топлината. (Рис. 13, заштрихованата част). И това насищане на въздуха и топлината със свойства, близки до растителния свят, пренасяше човешкото съзнание в онази сфера, където Азът можеше да слезе като отговор на това, което в танците в музикално-поетичните си ритуали древните отправяха към Космоса.

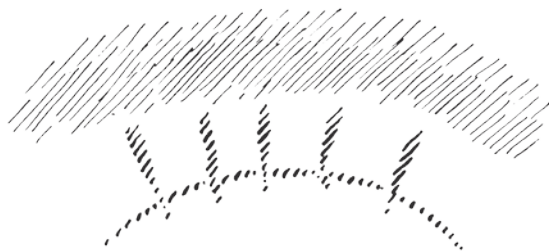

Рис. 13

Следователно, тези празненства бяха изпълнени с чудно и интимно човешко съдържание. Те представляваха един вид въпроси към божествено-духовния свят. И те получаваха отговор, защото наред с поклъващата, цъфтяща и зрееща Земя, хората усещаха, как отгоре, през иначе минералния въздух се спуска нещо, което е близо до растителното. По този начин в съня на Битието, в това съноподобно съзнание се промъкваше и съня на Аза.

А след отминаването на Йоановия празник, с настъпването на Юли и Август, хората продължаваха да имат чувството: Ние имаме един Аз, обаче Азът остава в Небето, той е там горе, и ни говори само през Йоановия празник. Само през това време от годината ние усещахме, че имаме връзка с Небето. Небето пази нашия Аз. И то ни показва нашия Аз само когато отваря големия небесен прозорец в разгара на лятото. Да, Небето ни показва Аза само през времето на Йоановия празник! Обаче за тази цел ние трябва да се молим. Ние трябва да се молим, докато участвуваме в невероятни интимните музикално-поетични ритуали, характерни за празничните Мистерии на Йоановия ден. Ето как тези древни празници пораждаха една комуникация, едно свързване между земния свят и небесния свят. И Вие несъмнено се досещате, скъпи мои приятели: Целият този празник беше потопен в музикалния елемент, в музикално-поетичното. И в разгара на лятото за няколко дни внезапно – естествено, всичко беше добре подготвено от Мистериите – внезапно, дори и в най-обикновените селища, древните хора ставаха изцяло поетични. Целият социален живот беше потопен в този музикално-поетичен елемент. Хората наистина вярваха, че се нуждаят – също както се нуждаят от ежедневните хляб и вода – от следното: В съответното годишно време да се пренесат със своите танци в онова музикално-поетично настроение, с което те ще установят своите комуникации с божественодуховните сили на Космоса. После от този празник остана само това, което по-късно звучеше примерно в думите на поета: “Пей ми,

о, музо, за гнева на Ахила...”, понеже хората все още си спомнях, че някога големите въпроси бяха отправяни към Небето и Боговете трябваше да отговорят на хората.

Но грижливата подготовка за Йоановите празници, когато хората отправяха големите си въпроси към Космоса, а от своя страна Космосът гарантираше, че човекът има един Аз, само че засега Азът е под закрилата на Небето, имаше своето пълно съответствие с грижливата подготовка за празника на зимното Слънцестоене, което сега отговаря на нашите Коледни празници. Но докато през Йоановия празник всичко беше потопено в един музикално-поетичен елемент, в атмосферата на танца, празникът на зимното Слънцестоене беше подготвян по такъв начин, че хората знаеха: сега те трябва да притихнат, сега те трябва да се потопят в едно спокойно, съзерцателно настроение. И тогава им беше давано всичко онова, за което официалната история няма никаква представа и за което можем да научим само от Духовната наука. В дните на Йоановия празник древното човечество, което, тъй да се каже, излизаше извън себе си, беше загрижено не за това, на което го учеха тогава; то беше загрижено дали ще може да се съедини с Аза, пазен на Небето. Извън празника хората бяха заети само с мисълта за своето оцеляване. А необходимостта от поучение идваше през зимните месеци и нейната кулминация, нейната празнична форма съвпаднаше със зимното Слънцестоене, с нашата Коледа.

И тъкмо тогава хората, намиращи се отново под ръководството на Мистериите, започваха да се подготвят за онези духовни практики, на които през лятото те не можеха да се посветят. Много трудно е да назовем с днешни думи онова, което занимаваше тогавашните хора през времето от нашите месеци Септември, Октомври до нашата Коледа, понеже – естествено – нещата са се променили много. Те бяха подканвани да се занимават с нещо, което днес бихме нарекли отгатване на гатанки, отговаряне на въпроси, които им бяха задавани под прикрита форма, така че от загадките и символите те трябваше да извлекат някакъв смисъл. Например, предводителите на Мистериите даваха на тези, които искаха да научат нещо, някакъв символичен образ, и учениците трябваше да го разтълкуват. Или те им даваха някаква загадка, която учениците трябваше да разрешат. Или им даваха някакво магическо заклинание, което те трябваше да свържат с природата и да открият неговия смисъл. При различните народи тази подготовка протичаше различно, като например по-късно представителите на северните народи започнаха да се занимават с руническите знаци и да отгатват техните съчетания. На тези занимания хората се отдаваха през зимните месеци, когато – макар и в

най-примитивни форми – възникнаха първите наченки на пластичното изкуство.

Своеобразното при тези древни форми на човешкото съзнание – колкото и парадоксално да изглежда за днешните хора – беше следното: С приближаването на Октомври, в човешките крайници се появяваше нещо, което изпитваше стремеж към каквато и да е деятелност. През лятото човекът използваше движенията на своите крайници за това, което изискаха нивите; той трябваше да вземе плуга в ръцете си, да върши това или онова. Той трябваше да се нагоди към външния свят. Когато есента беше отминала и крайниците се успокояваха, у хората се пробуждаше стремеж към друг вид деятелност и тогава крайниците започваха да копнеят за това, да моделират, да месят глина. Както през дните на Йоановия празник възникваше интензивният порив да се танцува, да се музицира, така и с настъпването на зимното Слънцестоене възникваше интензивният порив да се моделира, да се пластицира, като за тази цел бяха използвани всякакъв вид меки материи, каквито имаше в природата. Хората например имаха едно фино усещане за начина, по който водата започва да замръзва. Намирайки се близо до водни маси, те протягаха ръцете си под водата в една или друга посока, при което върху тях възникваха различни форми от лед; ръцете им, покрити с лед, се втвърдяваха от студ, а когато хората ги изваждаха от водата, дълго се вираха в причудливите художествени форми на ледените кристали, преди те отново да се разтопят.

От всичко това в нашата интелектуалистична епоха не е останало нищо, може би с изключение на обичая да се лее олово в нощта срещу Св. Силвестър. Хората изливат разтопено олово във водата и после се мъчат да отгатнат какво означават получените форми. Обаче това са последните абстрактни останки от онази чудна активност на древните човешки пориви, в които бяха въвлечени както човека, така и външната природа, изразяващи се, примерно, в това, което описах: Човекът протяга ръка в ледената вода, и когато ръката се втвърди, той започва да я движи под водата, очаквайки да види чудните форми на ледените кристали.

Да, в разгара на лятото, чрез музиката и поезията, човекът отправя въпроси към Небето, а то му отговаря като спуска Азовото чувство в неговото съноподобно съзнание. А в най-дълбоката точка на зимата той се обръща към това, което иска да узнае, но не от Небето; сега той се обръща към земния елемент и проверява какви форми може да приеме земния елемент. И той установяваше, че формите, които възникваха, бяха донякъде подобни на формите, които образуваха бръмбарите, пеперудите и т.н. Неговото наблюдение установяваше точно това. Пластичните форми, които той извличаше от природните действия на Земята, го

убеждаваха, че различните животински форми произлизат от земните елементи. През времето на Коледа човекът разбираше животинските форми. И докато работеше, докато извършваше определени движения с ръцете и краката си, дори и докато скачаше във водата и проверяваше как замръзващата вода му отговаря, в лицето на външния свят той установяваше какви са неговите собствени човешки форми, какъв е неговия човешки облик. Но всичко това ставаше само през Коледния период; през останалото време на годината той поддържаше само усета си за животинските и расовите качества. И само в Коледния период той се доближаваше до изживяването на своя собствен човешки образ.

И така, през древните Мистерии Азовото съзнание се оповестяваше на човека от Небето, а усещането за неговия собствен човешки образ му се оповестяваше от Земята. През Коледния период човекът се учеше да опознава формиращата сила на Земята, нейната пластична и моделираща сила, а във връхната точка на лятото, по времето на Йоановия празник той искаше да узнае как хармониите на сферите караха неговия Аз да звучи в неговото съноподобно съзнание.

Ето как през определени празнични периоди от годината древните Мистерии разширяваха кръгзора на човечеството. От една страна ставаше така, че цялото обкръжение на Земята се издигаше нагоре към Небето и тогава човекът искаше да научи как Небето пази неговия Аз и как неговият Аз пребивава там. От друга страна, с приближаването на зимното Слънцестоене, учителите от Мистерииите наставляваха хората как да разбират отговорите, които Земята даваше на поставените от тях въпроси, и това ставаше чрез моделирането, чрез пластичните образи, при което у човек постепенно се пробуди интерес към неговия външен човешки образ, към участието на всички животински форми в неговия външен облик. В разгара на лятото човекът вътрешно напредваше в познанието за своя Аз; в дълбоката зима човекът външно напредваше в чувственото възприемане на своя човешки облик. Човекът се доближаваше до разбирането на своята собствена същност не просто поради факта, че е човек, а защото съпровождаше Земята в нейния годишен кръговрат, и това му позволяваше да се издига до Азовото съзнание, когато Небето отваряше своите прозорци и, от друга страна, да осъзнава своя външен човешки облик, когато през зимата Земята му откриваше своите тайни. Тогавашният човек беше дълбоко и интимно свързан с хода на годината, толкова интимно, че той би могъл да си каже: Аз осъзнавам това, че съм човек, само защото животът ми протича не смъртно и глухо, а защото през лятото ми е позволено да се издигна до Небесата, а през зимата ми е позволено да потъна в Земните Мистерии, в Земните тайни.

Следователно, някога празниците бяха така замисляни и провеждани, че за всички беше ясно: те принадлежат към човешкия живот. Човекът чувствуваше себе си не като Земно същество, а като същество, принадлежащо на целия свят, като гражданин на целия свят. Да, той дотолкова не се чувствуваше Земно същество, че забелязваше какво става на Земята единствено по времето на празниците, провеждани само в определени периоди от годината, защото през останалото време той просто нямаше такива изживявания, които да му напомнят за Земята. Всичко онова, което той изживяваше и узнаваше чрез празниците, беше свързано с определени годишни периоди.

Но след като извоюва свободата си през интелектуалистичната епоха, човекът вече не можеше да има онези задружни, съвместни изживявания с Космоса, какъвто беше случаят в далечното минало. Обаче ако отново се обърне към духовния свят, той може да има такива изживявания, въпреки промените в своята конструкция. Защото в Азовото съзнание, с което човечеството отдавна разполага, е навлязло нещо, което по-рано можеше да бъде постигнато само благодарение на небесните прозорци през лятото. Ето защо днес човекът трябва да постига разбиране на Космоса с помощта на нещо друго, макар че то също се издига високо над неговия Аз.

Естествено, за външния човешки облик днес се говори само в общи линии. Който веднъж е навлязъл в интелектуалистичната епоха, вече няма толкова силен усет за животинските и расовите качества. Обаче както по-рано тези неща можеха да се търсят като една сила, като един импулс, идващи само от Земята, така и днес с помощта на онова разбиране за Земята, което е осъществимо не чрез геологията и минералогията, а само по духовен път, човекът отново трябва да стигне до нещо друго, извисяващо се над неговия видим човешки образ.

Рис. 14

Ако вземем пред себе си човешкия образ, ние можем да кажем: В много далечното минало човекът усещаше себе си в този образ по такъв начин, че той чувствуваше само външно-расовото, което лежи навътре в кръвта, а не това, което се разиграва по-нагоре в посока към кожата (Рис. 14, червено); той не можеше да насочва своето внимание към тази гранична област. Обаче днес, израствайки, човекът обхваща със своето внимание и това, което става от двете страни на границата. Той усеща тази гранична област като нещо, което придава специфично-човешки качества на неговия видим образ (синьо). Обаче човекът трябва да надхвърли себе си. Той трябва да навлезе в онзи етерно-астрален свят, който се намира извън него и да го опознае. Това е възможно именно чрез задълбочения духовно-научен поглед върху света.

И така, ние виждаме: Съвременното съзнание е постигнато с цената на това, че голяма част от връзките му с Космоса е изгубена; обаче след като веднъж е стигнал до изживяването на това, което представляват неговата свобода и неговият мисловен свят, той може отново да има своите космически изживявания. Ето това е, към което антропософията се стреми, когато говори за обновление на празниците и дори за въвеждането на един нов празник като този на Михаил през есента.

Трябва отново да си изградим едно вътрешно разбиране за това, какво представлява ходът на годишните времена за човека. И тогава този годишен ход ще може да се превърне за човека в нещо по-висше от това, което беше някога.

ПЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 8. Април 1923

За да разширя още повече вчерашното обсъждане относно влиянието на Мистериите върху отношението, свързващо човека и годишния ход в далечното минало, днес аз искам да се спра върху вярванията, засягащи всичко онова, което тогавашният човек можеше да има като усещания за Космоса. От вчерашната лекция, както и припомняйки си други неща, които можах да кажа по този повод през миналата Коледа в Гьотеанума, преди той да бъде изтръгнат от нашите сърца – Вие бихте могли да си кажете следното: В своите проявления годишният ход беше – а и днес също би могъл да бъде – усещан като нещо, което по отношение на външното протичане е също така израз на едно скрито в него живо същество, също както например проявленията на човешкия организъм са израз на нещо, което е скрито в него, и това е самата човешка душа.

Нека да си припомним, как под влиянието на тези древни Мистерии, тъкмо в разгара на лятото, когато се пада нашият Йоанов празник, хората стигаха до определено предчувствие за техния Аз; обаче за онзи Аз, който те не можеха да припишат само на себе си, понеже той все още беше горе в лоното на божествено-духовния свят. И тъкмо тези хора вярваха, че благодарение на ритуалите, описани от мен, в разгара на лятото, те се приближават до своя Аз, който през останалата част от годината оставаше скрит за тях. Естествено, като цяло, те смятаха, че се намират в някакъв божествено-духовен свят. Но на тях просто им се струваше, че през останалите три четвърти от годината не им се открива никаква част от това, което им принадлежи като техни Аз; само през тази една четвърт, в която се пада и летният празник, като през един небесен прозорец, от божествено-духовния свят им се открива същността на техния собствен Аз.

Само че в условията на божествено-духовния свят тази същност на техния собствен Аз им се откриваше не по един неутрален, равнодушен, бих казал дори флегматичен начин, както това става днес. Когато днес човекът говори за Аза, той всъщност едва ли го поставя в някакво отношение спрямо този или онзи свят. Той си представя Аза, тъй да се каже, като една точка, която насочва неговите действия, и около която се натрупват неговите знания. Но това е един вид флегматично усещане: усещането, което днешният човек изпитва към своя Аз. Изобщо не

можем да твърдим, че в своя Аз – въпреки голямата му близост с това, което наричаме “его” – днешният човек фактически изпитва някакъв егоизъм; защото, ако иска да е честен, той никога няма да твърди, че особено много обича своя Аз. Той обича своето тяло, обича своите инстинкти, обича едни или други свои изживявания. Обаче Азът е само една кратка думичка, възприемана като средищна точка, около която се разполагат всички човешки изживявания. Обаче по времето, когато започна празнично отбелязването на приближаване към този Аз, предшествано впрочем от продължителна подготовка, за да стане възможна срещата с Аза, по това време, когато хората усещаха как този Аз постепенно се връща обратно и човекът с неговата телесно-душевна същност – или както днес бихме се изразили, с неговата физическо-етерно-астрална същност – оставаше напълно сам, по това време Азът действително беше усещан ведно с неговите отношения към целия Космос, към целия свят.

Обаче това, което човекът главно усещаше спрямо този Аз и неговите връзки със света, не беше “натуралистично”, ако ни е позволено да си послужим с тази днешна дума, то не беше нещо, за което можем да съдим по външните му проявления, но то беше нещо, което представляваше един вид средищната точка на прадревния морален светоглед. Никакви големи природни тайни не са се откривали на човека през тази епоха. Но спрямо такива природни тайни, за каквито стана дума вчера, човекът имаше усещането, че това, което той трябва да приеме в себе си като морални импулси, му се откриваше именно в разгара на лятото, когато светлината и топлината постигнаха своята връхна точка. И това беше време, което човекът усещаше като едно божествено-морално просветление. И това, което човекът искаше да получи като отговор от Небето чрез своите музикални, поетични и танцови ритуали, това което очакваше, то му се откриваше от Небето с цялата си сериозност и представляваше това, което в морален смисъл Небето изискваше от човека.

Ако си представим, как всички тези ритуали, които описах вчера, се извършват в летните жеги и в разразяващите се летни бури с техните мълнии и гръмотевици, ние можем да почувствуваме, как тъкмо падащите мълнии и гръмотевици са видимия израз на моралното предупреждение, което Небето отправя към Земята и човечеството. Част от това, което е останало от тези древни времена, виждаме в по-късния образ на Зевс, в това, че той е Богът на гръмотевиците, Богът, чието оръжие са мълниите. Нещо сходно откриваме и в лицето на германския Бог Донар.

От друга страна, ние установяваме следното. Тогавашият човек усещаше как през деня природата беше светла, топла, бих казал още, самодоволна, и тя продължаваше да е светеща, грееща също и през нощта, като той долавяше само една разлика, казвайки си: През деня въздухът е изпълнен с топлинния елемент, със светлинния елемент. И тогава, в топлинния и светлинния елемент се носят и живеят онези духовни пратеници, чрез които по-висшите духовни Същества искат да предоставят на човека моралните импулси. Обаче през нощта, когато по-висшите духовни Същества се оттеглят, тогава пратениците остават сами и започват да се проявяват по свой собствен начин.

Ето как човекът усещаше вътрешния пулс на природния свят в летните вечери, в летните нощи. И неговите изживявания приличаха на един летен сън, изживян в действителността, на един летен сън, чрез който божествено-духовният свят се приближаваше твърде много до човека; един летен сън, за който той беше убеден: Освен че всяко природно явление същевременно представляваше и говорът на Боговете, тук се намесваха и всевъзможни елементарни Същества, които действаха по свой собствен начин.

Цялата украса от съня в лятната нощ, от съня в Йоановата нощ, пренесена по-късно в чудните образи, които човешката имагинация придаваше на всичко онова, което духовно-душевно празнуваше тази връхна точка на лятото, беше всъщност едно космическо духовно-божествено-морално откровение, отправено към човека. И в основата на нещата лежеше следната представа: Във връхната точка на лятото божествено-духовният свят се проявява чрез морални импулси, които биват приемани от човека, докато душата му се издига в просветлението (Рис. 15). И това, което той усещаше по съвсем особен начин, то действуваше върху него, бих казал, като нещо свръхчовешко и се вливаше в неговата човешка същност.

Човекът знаеше от това взаимно изживяване на празниците, че той – в тогавашия си вид – беше издиган над самия себе си нагоре в областта на свръхчовешкото, и че, тъй да се каже, Боговете улавяха протегнатата към тях ръка на човека. Всичко, което човекът вярваше, че има като божествено-духовни свойства, беше приписвано на откровенията, идващи към него по времето на този Йоанов празник.

И така, когато лятото си отиваше и настъпваше есента, когато листата повяхаха и пицният живот на лятото секваше, и дърветата оставаха голи, човекът предусещаше – тъй като всички тези усещания носеха в себе си следите от мистериината подготовка – следното: Сега божествено-духовният свят отново се оттегля от човека. Сега той разбираше, че е предоставен на самия себе си; той напускаше духовния

свят и заживяваше в природата. – Ето как човекът усещаше своя живот като изтеглен извън духовния свят и вплетен в есенния живот на природата. Листата по дърветата се минерализираха, нивите опустяваха, минерализираха се. Всичко клонеше към ежегодната смърт на природата.

И това вплитане в минерализиращите процеси на Земята и нейното обкръжение човекът усещаше като едно дълбоко свързване със самата природа. В своите вътрешни изживявания той все повече навлизаше в интимната същност на външния свят. Неговите мисли и съзercания бяха неразделно свързани с природния свят. Ако искаме да изразим с днешни думи това, което човекът усещаше с настъпването на есента, ние би трябвало да кажем следното. Аз много моля да се има предвид, че – естествено – през онези времена не би било възможно да се говори с днешни думи. Тогава изцяло е преобладавало усещането, а не мисленето. Ако обаче все пак искаме да опишем нещата с нашите днешни думи, ние би трябвало да кажем следното: С насоката на своето мислене и с вида на своите усещания човекът разбираше, че е изправен пред един преход – преходът от познанието за Духа към познанието за природата (Рис. 15). С настъпването на есента той усещаше, че се отдалечава от духовното познание, и че есента изисква от него да се задълбочи в познанието за природата. Така че с настъпването на есента ние се отдалечаваме от моралните импулси и се приближаваме до познанието за природата. Човекът започва да размишлява върху природата.

Рис. 15

Ето как изглеждаха нещата през онези времена, когато човекът гледаше на себе си като едно създание на Космоса. През онези времена би изглеждало съвсем нелепо, тъкмо в летните месеци да се говори за природознание, естествено в тогавашните му форми. Лятото е тук, за да подтикне човека към по-дълбоко свързване с духовността на света. А с приближаването на онова годишно време, което днес бихме нарекли Михаилово, човекът си казваше: Да, всичко онова, което усещам около себе си, наблюдавайки горите, дърветата и растенията, ме подтиква към природознанието. – Изобщо това беше времето, през което хората трябваше да превръщат познанието и разсъдливостта в свое занимание. Но то беше също и времето, през което трябваше да се отделя повече внимание за външните условия на живот. Следователно, тук имаме един преход от просветление към познание, към едно все по-засилващо се познание.

Когато учителите от Мистериите започваха да обучават своите ученици, те им даваха такива мантри, чиито далечни отзвучи намираме в

сентенциите на гръцките мъдреци. Обаче тези седем сентенции на седемте гръцки мъдреци са твърде далеч от първоначалните мистериини мантри. За лятото древните Мистерии даваха мантрата:

Приеми светлината

и назовавайки светлината те имаха предвид духовната мъдрост. Така те назоваваха това, сред което лъчезареше техният собствен човешки Аз.

Като подходяща за есента, Мистерииите даваха друга мантра, предупреждавайки душите за това, което става около тях.

Виж около себе си

Ето как годишният ход, а заедно с него и това, което човекът усещаше, че го свързва с годината, се приближаваше до зимния период. Ние вървим към дълбоката зима, към нашата Коледа. Както в разгара на лятото човекът усещаше, че излиза извън себе си в посока нагоре към божествено-духовния Космос, така и в дълбоката зима той чувствуваше, че излиза извън себе си, но в посока надолу. Той се чувствуваше, тъй да се каже, като обгърнат от силите на Земята, като увлечен от силите на Земята. Той чувствуваше, че неговата волева природа, неговите инстинкти и влечения са пронизани от силата на тежестта, от силата на разрушението и от други сили, намиращи се в тялото на Земята. Тогавашният човек не усещаше зимата, така, както я усещаме ние, когато просто ни става студено и, примерно, обуваме ботуши, за да избегнем студа; тогавашният човек усещаше това, което се надига от Земята като нещо, което сега, в този момент, иска да се съедини с неговата собствена същност. Той непосредствено усещаше как се надига мразовитият елемент като противоположност на горещия, светлинен елемент. Днес ние чувствуваме студа като нещо, което е свързано с нашата телесна повърхност, обаче древният човек душевно възприемаше студа като едно явление, съпровождащо тъмнината, мрака. Той непосредствено усещаше, където и да стъпва, как мракът излиза от Земята и иска – впрочем само до средната част на тялото му – да го всмуче в себе си. И тогава, нека отново да си послужи с по-нови думи, човекът си казваше: В разгара на лятото аз живеях в просветление и тогава небесния свят нахлуваше надолу в земния свят, но сега, сега земните сили се устремяват нагоре!

Но част от Земните сили човекът беше опознал още с настъпването на есента. Тогава той беше усетил и изживял една част от Земната природа, която все още, бих казал, се намираще в съответствие с него, една част,

която все още имаше нещо общо с него. Бихме могли да добавим и следното: През есента човекът чувствуваше природния свят в своето сърце, в своя душевен свят. Сега обаче той чувствуваше, като че ли Земята има някакви претенции спрямо него, като че ли по отношение на неговата волева природа той е един вид похитен от силите на Земята. Всичко това той усещаше като една противоположност на моралния миров ред. Наред с това, в лицето на този мрак, който го обгръщаше като облаковидна маса, той долавяше приближаването на онези сили, които бяха насочени срещу моралните качества. Той чувствуваше как мракът се издига на тласъци от Земята и го обгръща отвсякъде. Но в същото време той чувствуваше и нещо друго. Още през есента той беше доловил, как у него се пробужда нещо, което днес наричаме разум. Докато през лятото разумът, бих казал, се изпаряваше и отвън прииждаха силите на морала и мъдростта, през есента укрепваха и се “консолидираха” силите на разума. Да, човекът се приближава до Злото, обаче неговият разум укрепва. През дълбоката зима човекът направо усеща изкусителния шепот на змията, обаче в същото време укрепва, консолидира се умът, разсъдливостта, но също и това, което го прави хитър и лукав, което го насърчава да се ръководи от принципа на полезността. И както през есента постепенно нарастваше познанието за природата, така и в дълбоката зима към човека бавно се приближаваше изкушението на Ада, изкушението от страна на Злото. Ето как бяха усещани тези неща през древността. И ако тук горе (Рис. 15) отбелязваме “Морален импулс”, а после – “Познание за природата”, тук долу трябва да запишем “Изкушение чрез Злото”.

Тъкмо през тази част от годината човекът трябваше да развива това, което и бездруго съществуваше в него като природни дейности: Хитростта, лукавството, стремежът към разбиране и към търсене на полезното. Всичко това беше свързано и с качества като съдържаност, умереност, благоразумие. Тъкмо в този период от време човекът не трябваше да развива онзи усет за мъдростта, който се изискваше от него в смисъла на древните Мистерии. Именно сега, когато Злото се изявяваше под споменатите форми, човекът можеше да усети в себе си и съпротивата срещу Злото: Той трябваше да става все по-съдържан, умерен, благоразумен.

И сега, вече преминал през цялата тази вътрешна метаморфоза, а именно от просветление към познание, от познание за Духа към познание за природата, сега той трябваше да извърши прехода от познанието за природата към съзирането на Злото. И на учениците от Мистерииите, които през лятото получаваха мантрата “Приеми светлината”, а през есента мантрата “Виж около себе си”, сега през зимата им се казваше:

Разчиташе се на това, че чрез благоразумие и сдържаност, чрез това себепредпазване от Злото, хората ще стигнат до такъв вид себепознание, което ще им позволи да видят, как в хода на годината те са се отклонили от моралните импулси.

Именно през периода след най-дълбоката зима човекът трябваше да осъзнае отклонението си от моралните импулси, породено от съзирането на Злото, както и преодоляването му чрез покаянието. Ето защо тази мъдрост съдържаше всичко, което насочваше хората към покаяние, отнасящо се до всичко онова, което беше един вид отклонение от моралните импулси, получени чрез просветлението.

Сега ние се приближаваме към пролетта, към пролетното равновесие. И както тук (Рис. 15) отбелязахме: “Просветление”, “Познание”, “Благоразумие”, сега усещаме, че идва ред на това, което нарекохме “Покаяние”. И сега на мястото на познанието, съответно на изкушението чрез Злото, идва нещо, което можем да наречем завръщане към повиснатата човешка природа чрез покаянието. Ако тук написахме: “Просветление”, “Познание”, “Благоразумие”, сега трябва да напишем “Завръщане към човешката природа”.

Ако още веднъж се замислите върху душевното състояние на човека през зимния период, когато се появяваше “изкушението чрез Злото”, Вие ще трябва да кажете: Да, в този момент човекът се чувствуваше обгърнат от Земния мрак. Както през връхната точка на лятото той беше изтеглен над самия себе си, както душевната му същност беше изтеглена нагоре и извън него, така и сега, за да не бъде вътрешно обгърнат от Злото през периода на зимата, душевните му сили трябваше да бъдат свободни. Така през зимния период той представляваше една противоположност на това, което беше през лятото.

През връхната точка на лятото природните явления му говореха по духовен начин. Зад мълниите и гръмотевиците човекът търсеше говора на Небето. Той виждаше природните явления, обаче за тях търсеше небесния говор. Духовният говор на елементарните Същества през лятото го интересуваше само отчасти. Човекът се намираше извън себе си и там той беше заливан от своите сънища.

А през периода на зимата той потъваше в себе си и сънищата му протичаха там – вътре в самия него. Тези сънища бяха свързани с душевния му стремеж да се откъсне от прегръдката на Земята. И от всичко това остана нещо, което по-късно намираме свързано с онези вътрешни образи, които човекът виждаше през тринадесетте нощи след зимното Слънцестоене. Навсякъде можем да открием спомени от тези

далечни времена. Норвежкият епос за Олаф също е един по-късен израз на това, което се случваше в древните времена.

После се задаваше пролетта. Днес нещата са малко изместени; в далечното минало пролетта се намираще по-близо до зимата. Като цяло, хората имаха три годишни периода. Но така или иначе, както във връхната точка на лятото посветените напомнях: “Приеми светлината”, както през есента, по времето на Михаилевия празник казваха: “Виж около себе си”, и както в дълбоката зима, по времето на днешните Коледни празници казваха: “Пази се от Злото”, така и сега, в периода, когато човекът се връщаше към самия себе си, посветените пазеха за него една мантра, която беше валидна само за този период от време:

“Познай себе си”

и тази мантра изразяваше точно обратното на познанието за природата. “Пази се от Злото” – би могло да се каже и така: Пази се от Земния мрак! – Обаче това не се казваше. Докато във връхната точка на лятото външното проявление на светлината се вземаше за мъдрост, зимната мантра не беше формулирана с думите “Пази се от мрака”, а ударението падаше върху моралната страна: “Пази се от Злото”.

Отзвучи от тези четири празници са останали навсякъде, стига те да бъдат търсени с разбиране за нещата. Естествено, след Мистерията на Голгота всичко се промени. Раждането на Исус стана в периода на зимата, когато човекът е изправен пред най-големите изкушения. Раждането на Исус стана през този период от време, когато човекът е пропаднал в Земната бездна и там е притиснат от Земните сили. Измежду многото митове, свързани с раждането на Исус, Вие ще намерите един, в който се разказва, че раждането му е станало в една пещера, и това също ни насочва към мъдростта на най-древните Мистерии, а именно: Онова, което търси, човекът го намира, въпреки че е притиснат от Земния мрак, който от друга страна обяснява защо човекът може да се поддаде на Злото, и защо времето за покаяние се пада именно през пролетта.

Естествено, разбирането за летния празник изчезна много по-бързо, отколкото разбирането за другите годишни празници. Това е така, защото колкото повече материализмът обхващаше човечеството, толкова по-недостъпно за него ставаше просветлението. Сега за съвременното човечество от изключителна важност е да пренесе онова време – белязано от просветлението, което обаче засега остава неосъзнато от човека – тъкмо там, където в разгара си е есента. Тъкмо там е точката, в която, усвоявайки познанието за природата, точно в това познание той ще съзре едно отражение на познанието за Бога-Дух. За тази цел няма по-

добър възпоминателен празник от есенния празник на Михаил. И от него трябва да се тръгва, ако искаше по правилен начин да задаваме общочовешкия въпрос: Как във величествения напредък на съвременното познание за природата да намерим познанието за Духа, как човекът да преобрази познанието си за природата така, че то да се превърне в познание за Духа? – Или с други думи, как да бъде овладяно това, което – протичайки в себе си – иска да въвлече човека в подчовешкото?

Да, трябва да настъпи един пълен обрат. Михаиловият празник трябва да получи своя нов смисъл. А смисълът се получава тогава, когато можем да усетим следното: Естествените науки доведоха хората дотам, че те опознаха едната страна на мировото развитие, например, че в хода на времето от низшите животински организми произлизат по-висши, по-съвършени и така нататък докато се стигне до човека, или че в хода на вътреутробното си развитие човекът последователно минава през формите на другите животински видове. Обаче това е само едната страна. Другата страна застава пред нашата душа тогава, когато си казваме: Да, човекът трябваше да започне своето развитие от първоначалните божествено-човешки заложиби. Ако това тук са първоначалните божествено-духовни заложиби (Рис. 16, светло заштрихованата част), напредвайки все повече и повече, човекът трябваше да стигне своето днешно равнище. Но всъщност той непрекъснато трябваше да отхвърля нещо от себе си – първоначално низшите животни, а после непрекъснато да отхвърля и всичко онова, което представляват животинските форми. Всичко това той успя да преодолее, да го отдели от себе си, да го отхвърли (тъмно заштрихована част)

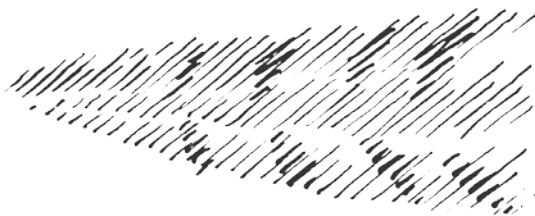

Рис. 16

Ето как изпълни той своята предопределена задача. Същото се отнася и за неговото ембрионално развитие. Човекът непрекъснато отхвърля от себе си всичко, което не бива да се съдържа в него. Само че по този начин ние изобщо не стигаме до истинския смисъл на съвременното познание за природата? Той лежи в изречението: В познанието за природата ти виждаш това, което ти трябва да изключиш от познанието

за човека! – И какво означава това? Това означава: Човекът трябва да изследва естествените науки. Защо? Когато работи с микроскопа, той знае, че там вътре му се открива нещо, което не е Дух. Когато се визира с телескопа в далечините на мировото пространство, там също му се открива нещо, което не е Дух. Когато експериментира по един или друг начин във физико-химическата лаборатория, там му се открива нещо, което не е Дух. Всичко, което му се открива в своите чисти форми не е Дух.

Обаче в древните времена, когато хората отправяха поглед към това, което днес е природата, там те все още виждаха проявленията на Духа. Днес ние опознаваме природния свят, за да кажем накрая: Всичко това не е Дух, това е зимна мъдрост. И всичко, което е лятна мъдрост, трябва да има друга форма. – За да получи човекът тласъка към Духа, импулса за Духа, той трябва да опознае бездуховното, антидуховното. И трябва да се вгледа в такива неща, които днес нито един човек няма да признае. Например днес всеки казва: Добре, ако аз имам тук едно живо същество с толкова малки размери, че трудно го различавам с невъоръжено око, тогава го поставям под микроскопа, то се уголемява и сега аз го наблюдавам без усилие.

– Да, обаче тази нова големина е измамна; аз съм уголемил живото същество; сега пред мен стои не то, а един призрак. Това, което виждам, вече не е действителност. Вместо пред истината, аз съм застанал пред една лъжа!

Естествено, за днешните хора такива думи изглеждат като лудост, но въпреки всичко те са истина. Когато един ден човекът се убеди, че той се нуждае от естествените науки, само за да получи от този антипод на истината именно тласъка към истината, тогава ще се прояви и онази сила, чиито символ имаме в извоюваната чрез Михаил победа над Дракона!

Ако нямаме предчувствие за това, което живее под една или друга форма в самия ход на годината, ние сме склонни да отнасяме всичко единствено към човека. Тогава ние обозначаваме това, което ни води към просветление, с понятието мъдрост (Рис. 15); обозначаваме това, което ни води към познание, с понятието смелост; то остава в сила и при благоразумието, разсъдливостта, а това, което съответства на “покаяние” обозначаваме с понятието “справедливост”.

Тук Вие имате четирите добродетели на Платон: мъдрост, смелост, разсъдливост, справедливост. Всичко онова, което по-рано човекът непосредствено усещаше, споделяйки живота си с този на годината, беше изтеглено вътре в самия него. Обаче защо празникът на Михаил трябва да се утвърди тук? Той трябва да се утвърди тук, за да прослави човешката смелост, човешкото проявление на Михайловата смелост.

Защото какво възпира днес устрема на човека към Духа, към познанието за Духа? Душевната нерешителност, за да не кажем душевният страх. Човекът иска пасивно да възприема всичко, което става около него, той иска да застане пред света като пред едно огромно кино и всичко да му се открие с помощта на микроскопа и телескопа. Никаква активност не бива да смуцава изследователските заложи на неговия собствен Дух, на неговата собствена душа. Той отказва да бъде последовател на Михаил. За това се изисква вътрешна смелост. И тази вътрешна смелост, тя трябва да получи своя празник именно в лицето на Михаиловия празник. И тогава от този празник на смелостта, от празника на смелата човешка душа ще изгрее това, което ще придаде истинския смисъл и на другите годишни празници.

Да, ние трябва да прокараме пътя още по-нататък: ние трябва да включим в човешката природа онова, което по-рано се намираше във външния свят. Днес положението на човека не е такова, че той да развива познанието си за природата само през есента. Днес положението е вече такова, че за човека нещата се наслагват и преплитат. И само така той може да разгърне своята свобода. Но Вие пак, макар и, бих казал, в един метаморфозирал смисъл, честването на празниците отново се превръща в една необходимост. Ако някога празниците се устройваха в чест на даровете, които Боговете даваха на хората, ако някога по време на празниците хората непосредствено получаваха даровете от страна на небесните сили, днес метаморфозирането на празничното настроение и на празничната идея се състои в това, че празниците станаха празници на спомените. И тогава човекът сам ще записва в душата си онова, което той трябва да извърши в себе си.

И тогава отново ще е най-добре, ако наистина разполагаме с този най-въздействащ празник на спомнянето, с този есенен Михаилов празник, защото в същото време цялата природа започва да говори на един забележителен космически език. Дърветата остават голи, листата повяхват, животните, бръмбарите и пеперудите, които цялото лято са радвали света, сега се скриват от очите ни. Много животни потъват в своя зимен сън. Всичко утихва. Самата природа, която чрез своите собствени сили е помогнала на човека през пролетта и лятото, природата, която е действувала в човека през пролетта и лятото, сега се отдръпва. Човекът е предоставен на самия себе си. И това, което трябва да се пробуди сега, когато природният свят умира, е душевната смелост. Ние отново се приближаваме до схващането на Михаиловия празник като един празник на душевна смелост, на душевната сила, на душевната активност.

Тъкмо това е, което постепенно ще придаде на този празник един характер на тържествено спомняне, който обаче отдавна беше загатнат с онези величествени думи, според които онова, което по-рано е било празник в чест на небесните дарове, занапред ще бъде, или ще трябва да бъде, празник на спомнянето. Тези величествени думи, които трябва да се превърнат в основа за всяка една празнична мисъл, следователно и за онези празнични мисли, които ще възникват занапред, тези величествени думи са: “Това правете за мое спомняне”. Тук празничната мисъл е обърната откъм страната на спомнянето.

Както всичко друго, съдържащо се в Христовия Импулс трябва да живее и да се развива, да придобива нови форми, а не да остава мъртва догма, която непрекъснато ни кара да се обръщаме назад, така и тази празнична мисъл, пораждаща все нови усещания и нови мисли, трябва да действа и по-нататък, и нека да разберем, че празниците трябва да останат, въпреки че човекът се променя, което на свой ред налага и метаморфоза на самите празници.

АНТРОПОСОФИЯТА И ЧОВЕШКОТО СЪРЦЕ

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ

Виена, 27.Септември 1923

Когато всред определени среди днес става дума за антропософия, покрай ред несполучливи определения, често се споменава и това, че антропософията е прекалено интелектуална, че тя прекалено много разчита на научното разбиране, и че твърде малко се съобразява с потребностите на човешката душа. Ето защо именно за този кратък лекционен цикъл, който за моя голяма радост ще изнеса пред Вас отново тук във Виена, аз избрах темата: “Антропософията и човешкото сърце”.

Наистина чрез интелектуалния подем на нашата цивилизация през последните три, четири столетия човешката душа беше донякъде изключена от общото познание. Днес хората не се уморяват все отново и отново да изтъкват, че човекът не би могъл да остане при трезвия, сух разум, но въпреки това, ако става дума за познанието, той трябва да разчита най-вече на този разум. От друга страна непрекъснато се изтъква, че най-послед човешката душа трябва да влезе в своите права, само че тя никога не бива да бъде допускана до тези права. Хората непрекъснато ѝ оспорват правото да има каквото и да е отношение към мировите тайни; ограничават я само до това, което са личните мнения, до това, което зависи само от личните мнения на човека.

Днес ние искаме да поговорим – бих казал, под формата на един вид исторически спомен – за това, как в по-древните периоди от общочовешкото развитие тази човешка душа също имаше познавателни възможности, как в случаите, когато човекът искаше да се включи в самото мирово развитие, в Космоса, в хода на времето, пред човешката душа се разгръщаха могъщи, величествени образи, които му проясняваха смисъла на нещата. Общо взето, през епохите, когато човешката душа все още притежаваше познавателни възможности, тези образи изграждаха най-съществената част от нейните светогледи. Те изобразяваха величествените, всеобхватни мирови закономерности и поставяха човека сред тези величествени, всеобхватни закономерности.

Днес аз бих искал – тъй като полагам основите за едно по-нататъшно разглеждане на човешката душа от антропософска гледна точка – да извикам пред Вашите души един от онези грандиозни, величествени образи, които действаха върху хората по начина, загатнат от мен току-що; един от онези образи, които преди всичко имат тази особеност, че дори и днес – по един нов начин, който ще обсъдим по-късно – те отново се приближават към хората. Днес аз бих искал да говоря пред Вас за образа, който всички Вие добре познавате, чието значение обаче от една страна постепенно избледня в човешкото съзнание, а от друга страна стана обект на различни недоразумения: образа на битката, на войната, която Михаил води с Дракона. Този образ все още вълнува много хора, но същинското, дълбокото му съдържание, както казах, или е избледняло, или е останало недоразбрано, във всеки случай то не оказва върху човешката душа онези въздействия, каквито имаше до 18. столетие. Днес ние просто не можем да си представим колко големи изменения са настъпили и каква голяма част от онова, което днешният така наречен “образован” човек смята за фантастични измислици, всъщност е изграждало самата основа на древните светогледи. Това важи с особена сила за образа, показващ битката на Михаил с Дракона. Когато днешният човек размишлява върху това, как се е развил на Земята, тогава той – следвайки своя материалистичен светоглед – стига до извода, че относително съвършените форми на човешкото тяло водят началото си от все по-далечни и подалечни физическо-животински предшественици. Фактически така стигаме до днешния човек, който е в състояние да изживява своята собствена същност по душевно-духовен начин, докато другите по-скоро материални създания, от които той произлиза, остават по-близо до чисто материалното съществуване. Изобщо хората приемат, че материята постепенно се развива до определено равнище, при което тя е в състояние да изживява по един или друг начин духовния свят. Но до

сравнително неотдавна този възглед изобщо не съществуваше; нещата намираха своето обяснение по един напълно противоположен начин.

Когато през 18. столетие онези хора – а те не бяха малко – които все още не бяха заразени от материалистичното мислене, от материалистичния светоглед, отправяха душевния си поглед назад към далечното минало на човечеството, тогава те виждаха като свои предшественици не човешки същества, а като свои предшественици те виждаха такива Същества, които бяха по-духовни дори от самия човек. Техният поглед се спираше на такива Същества, чиято подчертана духовност все още не им позволяваше да притежават някакво физическо тяло, поне не и в онзи смисъл, който днешният човек влага в тази дума. Отправяйки поглед към далечното минало на човечеството, те съзираха такива Същества, чиито живот протичаше в една повисша, по-духовна степен, такива Същества, чието тяло, ако мога да се изразя така, беше изградено от много по-фина, от много по-духовна субстанция. В тази сфера, от която хората говореха, не се намираха същества от днешния човешки род; там пребиваваха по-висши Същества, чиито най-“груби” тела бяха етерните тела; те все още не разполагаха с физически тела и именно тези Същества представляваха, тъй да се каже, предшествениците на човека. Взирайки се назад, хората не откриваха също и така наречените по-висши животински видове, там те откриваха главно онези животни, чиито днешни наследници имаме в лицето на някои морски животни, чиито тела наподобяват желатин. Ето приблизително как изглеждаше в зората на Земяното развитие животинското царство, стоящо под човека; а над него се намираше друго царство, чиито представители, както казах, имаха за своя най-“груба” съставна част именно етерното тяло. Всичко, което изброяваме в смисъла на моята “Тайна наука” като Същества на висшите Йерархии, и които в известен смисъл предхождат появата на човека, съществуват и днес, но в по-различна форма.

В тогавашната си форма тези Същества – Ангелои, Архангелои, Архаи – не познаваха свободата в онзи смисъл на тази дума, какъвто влагаме в нея, когато говорим за свобода при човека. Волята на тези Същества не беше изживявана от тях, така сякаш те биха могли да имат онова своеобразно чувство, което ние изразяваме с думите: Ето, ние съзнателно се стремим към това или онова!

Тези Същества не се стремяха съзнателно към нещо, което те биха могли да поискат; те искаха това, което се изливаше в тях като божествена воля. Тези Същества упражняваха своята воля изцяло в рамките на божествената воля. Божествените Същества, които стояха или стоят над тях и които чрез взаимните си отношения олицетворяваха

божествения миров ред, “упражняваха” волята си чрез по-низшите Духове на Архангелои и Ангелои, тъй че тези по-низши Духове направо “упражняваха” воля изцяло в онази посока, която се определяше именно от стоящата над тях божествено-духовна воля. Идейният свят на древното човечество беше такъв, че то си казваше: В старите времена изобщо не е настъпвал този момент, в който е можело да се развият такива Същества, в чието съзнание да живее усещането за свобода.

Според замисъла на божествено-духовния миров план този момент беше отложен за една по-късна епоха. Едва тогава, бих казал, част от Духовете, заключени в божествената воля щяха да стигнат до проявление на собствената си, свободна воля. Тази част от Духовете щеше да стигне до своята собствена, свободна воля в подходящото време от мировото развитие.

Днес аз не искам да се впускам в такива описания каквито са оправдани от антропософска гледна точка – за тях ще говорим през следващите дни – но искам да опиша представите, всред които живееха най-просветените Духове до 18. столетие. Аз искам да ги опиша исторически, понеже само поради това, че те застават пред душите ни в своя исторически облик, ние можем да стигнем до един нов възглед за тях, доколкото тези представи могат да бъдат обновени и представени в друга форма.

И тогава – тъй си казваха въпросните хора – изпод тези Духове, чиято космическа съдба всъщност се свеждаше до това да бъдат заключени във волята на божествените Духове, се надигна определен брой от такива Същества, които, тъй да се каже, искаха да освободят своята воля от божествената воля, да еманципират своята воля от божествената воля. В своето свръхчовешко високомерие тези Същества се извисяваха нагоре към свободата на своята воля, още преди да е настъпила епохата, в която можеше да узрее свободата. И като най-забележително от тези Същества, като предводител на тези Същества беше смятано онова, което после беше облечено в образа на Дракона, с когото воюва Михаил, онзи Михаил, който остана горе в царството на онези Духове, които и занаят искаха да упражняват своята воля според божествено-духовната воля, стояща над тях.

Оставайки в божествено-духовната воля Михаил породи у себе си един импулс, според който той трябваше да предприема правилните действия заедно с онова Същество, което, ако може да се изразя така, преждевременно посегна към свободата. Защото Съществата от Йерархията на Архангелои, Ангелои, Архаи просто не съответстваха на едно такова Същество, което би могло да разполага със свободна воля, независеща от Боговете. Ето защо едва по-късно в хода на мировото

развитие трябваше да възникне една друга форма, именно човешката форма. Обаче всичко това трябваше да бъде осъществено в една епоха, чиито взаимодействия с Космоса все още не позволяваха появата на човешката форма; появата на висшите животински форми също не беше възможна; можеха да съществуват само онези низши животински форми, за които споменах преди малко. Ето как се стигна до възникването на една форма, изпълнена с космически противоречия, с космическа съпротива. В нея тъй да се каже, трябваше да се излее неподчиняващият се Дух. Тя не можеше да бъде някоя от онези животински форми, които възникнаха едва по-късно, не можеше да бъде също и някоя от обичайните за тогавашната епоха животински форми, съставени от по-малка материя. Тя можеше да бъде само една такава животинска форма, която се отклонява от възможните животински форми, населяващи физическия свят, но въпреки това – като израз на едно космическо противоречие – тя трябваше да съдържа някакви животински черти. И формата, която можеше да бъде създадена единствено и само от тогавашните възможности, ние имаме именно в образа на Дракона. Естествено, когато по-късно тя беше художествено пресъздавана или възпроизвеждана, хората я виждаха по различен начин; тя беше изобразявана малко или много сполучливо, респективно несполучливо, според това, доколко онзи, който се заемаше с това имаше вътрешния, имажинативен поглед върху тогавашните възможности за едно Същество, което трябваше да развие своята собствена воля. Обаче във всеки случай сред формите, които можеха да населяват физическия свят, включващи всички животински видове и човека, такава форма липсва. Тя трябваше да остане горе в свръхсетивния свят. Обаче една такава свръхсетивна форма не можеше да принадлежи към царството, обитавано от Съществата на висшите Йерархии, Архангелои, Ангелои и т.н., тя трябваше, бих казал, да бъде смъкната под онези форми, които изобщо можеха да възникнат в хода на физическото развитие. Тъкмо в това се състои свалянето на Дракона от Небето върху Земята. То е дело на Михаил и то означава, че тъй да се каже, тази форма прие един облик, който е свръхживотински, свръхсетивен, като в същото време тя не можеше да остане в свръхсетивния свят, понеже въпреки че е свръхсетивна, тя влиза в противоречие със свръхсетивния свят, където се опита да внесе своето неподчинение. Ето защо тази форма беше отпратена към физическия свят, но по същество тя остана свръхфизическа, свръхсетивна. Оттогава тя продължи да живее в царството, в което се намират минералите, растенията, животните; тя продължи да живее във всичко онова, което възникна като планетарно тяло на Земята. Обаче тя не живееше по такъв начин, че да може да бъде

виждана от човешките очи, тъй както те виждат обикновените животни. Но когато душевното око погледне нагоре в онези светове, които – тъй да се каже – бяха предвидени в по-висшия миров план, тогава в своите имажинации то различава Съществата на висшите Йерархии. Когато човешкото физическо око разглежда физическия свят, то вижда това, което е възникнало в различните природни царства, включително и нагоре до физическо-сетивната човешка форма. Но когато душевното око поглежда физическата природа, там то вижда онзи съпротивляващ се образ на големия противник, който е от животинско естество и все пак не е животински, който живее във видимия свят и все пак е невидим: то вижда образа на Дракона. В цялото възникване на Дракона древните хора виждаха не друго, а делото на Михаил; Драконът застина в онази форма, която имаше своите съответствия в духовния свят.

И ето че сега възникна Земята, а със Земята и човекът, и човекът трябваше да възникне по такъв начин, че да бъде едно двойствено същество. С една част от своята същност, със своята душевнодуховна част той навлизаше в това, което наричаме небесен, свръхсетивен свят; с другата част на своята същност, с физическо-етерната част, той по необходимост принадлежеше на онази природа, която възникна като Земна природа, като едно ново небесно тяло, и по-точно онова небесно тяло, където беше изпратен Духа-отцепник, големия противник на човека. Да, тъкмо там трябваше да възникне човекът. Той беше това същество, което според първоначалния замисъл, лежащ в основата на всичко, принадлежеше на този свят. Човекът принадлежеше на Земята. Драконът не принадлежеше на Земята, но беше изпратен на Земята.

И помислете сега: появявайки се на Земята в хода на еволюцията, какво завари човекът на тази Земя? Той завари външния природен свят, произлязал от предишните природни царства, които по-късно кулминираха в сегашното минерално царство, в нашето растително царство, в нашето животинско царство. Ето какво завари той. Или с други думи, той завари това, което ние сме свикнали да наричаме природен свят, намиращ се извън човека. И какво представляваше тази “извънчовешка природа”?

Тя представляваше продължението, а и днес още е продължението на онова, което най-висшите съзидателни сили имаха като дългосрочен план за развитието на света. Но когато изживява тази природа в душата си, когато се вглежда във външната природа, човекът може да съзерцава, примерно, минералите заедно с всичко онова, което е свързано с минералния свят, може да се вижда в чудните кристални форми, в планините, в облаците и в другите форми, но вирайки се във външната природа, фактически той се вижда в нейното умъртвено тяло, в нейната

безжизненост. Той се вижда в нея така като че ли някогашният божествен свят се е оттеглил извън себе си, също както човешкият труп – разбира се в по-друг смисъл – след смъртта се оттегля от живия човек. Ето защо в известен смисъл човекът може да разглежда природата като един труп на божествения свят, като труп на една по-висока степен, възникващ в условията на минералното царство, като нещо, в чиито очертания и форми се оглежда първоначалния жив, но безформен божествен свят. Също и в това, което по-късно прерасна в по-висшите природни царства хората виждат по-нататъшното отражение на онова, което първоначално съществуваше като един безформен духовен свят. Ето как човекът може да обхваща с поглед цялата природа и да усеща как тази извънчовешка природа е едно земно отражение на божествения свят.

И в последна сметка тъкмо това е, което природата дава на човека. Достатъчно наивен и освободен от спекулации, човекът трябва да поглежда към едно или друго природно царство по такъв начин, че да изпитва радост, симпатия, дори вътрешен ентузиазъм, вътрешно ликуване спрямо природни форми, спрямо поклъващия и цъфтящ растителен свят. И по отношение на всичко това, което не може да си обясни напълно, по отношение на ентузиазма и ликуването, на заливащата го радост от природата, с която е толкова интимно свързан, човекът може да си каже, макар и думите да звучат едва доловимо в душата му: Боговете изтръгнаха от себе си целия този свят като свое отражение, същите Богове, от които идва моята собствена душа, същите Богове, от чиито обиталища съм излязъл и аз, за да поема по един друг път. – И всъщност цялото вътрешно ликуване пред света на природата, цялата радост от природата, цялото ощастливяващо усещане, което се надига у нас, когато живо и непосредствено изживяваме природната свежест, всичко това идва от дълбокото родство, което човешката душа изпитва към онова, което е разлято навън в природата като отражение на духовния свят.

Обаче човекът е така поставен в своето развитие, че той буквално приема природата в себе си, приема я с храната, приема я чрез дишането, приема я – макар и по един по-духовен начин – чрез своите сетивни възприятия. Да, човекът приема външната природа в себе си по три начина: като се храни, като диша въздуха, и чрез сетивните възприятия. Изобщо той е едно двойствено същество. С духовно-душевната си същност той е сроден със Съществата на висшите Йерархии, но другата си същност той трябва да изгражда от това, което се съдържа във външната природа. Това съдържание той приема вътре в себе си. И приемайки го в себе си като хранителни средства, като въздух, като сетивни възприятия, то продължава в човека онези процеси, които се

разиграват във външната природа. Те продължават да живеят в човека като инстинкти, като влечения, като животинска радост, като цялата онази анималистична природа, която се надига от дълбините на човешката природа.

Нека да разгледаме тези неща както трябва. Във външния свят ние виждаме чудно оформени кристали, минерални масиви и съставените от тях огромни планини, както и фино разтворените минерали във водата, там виждаме и по-сложно изградения свят на растенията, там виждаме различните животински видове, както и физическата форма на самия човек. Но всичко това, което живее там навън, е отражение на божествения свят и с наивната си и чудна невинност застава пред човешката душа, защото то не е нищо друго, освен едно чисто отражение на божествения свят. Само че отражението трябва да бъде правилно разбрано. Засега със своя интелект човекът не е в състояние да го разбере; той може да го разбере, както ще чуем в следващите лекции, именно със своята душа. И когато съумяваше правилно да го разбира със своята душа – а в предишните епохи, за които говоря, той можеше да го разбира със своята душа – тогава човекът се убеждаваше, че наистина е изправен пред отражението на божествения свят. Но сега той просто наблюдава какво живее навън в природата, в солите, в растенията, в животните, които после поглъща навътре в своето тяло, наблюдава невинно поклъващата зеленина и невинните анималистични влечения в животинския свят.

Ето какво беше основното усещане, с което все още живееха много от хората на 18. столетие. Те все още ясно долавяха разликата между външната природа и онази природа, която беше погълната, вдишана и сетивно възприета от човека. Те ясно долавяха разликата между невинната, външна природа и надигащата се отвътре човешка сетивност. И тази разлика, която с чудната си и жива непосредственост заставаше пред много от хората на 18. столетие, която те описваха за себе си и на своите ученици, тази разлика между природата и човека, това взаимно проникване между природата и човека е представено в образа на битката между Михаил и Дракона.

Поглеждайки към тази противоположност между елементарната невинност на външната природа и обременената с вина човешка природа и към това как тази противоположност все още беше жива пред душевния поглед на човека от 18. столетие, сега ние трябва да си припомним и Дракона, който Михаил е свалил в този природен свят, понеже го намира за недостоен да остане в духовния свят. Никъде в света на минералите, в света на растенията, дори и в света на животните, никъде там Драконът, чиито образ противоречи на природата, не може да

намери подходящата за него форма. И той приема онази форма, смятаната от нас за толкова фантастична “драконова” форма, която всъщност остава в свръхсетивния свят. Ние не можем да я намерим в един минерал, не можем да я намерим в едно растение, не можем да я намерим в едно животно, не можем също да я намерим в едно физическо човешко тяло. Обаче тази форма имаме в това, което днес идва от невинната външна природа и под формата на вина оживява в човешкото физическо тяло, разтърсвано от могъщите вълни на влеченията и нагоните. Ето защо до 18. столетие все още много хора си казваха: Да, старата Змия, Драконът е захвърлен от Небето към Земята.

Първоначално за него нямаше подходящо място. Но после той намери своето укрепление в самия човек; и така, сега той е окопан в човешката природа.

Ето как в онези времена величественият образ на Михаил и Дракона съдържаше в себе си и част от познанието за човека. И ако искаме да посочим нещо, което през 18. столетие би съответствувало на антропософията, ние би трябвало да говорим за това, как в човека – доколкото той приема в себе си външната природа чрез храната, дишането и сетивните възприятия – се подготвяха укрепленията на Дракона. Драконът живее не другаде, а в човешката природа. И аз бих добавил: Всичко това живееше толкова непосредствено в душите на хората от 18. столетие, че те съвсем лесно биха могли да си представят следното: Ако, примерно, тези хора от 18. столетие, притежаващи някаква ясновидска дарба, биха били изпратени на едно чуждо небесно тяло, за да опишат как изглежда Земята, погледната оттам, те щяха да потвърдят, че всичко онова, което живее в минералния, в растителния свят и в животинския свят, накратко, в извънчовешкия свят, е освободено от Дракона; напротив, нещата биха изглеждали така, сякаш Драконът е погълнат от анималистичната природа на човека, превръщайки се в едно Земно същество.

Но ситуацията за хората от 18. столетие се промени в сравнение със ситуацията от предисторическата епоха, когато човекът още не съществуваше. В предисторическата епоха битката на Михаил с Дракона трябваше, бих казал, да се разположи в обективния външен свят. Обаче сега Драконът не може да бъде намерен никъде във външния свят. И къде се намира сега Драконът, къде да го търсим? Навсякъде, където има хора на Земята! Там се намира Драконът. Следователно, ако Михаил искаше да продължи своята мисия, започната през предисторическата епоха именно там, в обективния природен свят, където той победи Дракона или мировия Звяр във външната природа, сега той трябваше да пренасочи своята битка в дълбините на самата човешка природа. Да, битката на

Михаил беше изместена във вътрешния свят на човека и този процес беше започнал от дълбока древност, за да продължи до 18. столетие. И тези, които говореха така, добре знаеха, че във вътрешния свят на човека е изместено едно събитие, което по-рано се разиграваше в Космоса. И те казваха приблизително следното: Погледнете към древните времена и си представете, че тогава Михаил изгони Дракона от Небето и го свали на Земята, едно събитие, което се разигра в извънчовешките светове. А погледнете сега към новото време. Замислете се как човекът се появи на Земята и как започна да приема в себе си външната природа, да я преобразява, тъй че именно тя да може да приюти Дракона. По този начин битката на Михаил с Дракона беше изместена на Земята.

Този обрат в мисленето на хората не беше белязан с онази абстрактност, която е толкова присъща на нашите съвременници. Днес хората предпочитат да се изразяват с възможно най-простите и кратки изречения. Те казват: Да, по-рано хората са си представяли битката на Михаил и Дракона във външния свят. В хода на еволюцията човечеството се затваря в себе си и битието на Михаил се премества в човешката душа.

Едва ли са за завиждане тези хора, които продължават да живеят в подобни абстракции; очевидно тяхното мислене е останало незасегнато от хода на мировата еволюция. Излиза така, че външната космическа битка на Михаил с Дракона е изместена навътре в човешката природата, понеже само там Драконът можеше да намери своето място. Но всъщност основното в събитията, свързани с Михаил, е че те позволяват зараждането на човешката свобода, защото ако битката с Дракона беше продължавана по стария начин, човекът щеше да се превърне в един вид автомат. След като битката беше пренесена във вътрешния свят на човека, тя започна да бъде абстрактно третирана като една битка между висшата и низшата човешка природа.

Обаче за човешкото съзнание тя можеше да приеме само тази форма, която да поведе хората нагоре към образа на Михаил в свръхсетивните светове. И дори до 18. столетие съществуваха многобройни указания за онези, които искаха да се издигнат до сферата на Михаил, за да могат с Михаиловата сила да победят Дракона, скрит в тяхната собствена анималистична природа.

Един такъв човек, който би могъл да прониква навътре в духовния живот на 18. столетие, вероятно щеше да стигне до следното художествено изображение. Външно погледнато неговата рисунка би показала човешката фигура там в долната анималистична част на Дракона, като увита около себе си. Обаче зад човека – тъй като човекът вижда в духовния свят с тилната част на главата си – би се извисявал

космическият образ на Михаил, сияен и могъщ, но съдържащ своето космическо величие, отразяващ своята космическа същност във вътрешния свят на по-висшата човешка природа, тъй че в своето собствено етерно тяло човекът би предлагал едно етерно отражение на космическия образ на Михаил. И тогава в тази човешка глава би била видима, отправяйки въздействията си надолу към сърцето, силата на Михаил, смазваща Дракона, тъй че сега неговата кръв се отправя от сърцето към крайниците на човека. Ето какъв беше образът, който все още много хора на 18. столетие носеха в себе си и който показваше вътрешната човешка битка на Михаил с Дракона. Да, за онази епоха този образ напомняше на хората как с помощта на горните сили могат да бъдат сразени долните сили, и как човекът се нуждае от Михайловата сила за да поддържа своя собствен живот.

Човешкият разум разглежда Кант-Лапласовата теория, разглежда Кант-Лапласовата първична мъглявина, може би една спирална мъглявина, после допуска как от нея се обособяват отделните планети, а в средата се появява Слънцето; на една от планетите постепенно възникват природните царства, възниква също и човекът. И ако надникне в далечното бъдеще, разумът може да предположи как всичко това отново ще изчезне от голямото гробище на природата. Разумът не може да си представи нещата по друг начин. Ето защо, тъй като на разума все повече и повече се признаваше единствената водеща сила в човешкото познание, постепенно човечеството усвои онзи мироглед, който днес преобладава сред по-голямата част от света. Обаче при всички онези хора, за които споменах току що, продължаваше да е в сила, бих казал, окото на душата. В своя разум човекът може да се изолира от света, понеже всеки си има своята собствена глава и вътре в нея – своите собствени мисли. Но в своята душа той не може да постъпи по този начин, тъй като душата е свързана не с главата, а с целия ритмичен организъм на човека. Въздухът, който сега е вътре в мен, до преди малко не се намираше в мен, а беше част от всеобщия въздух, и след като го издишам, той отново ще се присъедини към всеобщия въздух. Само главата изолира човека от света, само главата го прави отшелник на Земята. Спрямо това, човекът остава неизолиран единствено чрез своите органи; там той принадлежи на всеобщия Космос, там той е само част от Космоса. Обаче душата все повече и повече ставаше невиждаща, виждаща стана само главата. Но главата развива само интелектуалността и тъкмо тя изолира човека от света. Да, докато човекът все още виждаше с душата, там в Космоса той виждаше не абстрактни мисли, които тълкуваха и обясняваха космическите събития, но там той все още виждаше много на брой грандиозни образи като например образа,

показващ битката на Михаил с Дракона. В своята собствена природа, в своето собствено същество човекът виждаше как живее нещо, което – тъй както го описах днес – сякаш е образувано от самия Космос. Той виждаше как в човека, в антропоса оживява вътрешната Михаилова битка, произлизаща от външната Михаилова битка в Космоса. Да, там той виждаше как антропософията възниква от космософията.

И така, навсякъде където се докосваме до по-древните мирогледи, ние се усещаме от една страна освободени от абстрактните мисли, които ни правят студени и трезви, които ни карат да зъзнем от тяхната интелектуалност, но от друга страна – приближени до един от онези грандиозни образи, какъвто е образа на Михаил в битката му с Дракона, онзи Михаил, който сваля Дракона на Земята, където после, бих казал, Драконът използва човека, за да изгради в него своята крепост. Едва тогава, както вече описах, Михаил побеждава Дракона там, в неговата човешка крепост. В този образ, който скицирах пред душите ви, Михаил космически е застанал зад човека. В човека живее едно етерно отражение на Михаил, и тъкмо то води същинската битка в човека, благодарение на която човекът постепенно може да се издигне до свободата, защото не Михаил води битката, а човешката преданост и възникващото чрез нея отражение на Михаил. В космическия Михаил все още живее онова Същество, към което човекът може да отправи своя взор и което навремето беше започнало първоначалната космическа битка на Михаил с Дракона.

И наистина, тези събития не се разиграват само на Земята. Събитията, които се разиграват на Земята – общо взето остават неразбираеми за човека, ако той не ги схваща като отражения на истинските събития, разигравани се в свръхсетивния свят, ако той не вижда причините за тях именно в свръхсетивния свят. Малко преди нашата епоха, в свръхсетивното царство вече беше извършено едно Михаилово действие, онова Михаилово действие, което аз бих могъл да охарактеризирам приблизително по следния начин. При това ще се наложи да прибегна до един стил на изразяване, който днес бива осмиван като “антропософски”, но как бих могъл да опиша тези неща, след като трябва да си служа с човешки думи за да говоря за неща, които се разиграват в свръхсетивния свят.

Времената, когато Михаил свали Дракона долу на Земята, предшествуват появата на човека. Обаче после човекът стъпи на Земята и настъпи това, което аз вече описах: все повече и повече се засилваше вътрешната човешка битка на Михаил с Дракона. И тъкмо в края на 19. столетие Михаил можеше да каже: Ето, сега образът в човека се съгъстява

до такава степен, че вътрешно – поне като чувство – човекът може да долови, как в душата си той се приближава до Победителя на Дракона.

Последната третина от 19. столетие наистина е изключително важна за еволюцията на човечеството. В предишните епохи човекът носеше в себе си един неясен образ на Михаил; сега този образ започна да приема все по-плътни очертания. Следователно, през последната третина на 19. столетие стана ясно: В предишните епохи силен беше невидимия, свръхсетивен Дракон, който действуваше в нагоните и в инстинктите, в желанията и в животинските наслади на човека; за обикновеното съзнание той остава неразпознат и продължава да работи в животинската природа на човека. Да, там живее той, там изживява себе си; там той пробужда човека, в стремежа си неусетно да го превърне в едно човешко, в едно подчовешко същество; там той живее във всичко онова, което иска да принизи човека. Тогава нещата стояха така, че Михаил винаги сам се намесваше в човешката природа, за да предотвратява нейното израждане. Обаче през последната третина на 19. столетие Михаиловия образ в човека стана толкова силен, тъй че – бих казал – само от добрата воля на човека зависеше дали той, отправяйки чувствата си нагоре, съзнателно може да се издигне до Михаиловия образ, като сега от една страна образът на Дракона му се представя като едно неясно чувствено изживяване, но от друга страна в духовния му взор, дори и в обикновеното съзнание, изтъканият от светлина образ на Михаил вече може да застане пред неговото душевно око. Сега в чувствата си човекът усеща: Тук в мен действа Драконовата сила, която иска да ме повлече надолу; аз не я виждам, но я чувствавам като нещо, което иска да ме смъкне под моето равнище. Обаче с духовния си взор аз виждам светещия Ангел, чиято космическа задача винаги се е състояла в това, да победи Дракона. Аз съсредоточавам душевните си сили върху този светлинен образ и оставям неговата светлина да прониква в душата ми. – И тогава преливащата от светлина и топлина човешка душа ще може да носи в себе си Михаиловата сила, и воден от свободното си решение, човекът ще бъде в състояние – чрез своята свързаност с Михаил – да срази Драконовата сила в своята подчовешка природа.

И ако достатъчно голям брой хора биха проявили добрата воля да превръщат една такава представа в религиозна сила и да я влагат в душите си, тогава ние нямаше да се сблъскаме с онези болни идеи, с които под формата на реформаторство нашето съвремие ни залива отвсякъде; тогава ние щяхме да разполагаме с една сила, с чиято помощ отново да разбираме целия човек, тъй като тази сила може да се породи в живата човешка душа, във всяка жива човешка душа, която в мига, когато тя действително оживява, веднага изгражда и една жива връзка с

целия Космос. И тогава озаряващите мисли на Михаил биха се превърнали в първите предвестници на повторното завръщане на човека в свръхсетивния свят. Човешкото познание би се задълбочило в религиозен трепет. И по този начин човекът би се оказал подготвен за годишните празници, чието разбиране едва тлееше в него от древността, подготвен да посрещне с пълно съзнание също и онзи празник, който годишният календар е поставил в края на Септември, в началото на есента: Празникът на Михаил.

Ако ние съумеем да извикаме в душите си един такъв жив образ, този празник отново ще се изпълни с дълбок смисъл. И ако сме в състояние да го изживяваме непосредствено и живо, и като по инстинкт да го превръщаме в един от социалните импулси на нашето съвремие, този Михайлов празник – понеже тук импулсите идват непосредствено от духовния свят – бихме могли да разглеждаме като апотеоз, като същинския праизвор на онези импулси, от които се нуждаем, ако към празното говорене за идеали искаме да прибавим нещо, което идва не от човешките глави, а е произнесено направо от Космоса. И ако тогава листата на дърветата окапват, а плодовете узряват, ако външната природа ни изпраща първия студен полъх, подготвяйки се за зимния сън, тогава – също както свързваме Великденския празник с пищната пролет – ние бихме могли да почувствуваме не залаза, а изгрева на духовното начало, с което човекът трябва да се свърже. И тогава, като граждани на Космоса, ние бихме могли да внесем в живота такива импулси, които – понеже те няма да са никакви абстрактни мисли, оставащи бездейни, както бездейни са и всички абстрактни импулси – веднага ще покажат своята плодотворност. Животът отново ще получи душевен смисъл едва тогава, когато ние съумеем да внесем в душите си такива импулси, които идват направо от Космоса. Но върху това аз ще продължа да говоря в следващата лекция.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ

Виена, 28. Септември 1923

Това, което вчера се опитах да кажа относно старата представа за битката на Михаил с Дракона, беше, а в същото време е и едно напомняне, че за нашата епоха е необходимо един вид възраждане на онези мирогледни елементи, чиито величествен образ доскоро определяше облика на човечеството. На различни места във вчерашната лекция аз можах да посоча, че в много от душите на 18. век тази представа все още беше жива. Обаче преди да говоря в следващите лекции за това, че Духът на нашето време, действителният духовен поглед на нашето време може и трябва да ни доведе до възраждането на

тази представа, налага се – като нещо епизодично – днес да направя един кратък антропософски преглед на нещата, в резултат на който ще установим по какъв начин вътрешната представа може да бъде съживена, така че в човешките мисли, чувства и действия тя отново да се превърне в една истинска сила.

Когато разглеждаме отношението на днешния човек към природата и към целия свят, ние можем – стига да сме в състояние да го сравняваме достатъчно безпристрастно с отношенията през предишните епохи – да заявим следното: Фактически днешният човек се откъсна от космическите сили и се превърна в един истински отшелник, в един отшелник, защото чрез раждането си и проникването във физически свят, той прекъсна спомените си за предземното битие, които впрочем някога бяха нещо естествено за цялото човечество. Днешният човек си служи само с онези разсъдъчни и паметови сили, които го свързват със Земяния живот; докато в предишните епохи от развитието на човечеството, той разполагаше с озаряващата сила на едно истинско спомняне, на едно истинско виждане в онези свои изживявания, които е имал като духовно-душевно същество още преди раждането си на Земята. Това е едното, което превръща днешния човек в един вид космически отшелник, а именно, че той не съзнава как Земяното му съществуване се допълва от едно съществуване в духовния свят. Другото е, че когато днешният човек отправя своя поглед към просторите на Космоса, към външните очертания на звездите и съзвездията, той не изпитва вече никакво вътрешно духовно сродство с духовните сили на Космоса. Днес човекът отправя своя поглед към природните царства, които го заобикалят на Земята, към приказната красота на растенията, към гигантските размери на планините, към плуващите облаци и т.н.; той трябва да се ограничи само с онова, до което достигат неговите физически сетива, често пъти той дори се страхува да навлезе в едно по-интимно, по-дълбоко отношение с природния свят. Обаче тази еволюционна степен беше необходима за човечеството, за да развием съзнанието за свободата, за да стигнем до пълното себесъзнание, до онази вътрешна сила, която позволява на Аза да се прояви в пълната си мощ; ето защо беше необходимо това космическо отшелничество: То е само прехода към една друга епоха, през която човекът отново ще намери пътя към Духа, лежащ в основата на всички неща и същества. И това повторно намиране на Духа трябва да бъде постигнато чрез онази сила, която се пробужда у човека, когато той се доближава до идеята за Михаил и я обхваща в нейния истински образ, в нейния истински смисъл.

Ние се нуждаем от това, да бъдем проникнати от Михаиловия импулс: нуждаем се заради нашите мисли, чувства и воля. Естествено, далеч не е

достатъчно само да чуваме фрази като: “Да, празникът на Михаил би трябвало отново да се възроди за човечеството; време е този Михайлов празник да се прибави към другите годишни празници” – Далеч не е достатъчно някой да заяви: “Ето, днес ние се заемаме с подготовката на Михайловия празник”.

Когато в света бъде постигнато онова, към което се стреми антропософията, тогава, естествено, обичайната посредственост няма да играе никаква роля в антропософските начинания, защото, ако тогава от антропософския светоглед израства едно или друго начинание, това ще става с възможно най-голямата сериозност. И за да се докоснем поне малко до тази сериозност, аз бих искал да Ви помоля: опитайте се поне веднъж отново да включите в общочовешкото развитие тези някога живи, но днес напълно похабени празници.

Нима Коледният празник, нима Великденският празник възникват като резултат от решението на няколко души, които, примерно, си казват: Ние стигнахме до идеята, че в определено време от годината ще чествуваме един празник и сега трябва да направим необходимите приготовления? – Естествено нещата не стоят така. За да се утвърди Коледният празник в историята на човечеството, първо беше необходимо да се роди Христос Исус, тъй че в мировата еволюция на Земята да е станало някакво изключително събитие. А Великденският празник? Той не би имал никакъв смисъл, ако не се беше превърнал във възпоменание на онова, което се случи чрез Мистерията на Голгота, ако това събитие не се беше намесило по толкова решителен начин в Земната история. Ако днес тези празници са изгубили своето някогашно значение, ако Рождеството, както и Възкресението не се приемат с пълна сериозност, това трябва да ни подсети именно за необходимостта от едно задълбочено разбиране както на раждането за Христос Исус, така и за Мистерията на Голгота. Само по този начин Коледа и Великден ще могат отново да бъдат върнати на човечеството. Но в никакъв случай не бива да се стига дотам, че с обичайната си повърхност хората чисто и просто да прибавят към тези два празника още един, а именно Михайловиият празник, отбелязващ началото на есента.

Все пак налице трябва да е нещо, което – макар и в по-малка степен – да е от решаващо значение за еволюцията на човечеството, какъвто е случаят с онези важни събития, които впоследствие биват отбелязвани със съответните празници. Рано или късно трябва да стигнем дотам, че да отбелязваме Михайловия празник с пълна сериозност, и разбирането за същността на Михайлов празник може да възникне именно от антропософско Движение. Но докато в основата на празниците Рождество и Великден лежаха външни събития, обективни събития, за

Михаиловия празник е необходимо да се промени нещо във вътрешния свят на човека, на цялото човечество, тъй че това човечество да вземе решението да промени себе си и да стане съвсем различно от това, което е било по-рано. Антропософията трябва да се превърне в едно основно изживяване, в едно такова изживяване, което ще позволи на човека действително да говори по такъв начин, като че ли в него се надига цялата сила, която е скрита в раждането на Христос Исус и в Мистерията на Голгота. Както казах, в случая с Михаиловия празник всичко това може да е застъпено и в по-малка степен, но то може да произлезе именно от душевно-преобразяващата сила на антропософското Движение. И наистина, антропософията би трябвало да носи в себе си силата да преобразява човешката душа. Но тя ще бъде в състояние да го постигне само ако онова, което е в основата на нейното учение действително се превърне в непосредствено изживяване.

И тъкмо днес ние бихме искали да разгледаме някои от онези изживявания, които чрез антропософията могат да възникнат във вътрешния душевен свят на човека. В човешкия душевен живот ние различаваме мислите, чувствата и волята, и разглеждайки именно чувствата, говорим за човешката душа. Ние окачествяваме нашето мислене като студено, сухо, трезво, намираме го, бих казал, за изчерпващо духовните ни сили, в случай че мислите остават абстрактни в нашата душа, след като не сме в състояние да наситим тези мисли с топлината и ентузиазма на чувствата. Според нас един човек е “сърдечен” само ако от неговите мисли, доколкото той ги изразява външно, към нас приижда част от вътрешната топлина на неговата душа. И всъщност ние се доверяваме на един човек не само ако той се отнася към нас коректно и с чувство за изпълнен дълг, не само ако е коректен и изпълнителен спрямо външния свят, а само ако в поведението му долавяме топлината и ентузиазма на сърцето му, неговата любов към природата и към всяко живо същество.

Фактът, че човекът е станал космически самотник слага отпечатък не само върху мисленето и волята, а най-вече върху човешкото сърце. Мисленето може и да е убедено в своите точни изчисления, що се отнася до процесите в цялата Вселена, то вероятно може и да се забавлява на остроумието, с което разрешава големите мирови въпроси, обаче то изобщо не предполага колко далеч се намира от същинския, топъл пулс на живота. В своето коректно и добросъвестно поведение даден човек може и да е доволен от себе си, без изобщо да подозира, че в коректното поведение той има само едната половина от живота. Двете половини остават далеч една от друга. Обаче онова, което лежи между мисленето и волята, всичко онова, което обхваща човешкото сърце, тъкмо то се

приближава много, много близко до истинската човешка същност. И когато понякога ние вярваме, че това, което всъщност трябва да сгрыва, издига и ентузиазира човешкото сърце, би могло и да го изстуди при особената ситуация, в която живеят нашите съвременници, това е едно дълбоко заблуждение. Често пъти това, което човекът изживява вътрешно, изживява съзнателно, протича така, че – колкото и да е парадоксално – то го оставя безсърдечен, обаче душевното изживяване не може да остане безсърдечно, без това безсърдечие по един или друг начин да засегне цялостната човешка природа. И ако някой е принуден да понесе едно такова безсърдечие, под една или друга форма то ще се опита да разруши неговата истинска човешка същност, ще се опита да проникне в самата му физическа организация, включително до здравето и болестта. В общи линии голяма част от упадъчните явления на нашето съвремие са свързани именно с безсърдечието, което е обзело повечето хора. Но какво точно се крие зад едно такова обобщение може да ни стане ясно, ако поне малко се задълбочим във вчерашната лекция.

Човекът, израснал в съвременната цивилизация вижда нещата от външния свят, възприема ги, изгражда си своите абстрактни мисли за тях, вероятно изпитва радост и удоволствие от любимите цветя, от прекрасния растителен свят и може би, ако притежава фантазия, стига до някакъв вътрешен образ за любимите цветя, за целия растителен свят. Обаче той не може да си обясни откъде всъщност идва дълбоката му връзка с този растителен свят. За да стигне човек до някакъв духовен възглед не е достатъчно той непрекъснато да говори за Духа, за Духа и пак за Духа, а действително да осъзнае духовния характер на връзките си с външния свят.

Когато наблюдаваме едно растение според общоприетия днес начин, ние просто не можем да предположим, че в това растение е спотаено едно елементарно Същество, че във всяко растение е спотаено нещо, което не остава безразлично, когато ние само го забелязваме и го свързваме с някакви абстрактни наши представи. Защото във всяко растение наистина е спотаено едно елементарно духовно Същество и то по такъв начин, като че ли един вид е омагьосано в растението. И всъщност верен поглед към растенията има като онзи, който си казва: В цялата си красота те не са нищо друго, освен обвивката на определени духовни Същества, които са скрити и омагьосани там, в отделните растения. Разбира се, спрямо огромните мащаби на Космоса те са относително незначителни Същества, но въпреки това имат пряко отношение към човека.

Фактически човекът е толкова интимно свързан със света, че той не може да намери достъп до природата, без тези тайнствени връзки да

проявят своето огромно значение. Когато например лилията израства в полето и разцъфтява пред очите ни, ние трябва – без да персонализираме нещата – съвсем непосредствено и много силно да си представим, че тази лилия очаква нещо. И сега с помощта на чисто човешки думи аз трябва да се доближа до духовния образ на лилията. Естествено, човешките думи не могат изцяло да обхванат нещата, но все пак те изразяват част от това, което реално съществува в тях. И сега тази лилия, разлиствайки цветовете си, всъщност очаква нещо. Тя си казва: Ето, сега покрай мен ще минат хора, тези хора ще ме погледнат, и когато върху мен се насочат достатъчно много човешки очи, тогава аз – тъй говори Духът на лилията – ще бъде освободена от магията и ще поема по моя път в духовния свят! – Тук Вие бихте могли да възразите: Но в света има много лилии, които остават непогледнати от човешки очи! – При тях положението е друго. Лилиите, които остават непогледнати от човешки очи, стигат до своето освобождаване по други пътища. Защото първото човешко око, което поглежда една лилия, вече поражда очакването, че тази лилия ще бъде разوماгьосана именно от човешкото око. Когато човекът за пръв път поглежда лилията, възниква едно отношение на лилията към човека. Тези елементарни Духове са навсякъде около нас и всъщност те ни призовават: Не гледайте толкова абстрактно към цветовете и не си създавайте толкова абстрактни образи за тях, а открийте сърцата си за това, което духовно-душевно живее в цветовете. То очаква от вас своето освобождаване, своето спасение. – И всъщност човешкият живот представлява едно непрекъснато спасение за омагьосаните елементарни Духове, обитаващи в минералите, растенията и животните.

Една такава идея може да бъде почувствувана в нейната пълна красота. И тъкмо тогава, обхваната в нейния правилен духовен смисъл, тя може да бъде почувствувана и в светлината на пълната отговорност, която човекът има спрямо целия Космос. И начинът, по който съвременният човек, живеещ в епохата на свободата, се отнася към цветовете, е всъщност като първата малка глътка от онова, от което той занапред ще пие с пълни шепи. Той отпива тази първа глътка, доколкото си изгражда съответните понятия и идеи, но занапред той ще пие с пълни шепи, доколкото отваря сърцето си за елементарните Духове, обитаващи нещата и Съществата в обкръжаващия го свят.

Аз казах: Не е нужно да мислим за онези лилии, върху които никога не пада човешки поглед, но е нужно да мислим за тези, които поемат човешкия поглед, понеже тъкмо те се нуждаят от сърдечния повик на човека, който ги среща по пътя си. Обаче определени въздействия тръгват също и от самата лилия. Многообразни, величествени и могъщи са духовните въздействия, които природата непрекъснато отправя към

човека, докато той върви през нея. Онзи, който има очи за тези неща, фактически непрекъснато вижда колко безкрайно разнообразно и величествено е всичко онова, което елементарните Духове на природата отправят към човека. То е същото, което – вчера аз го обсъдих в смисъла на външните представи – струи към човека от огледалото на външната природа като един непрекъснат божествено-духовен поток.

Но сега – през следващите дни ще се спрем още по-подробно върху тези неща – в човека се разгръща онази сила, която аз вчера охарактеризирах като силата на Дракона, която се бори срещу Михаил, силата на Дракона, който води битката срещу Михаил. Аз посочих, че този Дракон има животински облик, но фактически той е едно свръхсетивно Същество, което поради своето непокорство е прогонено в сетивния свят и сега обитава там. Посочих още, че този Дракон се намира не във външната природа, а в човека. Защото в своята невинност външната природа не може да има нищо общо с Дракона. Вчера аз описах как той, един вид се окопава в човешкото същество. Но поради обстоятелството, че се намира в сетивния свят именно като едно свръхсетивно същество, той веднага започва да привлича към себе си всичко онова, което струи към човека върху крилете на природните елементарни Духове, тъй че човекът, вместо да отвори сърцето си за елементарните Същества, примерно тези на растенията, и да ги освободи от техния магичен плен, той се свързва с Дракона, и заедно с Дракона пропада още по-надолу в своята низша природа. Защото всичко на този свят се намира в движение и може да поеме по най-различни пътища на развитие. И онези елементарни Същества които живеят в минералите, растенията и животните – те също трябва да се издигнат към по-висши степени на Битието, отколкото тези, които те имат в лицето на днешните минерали, растения и животни. Но те могат да постигнат това, само ако, бих казал, “преминат” през човека. Фактически човекът се ражда на Земята не само за да участва в различните културни епохи. В рамките на цялата мирова еволюция човекът има също и една космическа цел, и тази космическа цел е свързана с такива неща, каквито описвам в момента, а именно с възходящото развитие на онези елементарни Същества, които – макар и да стоят на една по-низша степен в Земния свят – са предопределени да се издигнат на по-висша степен, и които, ако човекът съумее да изгради правилното отношение към тях, действително ще го постигнат.

Всъщност през древните епохи, когато човечеството се развиваше по-скоро инстинктивно, и хората изживяваха духовния свят непосредствено в сърцето си, духовно-душевните процеси бяха за тях нещо самопонятно както и природните процеси, и мировото развитие напредваше така, че

бих казал, потокът на съществуването “преминаваше” през човека по един “редовен начин”. Но тъкмо през по-новата епоха, чиито край наближава, и която трябва да се издигне до една по-висша духовност, положението се промени и огромна част от природата на елементарните Духове премина от ръцете на човека в ръцете на Дракона. Защото самата същност на този Дракон е такава, че той изпитва истински глад и жажда за елементарните Духове; той би искал дебнешком да се промъкне навсякъде, той би искал да докосне всички растения и минерали преди да всмукуе в себе си елементарните Духове на природата. Защото той иска да се свърже с тях, той иска да ги вплете в своето собствено съществуване. Но във външната природа той не може да го постигне, той може да го постигне само във вътрешната човешка природа. Той може това само в рамките на човешката природа, понеже тъкмо там той може да съществува. И ако този процес напредне достатъчно далеч, тогава Земята би затънала в упадък, тогава Драконът за когото говорих вчера, би извоювал безусловната си победа в Земния свят. И той би победил с оглед на точно определени причини, понеже поради факта, че – бих казал – се е вмъкнал в човешката природа напълно просмукан с елементарни Същества, настъпват известни промени.

Тези промени са на физическо, душевно и духовно равнище. На духовно равнище: Става така, че човекът никога не би стигнал до наивната вяра в един чисто материален свят, за какъвто говори днешното природознание, никога не би стигнал до идеята за мъртвите атоми и т.н. Човекът никога не би стигнал до такива спъващи развитието закони, като закона за съхранение на енергията, за съхранение на материята, ако Драконът не беше всмукал в себе си елементарните Духове от външния свят. Поради факта, че елементарните Същества са настанени вътре в него, човешкият поглед беше отклонен от духовната страна на света. Сега, поглеждайки навън, човекът вече не вижда духовната страна на нещата, която междуременно се беше вмъкнала в него, сега той вижда само мъртвата материя.

А на душевно равнище? Всичко онова, което човекът проявява като плахост на душата произтича от външните елементарни сили, които Драконът е всмукал в него. О, колко далеч е отишла тази плахост на душата! Човекът знае много добре: Аз постъпвам правилно само ако действувам по този или онзи начин! – Той не може да събере сили за друг вид активност: Тя се превръща за него в душевна тежест. Елементарните Същества в тялото на Дракона са тези, които предизвикват това.

А на физическо равнище? На човек никога не би хрумнало да се оплаква от това, което наричаме “болестотворни бактерии”, ако тялото му

– благодарение на онези духовни въздействия, които описвам сега – не се беше превърнало в подходяща почва за бацилите. Да, тези неща засягат дори физическата организация. И бихме могли да добавим: Ако правилно се вгледаме в духовната, душевната и физическа организация на човека, ние ще се убедим, как на всички тези три равнища, на които той се намира днес – впрочем далечната цел на всичко това е добра, а именно: постигането на неговата свобода – как на всички тези три равнища достъпът на човека към духовния свят е прекъснат, как той вече няма в себе си онези духовни сили, с които би могъл да разполага по-рано. И Вие виждате как поради това трайно омаломощаване на живота му, как поради надмощието на Дракона в него, човекът е лишен от възможността да изживее в себе си победоносната сила на Духа.

Има два начина да бъде изживяна антропософията. Разбира се, съществуват и много други междинни степени, но аз искам да посоча двете крайности. Единият начин е този: Човекът сяда на своя стол, взема една книга и започва да чете, намира я за много интересна, намира че е много утешително за човека да съществува някакъв миров Дух, да съществува безсмъртие, и че е много добре, ако след смъртта тялото умира, а душата продължава да живее. Човекът се успокоява от един такъв светоглед, приема го, както може би приема абстрактните географски понятия и намира, че антропософията дава много по-голяма утеха отколкото географията. Да, това е единият начин: Човекът става от стола си, но фактически остава седнал, той е прочел една статия и изпитва определено задоволство от нея. Или още по-добре: Прочел е не статията, а една лекция.

Но има и един друг начин да се оставим под въздействието на антропософията: Когато например се изправяме пред идеята за Михаил и неговата битка с Дракона, но я приемаме така, че стигаме до вътрешно преобразяване, и превръщаме тази идея във важно, решаващо изживяване, тъй че всеки, след като е прочел нещо, да стане от стола си като съвсем нов човек. Естествено, между тези две крайности има всевъзможни други нюанси.

Първият начин не може да бъде оправдан за случаите, когато става дума за обновление на Михаиловия празник; той може да бъде оправдан само за онези, които, макар и плахо, правят усилия да приемат в себе си антропософията като нещо живо. И тук опираме до нещо, което трябва да бъде изживяно тъкмо в рамките на антропософското Движение: необходимостта да усетим мислите, които първоначално остават само мисли, като могъщи жизнени сили.

Сега бих искал да кажа нещо, което изглежда парадоксално: Често пъти можем да разберем противниците на антропософията по-добре,

отколкото нейните привърженици. Противниците заявяват: Но тези антропософски мисли са направо фантастични, те не отговарят на реалността. – После противниците ги отхвърлят и престават да се интересуват от тях. Подобно отношение е лесно да бъде обяснено; може да има различни основания, но в повечето случаи главната причина се свежда до един истински ужас от тези антропософски мисли, само че този ужас остава неосъзнат.

Често пъти идеите биват приети, но това става чрез такива мисли, които се различават от всичко, което обикновено човек възприема в света; той не ги усеща така непосредствено, както например усеща включването на един електрически уред, но все пак вибрациите са налице. За съвременния човек е необходимо той да бъде докоснат не само откъм физическата, но и откъм духовната страна на нещата. Наистина той избягва да бъде болезнено докосван, обаче той не може да избегне прииждащите към него мисли, идващи от един друг свят, различен от сетивния, и не може да не откликне на тези мисли със същата вътрешна мярка, с която откликва на мислите, отнасящи се за сетивния свят.

Вътрешният душевен подем към онова състояние, в което мислите за Духа ни обхващат със същата мощ, с каквато ни обхващат и мислите за физическия свят: ето това е силата на Михаил! Да имаш доверие към мислите за Духа, ако изобщо си стигнал до тях, и да си сигурен: Ето, сега ти получаващ този или онзи импулс направо от духовния свят! Ти му се отдаваш напълно, ти превръщаш себе си в негов инструмент. Идва първият провал – и той не променя нищо! Идва вторият провал – той не променя нищо! Идва стотният провал – той също не променя нищо! Защото нито един провал не е от значение за истината на един духовен импулс, чието действие е открито и ясно за душата. Защото доверие, истинско доверие към един духовен импулс можем да имаме само тогава, когато си казваме: Сто пъти аз се провалих, но това само ми доказва, че в тази инкарнация не са ми дадени условията за реализирането на този импулс. Но че този импулс е верен – в това аз съм убеден от неговия собствен характер. Обаче дори и силите за реализиране на този импулс да ми бъдат дадени едва след стотната моя инкарнация, нищо не може да ме убеди в правилността, респективно в погрешността на един духовен импулс така, както неговата собствена природа.

И ако Вие откриете в човешкото сърце това велико доверие към духовния свят, ако Вие сте убедени, че този човек непоколебимо се придържа към нещо, което според него е победоносно от духовна гледна точка, и се придържа толкова непоколебимо, че не би го предал, дори и да се опълчи срещу целия свят, ако си представите всичко това, едва

тогава Вие ще имате представа за онова, което всъщност Михаилловата сила, Михаилловото Същество иска от човека, защото едва тогава Вие ще сте проумели какво представлява великото доверие към Духа. Един духовен импулс може да бъде отложен дори за следващата инкарнация, обаче поемем ли го веднъж в душата си, не бива никога да се колебаем. И ако по този начин с доверието към Духа изграждаме в себе си такава душевна нагласа, че духовният свят става за нас също толкова реален, колкото реална е и почвата под краката ни, за която знаем, че ако тя липсва, не бихме могли да направим нито една крачка, тогава в сърцето ни се поражда чувство за това, какво всъщност иска Михаил от нас.

Несъмнено Вие ще се съгласите, че през последните столетия, през последното хилядолетие човечеството изгуби безкрайно голяма част от това доверие към Духа, че фактически за повечето хора днес е невъзможно да проявят смелост и да развият у себе си едно такова доверие. Но това е нещо, което трябваше да се случи. В общи линии човекът разруши зад себе си мостовите към Михаилловата сила. Обаче междуременно в света настъпиха някои промени. Човекът, тъй да се каже, отпадна от Михаилловата сила; отявленият материализъм на 19. век е наистина едно отделяне от Михаилловата сила. Обаче обективно, в духовните измерения на света, Михаилловата сила удържа победа и то тъкмо в последната третина на 19. век. Това, което Драконът искаше да постигне, да постигне чрез развитието на човека, то не беше постигнато. Но днес пред човешката душа стои едно друго предизвикателство: Воден от личното си, свободно решение, човекът трябва да вземе участие в битката на Михаил срещу Дракона. Обаче това означава: Човекът действително да излезе от онази пасивност спрямо духовния свят, в която той дълбоко е затънал днес, и да се издигне до едно активно отношение към Духа. Михаилловите сили не могат да бъдат овладяни от каквато и да е разновидност на пасивността – дори и от пасивната молитва. Михаилловите сили могат да бъдат овладяни единствено ако човекът, воден от преизпълнената с обич своя воля, превръща себе си в инструмент на божествено-духовните сили. Защото Михаилловите сили не изискват от човека да им се моли, а активно да се свърже с тях. И той може това, само ако с достатъчно вътрешна енергия приеме в себе си учението за духовния свят.

И сега нека да загатнем за онова, което трябва да настъпи в човека, за да могат Михаилловите мисли отново да оживеят в душата му. Човекът действително трябва да постигне едно непосредствено изживяване на Духа. И той трябва да го постигне, изхождайки не от някакво ясновидство, а от чистото мислене. Би било твърде зле, ако всеки човек трябваше да стане ясновиждащ, за да изпита в себе си доверие към Духа.

Това доверие към Духа може да има всеки, който притежава известна възприемчивост спрямо Духовната наука.

И ако човекът все повече и повече се изпълва с това доверие към Духа, тогава той, примерно, ще се окаже под въздействието на една инспирация, на една инспирация, която всъщност е очаквана от всички добри Духове на света. Човекът ще изживява пролетта, но ще я изживява така, че ще усеща цялата красота и прелест на растителния свят, ще изпитва най-дълбока радост от поклъващия живот, но същевременно ще има и чувството, че вътре в целия този поклъващ растителен свят са омагьосани и оковани елементарни Духове. Той ще има чувството, че всеки поникващ цвят го прави свидетел на факта, че разлистеното растение е приютило едно или друго омагьосано елементарно Същество. И накрая у човека ще се породи чувството, как това елементарно Същество живее с копнежа, че то ще бъде спасено тъкмо от него, че то няма да бъде предадено в ръцете на Дракона, с когото го сближава факта, че и двамата са невидими за човешките очи. А когато наесен цветята увяхват, човекът ще изпитва чувството: Ето, сега аз съм допринесъл поне малко за това, че светът отново е напреднал в своята духовност; а в сухите и твърди семена, в останките от цъфтежа, са преминали друг вид елементарни Същества. И според това, доколко е приел в себе си Михайловата сила, човекът ще поведе тези елементарни Същества, вслушвайки се в техния собствен стремеж, нагоре към духовния свят.

Човекът ще може да съпреживява и самия ход на годината. За него пролетта ще бъде като един вид раждане на елементарните Същества, които от духовна гледна точка всъщност умират, а есента – като един вид освобождаване на същите елементарни Същества. През есента човекът ще се чувства не просто като един космически отшелник в тази част на годината, а като едно същество, което е с половин година по-възрастно, отколкото и било през пролетта. Човекът ще напредва в живота редом със живата природа. Той не просто ще вдишва и издишва физическия кислород, а ще участва в природните цикли, ще участва в омагьосването и в освобождаването на елементарните Същества, населяващи природния свят. Човекът ще усеща не само своето остаряване; той ще усеща преобразяването на природния свят като своя лична съдба. Той ще израства заедно с всичко онова, което израства във външния свят, и доколкото индивидуалните му черти свободно и себепожертвувателно се изливат в Космоса, той ще става все по-значим в своята същност. Ето какъв ще бъде неговият принос в битката на Михаил с Дракона.

И тук ние можем да добавим: Онова, което ще ни отведе до истинския Михайлов празник, всъщност е едно душевно събитие, едно сърдечно

събитие, изразяващо се в това, че годишният кръговрат отново ще може да бъде изживяван напълно реално. Обаче, заставайки пред тази абстрактна мисъл, не си представяйте, че един ден бихте могли да изживеете всичко това, първо си представете, че приемате антропософията така, че антропософията Ви научава да виждате всяко растение, всеки камък по друг начин, различен от този, по който сте виждали растението и камъка по-рано, първо си представете, че едва антропософията Ви е научила да виждате човешкия живот в неговата цялост и в неговото развитие.

С всички тези думи аз исках да Ви посоча как трябва да се подготви човешката душа, за да може да усеща околния природен свят така, както усеща самата себе си. Все още човешките спомени за това как примерно хората са изживявали своето кръвообращение така, че редом с материалния процес е протичал и един душевен процес, са твърде оскъдни. Но ако хората не са станали крайни материалисти, тези спомени са отчасти запазени. Да усещаме пулса на външния свят както нашия собствен пулс, да съживяваме годишния ход както това, което става вътре в нашето тяло – ето какво трябва да бъде подготвено за празника на Михаил.

След като тези лекции са замислени така, че да съживяват връзката между антропософията и човешкото сърце, аз бих искал те действително да бъдат възприети не с главата, а със сърцето. Защото цялата антропософия би била напразно тук и в сред хората, ако те не са в състояние да я обхванат със сърцето, ако те не са в състояние да внесат топлина в човешкото сърце. През последните столетия хората станаха достатъчно интелигентни; в своето мислене те напреднаха толкова много, че вече самите не знаят колко умни са станали. Това е така. Мнозина смятат, че днешните хора не са умни. Естествено, има и такива, които не са умни, но това е така само защото поради едно безсилие на душата си хората не могат да предприемат нищо със своя ум. Ако за някого хората твърдят, че е глупав, аз винаги съм казвал: Съвсем не е така; чисто и просто този човек не знае какво да предприеме със своя ум! Аз съм присъствувал на много дискусии, на които един или друг оратор става за присмех, защото хората го намират за глупав, обаче понякога според мен най-умен се оказва този, който е предизвикал най-много смях. Да, през последните столетия хората станаха достатъчно умни. Но това, от което хората се нуждаят днес, е топлина, топлина в техните сърца, и тъкмо антропософията е тази, която може да им я даде. Когато някой изучава антропософията и казва, че тя му навява хлад, той прилича на онзи, който слага дърво след дърво в студената печка и после пита: Но защо тя не топли? – А е трябвало само да запали дърветата!

Антропософията може да бъде дадена и под формата на лекции; те са като доброто сухо дърво в печката, но всеки сам трябва да го запали! Ето какво веки сам трябва да намери в своето сърце: Огънят, с който да разпали антропософията. На този, който намира антропософията за студена, скучна и интелектуална, му липсва само способността да разпали тази и без друго лесно запалима, сгряваща и въодушевяваща сърцето антропософия, тъй че сам да се грее на нейния огън. И както студената печка се нуждае само от една малка искра, за да се разпали нейният огън, същото се отнася и за антропософията. Ето как ние ще възпламеним Михаиловата сила в човешкото сърце.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ

Виена, 30. Септември 1923

В първата от тези лекции аз се опитах да представя битката на Михаил с дракона като една общочовешка идея, като един общочовешки импулс, действащ включително и през 18. столетие, а във втората лекция се опитах да покажа какви са сегашните и бъдещи възможности за плодотворното обновление на този импулс. Обаче преди да говорим за особеностите при въвеждането на Михаиловия празник в началото на есента, което ще направя утре, бих искал да засегна някои предварителни условия, свързани с един такъв замисъл.

Става дума за това, че всъщност един такъв импулс като Михаиловия импулс винаги е свързан с обстоятелството, че човекът стига до един свръхсетивен възглед относно своята свързаност както със Земята, така и с Космоса, и започва да разглежда себе си не само като Земен гражданин, но и като гражданин на Космоса, чиито откровения той получава или по духовен път, или като някакви образи от по-скоро физическо естество.

Днешните възможности на човека да почувствува своята свързаност с Космоса са крайно ограничени. Ние трябва да признаем: Благодарение на своята материалистично оцветена наука човекът опознава Земята само до такава степен, че той – поне що се отнася до материалния му живот в един по-широк смисъл на думата – се чувства свързан с тези Земяни отношения. Впрочем съзнанието за една такава свързаност далеч не е вдъхновяващо за човека. Ето защо всички външни признаци за тази свързаност са останали недооценени. За традиционните религиозни празници са останали недооценени и самите човешки чувства. Докато в предишните епохи от общочовешкото развитие тези празници – например Коледа или Великден – имаха дълбоко отражение върху целия социален живот, днес те едва ли са нещо друго, освен бледо копие на това, което са били някога; тяхната атмосфера все още може да

се усети в много от празничните обичаи, но фактически те напълно са изгубили своето социално значение.

Ако трябва да се замислим за социалната важност на Михайловия празник – за нея ще говоря утре – и за неговото провеждане, най-напред следва да породим в себе си едно усещане за това, какво би могъл да означава един такъв Михайлов празник. Защото този празник не би трябвало да носи характера на съвременните религиозни празници; той би следвало да бъде извлечен, както загатнах завчера, от самите дълбини на човешката душа. Но до тези дълбини можем да стигнем само ако отново съживим връзките между човека и Космоса, както и всичко онова, с което Космосът участва в кръговрата на годината. За да обоснова думите си, бих искал само да припомня колко абстрактно, колко нищожно е онова, което днес достига до човешкото съзнание като чувства и усещания, потвърждаващи връзката между човека и Космоса. Замислете се например за днешната астрономия, астрофизика и т.н. Те изчисляват планетарните орбити, координатите на неподвижните звезди, чрез спектралните анализи правят изводи за молекулярния състав на небесните тела. Обаче всичко това не говори нищо на човешката душа. Разполагайки с тази небесна мъдрост човекът се усеща още по-голям самотник на Земната планета. В общи линии днешният начин на мислене, който разглежда тези неща, е само една система от тесни понятия.

За да вникнем душевно във всичко това, нека да разгледаме една от разновидностите на човешкото съзнание, въпреки че тя няма голямо значение за ежедневието: съзнанието, което човекът има докато спи и сънува. Тук искам да кажа само няколко думи за съня, изпълнен със сънища, като отпавна точка на днешната лекция.

Както казах във вчерашната открита лекция, докато човекът спи и сънува, съзнанието му отразява определени вътрешни процеси в неговия организъм; възникват образи, символизиращи например сърдечната дейност под формата на огнени езици, и в конкретния случай обикновено е много лесно да се направи връзката между сънищните образи и съответните органични процеси. Това е едната възможност. Другата възможност е сънищата да символизират външни житейски събития, спомени и т.н. Общо взето, очакването да научим нещо от съдържанието на сънищата, е много подвеждащо. Сънищата могат да са интересни, да имат своята сензационна страна и да представляват интерес за мнозина, обаче за този, който иска да проникне по-дълбоко в човешката природа, те нямат почти никакво значение. Напротив, от най-голямо значение се оказва съдържанието, а не динамиката и протичането на сънищата. Нека да си послужи с един пример.

Да предположим, че някой сънува как заминава на екскурзия в планината. Планинското изкачване става все по-трудно. Той стига до едно място, където силите го напускат и той не може да продължи по-нататък; накрая условията стават толкова тежки, че той трябва да спре. В съня му се промъква нещо като разочарование, започва да изпитва страх. После той се събужда. В основата на този сън лежи нещо, което всъщност може да бъде извлечено не от представите, а от чувствата, съпровождащи неговото намерение и нарастването на пречките, които затрудняват това намерение. Ако се замислим върху драматичното протичане на съня, ще установим че зад неговото смислово съдържание лежи много по-наситено чувствено съдържание. Това чувствено съдържание може да бъде сънувано по съвсем различни начини. Съответният човек би могъл да сънува, че се спуска в някаква пещера, че става все по-тъмно и по-тъмно, а той продължава да напредва пипнешком, докато накрая попада в някаква блатиста местност. Там той газии след като газии достатъчно дълго, навлиза в тресавище. Той не може да продължи. Тези образи са белязани от същия драматизъм на чувствата. В своя драматизъм един сън може да протече по много начини.

Представното съдържание на един сън също може да бъде различно. Именно това, което в съня е скрито зад движенията, зад напрежението и облекчението, зад очакването и разочарованието, е най-съществено. Но сънят е облечен в образи. Как възникват тези образи? Те възникват от това, че например при събуждане Азът и астралното тяло, които се намират извън физическото тяло и етерното тяло, изживяват нещо. Естествено, става дума за свръхсетивно изживяване, което не се опира на каквито и да е образи от сетивния свят, обаче докато Азът и астралното тяло навлизат в етерното и във физическото тяло, последните проявяват свойството да извличат от запаса на образи, с който разполагат, онова, което в момента се намира там. Ето как специфичната драматика на сънищата се облича в образи. Сега съдържанието на тези образи започва да ни интересува. Обаче връзките са съвсем различни от тези, на които са подчинени външните изживявания. На какво се дължи това? Сънищата си служат с чисто външни или вътрешни изживявания, но ги свързват по съвсем различен начин. Защо е така? Защото сънищата са един вид протест срещу начина, по който ние живеем в сетивно-физическия свят от пробуждането сутрин до заспиването вечер. Докато сме будни целият ни живот в този сетивно-физически свят е вплетен в природните закономерности. Но сънищата разрушават тези природни закономерности. Сънищата не одобряват природните закономерности и

се стремят да им предадат друга форма. Те протестираат срещу природните закономерности.

Човекът трябваше да разбере, че в мига на своя протест срещу природните закономерности, той вече се потопява в духовния свят. И колко, бих казал, забавни са онези хора, които искат да проникнат в духовния свят с обичайните естественонаучни методи. Извънредно характерно в това отношение е книгата на д-р Лудвиг Щауденмайер “Магията като експериментална природна наука”. Хора като него тръгват от предположението: Всичко, което трябва да бъде разбрано, следва да бъде разбрано по естественонаучен път. – И сега Щауденмайер не тръгва направо от сънищата, но тръгва от така наречените медиумни явления, които в общи линии са едно продължение на сънищата. При здравия човек сънищата си остават едно изживяване, което не преминава във външната физическа организация на човека. При медиумите положението е такова, че това, което иначе бива изживяно от Аза и астралното тяло, сега се облича в образите, формирани в етерното и във физическото тяло, като по този начин възникват всички онези явления, които можем да наблюдаваме при медиумите. Щауденмайер – впрочем тук той беше прав – не искаше да тръгне от това, което му предоставяха другите медиуми, а в известен смисъл поиска сам да стане медиум. И така, той започна да сънува, като в същото време пишеше. Да, той посегна към молива, както беше виждал да правят медиумите, и ето че работата тръгна! И той беше във висша степен изумен от това, което се получи, беше изумен от самите връзки между отделните изживявания, за които по-рано никога не се беше замислял. Той записваше всевъзможни неща, които се намираха изцяло извън сферата на неговия съзнателен живот. И всичко това понякога се оказваше до такава степен извън неговия съзнателен живот, че той се питаше: Добре, но кои ще да са тези, които пишат? – Духове –, отговаряли те. И той трябваше да запише същото: Духове! – Замислете се сега: материалистът, непризнаващ никакви Духове, трябваше да запише: Духове! – И въпреки това, той беше убеден, че записаното от него е лъжа. И после той задава въпроса, защо Духовете са го излъгали. Тогаваше заявиха: Да, ние трябваше да те излъжем, това е в нашата природа. – Но той продължаваше да ги разпитва за всичко, което го засягаше. И накрая се стигна до там, че те казаха: Глупак! – Ние не бихме могли да приемем, че неговата собствена душевна нагласа му позволява сам да определи себе си като “глупак”. Следователно, всичко идва от онези, които заявиха: Ние трябваше да те излъжем! – Но той продължаваше да е сигурен: Естествено, Духове не съществуват, тук говори моето подсъзнание. – Обаче сега нещата стават все по-обезпокоителни, защото ако подсъзнанието нарича горното

съзнание “глупак”, като при това лъже, тогава целият този процес би трябвало да доведе дотам, че съответната личност да си каже: В моето подсъзнание аз съм един пълен лъжец!

И в крайна сметка всичко навежда на мисълта, че онзи свят, в който човекът се потопява, също както и светът на сънищата, съдържа в себе си един протест срещу каквато и да е природна закономерност. Всички наши мисли, стремежи и усещания, свързани със сетивно-физическия свят биват изкривявани, ако поискаме да внесем в тях някакви елементи от подсъзнателния свят. Защо? Защото, макар и сънищата да са мостът към духовния свят, той е протъкан от съвсем други вътрешни закономерности. Сънищата са само мостът към тях. И който вярва, че духовният свят може да бъде разбран с помощта на природните закони, се заблуждава много. Сънищата, бих казал, само ни предупреждават, че навлизайки в духовния свят, ние по никакъв начин не можем да се осланяме на природните закони.

И често пъти тъкмо това не се оценява достатъчно. Днес за основен принцип се приема твърдението, че светът може и трябва да бъде обяснен само според онези разсъдъчни способности, до които човечеството стигна през последните три, четири столетия. Днес вече няма такива хора – а до първата половина на 19. столетие все още ги имаше – като например Йоханес Мюлер, учителят на Хекел, който признаваше, че един проблем не би могъл да намери своето разрешение, ако той, като физиолог разсъждава върху него, намирайки се в обичайното си будно съзнание; но ако към всичко това се прибавят и сънищата, които допълват онази тъкан, която той е подготвил в будното си съзнание, тогава нещата се променят. Тогава сънищата могат да подскажат една или друга част от разрешаването на дадения проблем, което човек вече е подготвил в своето будно съзнание. Йоханес Мюлер беше изпълнен с убеждението: Докато спи, човекът се намира в онова своеобразно тъкане на духовния свят, което остава недокоснато от строгата необходимост на физическите природни закони, но той може да проникне също и в тези физически природни закони, понеже в техните основи също е заложено това, което е от духовно естество; понеже по своята същност духовният свят не е подчинен на физическите природни закони.

Ако такива мисли, каквито напълно естествено възникват в хода на духовното изследване, бъдат доведени до край, те ще изглеждат напълно абсурдни за нашите съвременници. Нито един човек, който разсъждава в духа на днешното природознание, не би повярвал, че светлината, която тук осветява дадено място, ще свети със същата сила и на друго, отдалечено място. Физикът изчислява отслабването на светлината с

квадрата на отдалечаването, както впрочем изчислява и отслабването на гравитацията. И така, по отношение на физическите процеси, той разсъждава по следния начин: Това, което става тук на Земята повърхност, губи своята валидност, ако ние се пренесем в Космоса. – Работата е там, че тъкмо по отношение на своето мислене физикът отхвърля този извод. Ето защо с подобно мислене – основаващо се на факта, че $2 \times 2 = 4$ – което е валидно само в земните лаборатории и клиники, и изобщо тук на Земята, могат да бъдат разбрани само земните неща. Ако гравитацията намалява според квадрата на ускорението, защо да не намалява също и валидността на природните закони в случай, че се отдалечаваме от Земята? Ето на какви въпроси иска да отговори антропософията. Тя казва: Ако искате да изследвате мъглявината на Орион със земни понятия, е същото, ако поискате, примерно, да осветите Венера със земни свещи.

Ако духовното изследване извлича истините с помощта на такива аналогии, тогава истините ще изглеждат абсурдни за човека. И все пак онези състояния, при които навлизаме в духовния свят докато спим, ни дават по-големи възможности за изследване на мъглявината на Орион, отколкото имаме в днешните лаборатории и обсерватории. За тези неща можем да научим повече ако ги сънуваме, отколкото ако разсъждаваме върху тях. Навлезем ли в Космоса, тогава нещата, които сме проучвали на Земята, остават неизползваеми. Ако при нашето съвременно образование и при нашите ограничени Земни мащаби намираме нещо за “вярно”, и бихме поискали да го приложим за целия Космос, очевидно е, че фактически ние няма да стигнем до истината.

Ето защо това, което заставаше пред човечеството в по-древните епохи, когато то разполагаше с примитивното, но много интензивно ясновидство, беше по-достоверно от разсъжденията на днешното човечество. Не бива да подминаваме с пренебрежение познанията на древните хора. Защото въпреки примитивните им условия на живот, в сънищата си те стигаха до по-верни предположения за звездните тайни, отколкото днешните хора, изследващи звездите в техните обсерватории. Колкото и странно да звучат тези думи, те са верни. Но ако разглеждаме тези остатъчни познания от древността по духовно-научен път, ние също навлизаме в тайнствените връзки, свързващи човека и Космоса. И позволете ми днес да говоря тъкмо за това, което може да се установи, когато от една страна изследваме по духовно-научен път дълбокото религиозно-етично, но и социално значение на традициите, идващо от друидите, и от друга страна, древните традиции, идващи от Мистериите на Митра, защото, извиквайки тези неща пред нашата душа, ние ще

открием и опорните точки за това, как всъщност да си представим протичането на Михаиловия празник.

С Мистериите на друидите беше свързан и онзи лекционен цикъл, който аз изнесох преди няколко седмици в Пенменмар, Уелс, непосредствено до острова Англеси; тези места са изключително важни, защото там живеят спомените за мистериите центрове на друидите. Днес тези останки, долмените, изглеждат съвсем незначителни. На тези планински възвишения откриваме огромни каменни блокове, които са така подредени, че образуват един вид камера, покрита отгоре с още поголяма каменна плоча, или пък откриваме такива каменни блокове, подредени в кръг, като първоначално техният брой винаги е бил дванадесет. В непосредствена близост до Пенменмар се намират два такива каменни кръга. И тъкмо в тази особена местност, където духовният живот на природата е много по-наситен, и въздействията му са много по-различни отколкото в другите природни области, може с голяма точност отново да се провери онова, което в различни антропософски лекции аз съм казал относно Мистериите на друидите. Там, както и на острова Англеси, са се намирали селищата на крал Артур и тези области носят една особена духовна атмосфера. Аз трябва да я опиша по следния начин.

Когато човек говори за свръхсетивни неща, той не може да построява мислите си както прави това, когато говори за ежедневието или когато научно третира дадени факти. В последния случай той си служи с абстрактни мисли, вади заключения и т.н. Причината да се говори малко или много абстрактно, е също и в нашия език, който е станал абстрактен, но в своята вътрешна душевна същност човекът не може да е абстрактен, особено ако описва нещата по духовно-научен път. Тук всичко трябва да протича в образи. Пред душата оживяват образи, имагинации. Но да имаш образи и имагинации пред душата означава нещо съвсем различно от това да имаш мисли в душата. Мислите, намиращи се в душата, според малко или много изразената им вътрешна неподвижност, са извънредно търпеливи и човек може да ги задържи на едно място. Докато имагинациите винаги имат един свой вътрешен живот. Човек може да усети съвсем ясно: Ето, сега една имагинация застава пред мен. Въпреки многото различия, състоянието е близко до това, когато например пишем или рисуваме; когато пишем или рисуваме с душата. Обаче имагинациите не са така абстрактно фиксирани както обикновените мисли. Те биват “изписвани” в душата. В повечето области на Европа, които вече носят абстрактния характер на съвременната цивилизация, имагинациите, бих казал, профучават много бързо покрай хората и те винаги трябва да полагат вътрешни усилия, ако искат да ги задържат по

някакъв начин. И нещата изглеждат така, сякаш някаква демонична сила веднага и непрекъснато изличава написаното. Ето как стоят нещата с имагинациите, а именно когато с помощта на представите искаме да изразим едно или друго свръхсетивно изживяване.

Духовната атмосфера в онова място от Уелс, за което споменах, има това своеобразие, че там, макар и да възникват по-трудно в астралната област, имагинациите са по-устойчиви и остават по-дълбоки следи. Ето какво е необичайното в тези местности. И там всичко навежда на мисълта, че и сега е възможно по духовен път да се върнем към онова, към което се стремяха жреците на друидите, и то в разцвета, а не в упадъчния период на техния култ, когато на преден план излязоха твърде несимпатични, дори лоши черти.

Нека да си представим как изглежда едно такова място: там имаме едно затворено пространство, което отгоре е покрито. Когато наблюдавате Слънчевата светлина, на пръв поглед Вие имате физическата Слънчева светлина. Обаче тази физическа Слънчева светлина отвсякъде е проникната от духовните въздействия на Слънцето. И през онези времена да се говори за физическата Слънчева светлина така, както говорят днес физиците, би било същото, ако примерно искаме да опознаем един човек, но говорим само за неговите мускули, за неговите кости, за неговата кръв и така нататък, без да вземем предвид душевно-духовните сили, които властват в него. Светлината не е просто “phos”. Светлината е Phosphor, носител на светлина; тя има един активен, един душевен елемент. Но днес във видимия сетивен свят човекът е изгубил този душевен елемент. Когато жрецьт на друидите влизаше в това място – а в повечето случаи долмените, както и много други култови места, бяха свързани с погребалните процедури – той заемаше такова положение, че оставаше непроницаем за физическите лъчи на Слънцето. Обаче духовните въздействия на Слънцето минаваха през него и той беше специално обучен за да ги възприема. И така, той отправяше поглед през нарочно подобрите каменни блокове – а те винаги бяха специално подобрани – към онова пространство, където се насочваха духовните Слънчеви сили и където физическите Слънчеви сили биваха изключени. Жрецьт на друидите старателно обучаваше своя духовен поглед. Защото това, което той виждаше в една такава примитивно построена тъмна камера, беше едно през Февруари и съвсем друго през Юли, Август или Декември. През Юли образите имаха леко жълт оттенък, през Декември преобладаваше синият цвят. Който може да наблюдава това, вижда в качествените изменения, които претърпяват тези смътни образи в тъмната камера през хода на годината, не друго, а целия годишен кръговрат, проявяващ се в духовно-душевната атмосфера на Слънчевото

сияние. В тези каменни Слънчеви кръгове има такива участъци, които – също както зодиакалните знаци – са разположени според числото дванадесет. На възвишението, което ние изкачихме, имаше един такъв по-голям каменен кръг, а на известно разстояние, друг по-малък. И ако с помощта на един въздушен балон можехме да се издигнем нависоко и оттам да погледнем останките от тези два каменни кръга на друидите без да вземаме предвид малкото разстояние между тях, тогава – има нещо много вълнуващо в това – ние щяхме да видим същите очертания, каквито имаше опожареният Гьотеанум в Дорнах.

Древният жрец на друидите беше обучен да вижда това, което застава пред душата му, по съвсем различен начин според времето от денонощието, както и според различните годишни времена в зависимост от сенките, които възникваха по пътя на Слънчевите лъчи. Той можеше да проследява тези сенковидни форми и изхождайки единствено от тях да твърди с голяма точност: сега сме в периода на Март, сега сме в периода на Октомври. С помощта на тези възприятия той попадеше всред това, което се разиграваше в Космоса, но също и всред това, което – от гледна точка на Космоса – имаше значение за Земяния живот. Помислете само какво е това, което се прави днес и което потвърждава влиянието на космическия живот върху Земяния живот? Какво правят селяните? Те си имат своя календар, който им казва какво трябва да вършат през този или онзи ден, но те го вършат приблизително, понеже някогашното познание за тези неща заглъхнаха. Обаче през древната епоха на друидите нямаше календари, тогава не съществуваше писменост. Това, което жрецът на друидите можеше да каже, произтичаше от неговите наблюдения на Слънцето и, общо взето, засягаше връзката между Небето и Земята. И когато жрецът казваше: Сега Слънцето е застанало така, че пшеницата трябва да бъде засята – или: Сега Слънцето е застанало така, че бикът трябва да бъде пуснат в стадото за разплод, думите му се изпълняваха веднага. Древните епохи имаха един култ, който нямаше нищо общо с абстрактната молитва, те имаха един култ, който непосредствено насочваше практическия живот според това как жреците се свързваха с духовните сили на Космоса.

И всичко това навлизаше до най-дълбоките пластове на социалния живот. Според знаците, които разчитаха в Космоса, жреците на друидите даваха своите наставления за това, което трябваше да се върши през този или онзи ден от годината, тъй че то да се намира в благоприятна връзка с целия Космос. Това беше един култ, чрез който целият живот фактически се превръщаше в един вид богослужение. Докато днес дори и най-дълбоката мистика е само един вид абстракция; тя не се тревожи за външната природа, а се намесва само според предписанията на

традицията, като в същото време се стреми към вътрешно извисяване, затваря се и се концентрира в себе си, за да постигне някаква абстрактна връзка с въображаемия божествено-духовен свят. Но през онези древни епохи нещата бяха съвсем различни. Тогава в култа, който осигуряваше едно реално отношение към Космоса, хората се свързваха със самите действия на Боговете. И всичко, което хората предприемаха на Земята беше определяно от предписанията на друидите, като по този начин се изпълняваше волята на Боговете, записана в звездната писменост. Обаче тази звездна писменост първо трябваше да бъде разчетена. Извънредно вълнуващо е човек да се пренесе тъкмо в онези места, където някога процъфтяваше културата на друидите. В тези области, както и в други области, намиращи се близо до Норвегия, се намират останки от древната култура на друидите.

Но в Средна Европа, в Германия и главно в областта на Рейн, както и в Западна Франция намираме също остатъци, спомени от древния култ на Митра. Какво беше същественото за този култ? Като външен символ на този култ Вие навсякъде срещате един бик, възседнат от човек, чийто меч пробжда гърлото на бика. Вие намирате също един скорпион, който ужилва бика, или пък една змия в долната част на изображението. Но ако изображенията са добре запазени, Вие навсякъде ще видите, че образът на бика, възседнат от човека, отвсякъде е заобиколен от звездното небе, от знаците на Зодиака. И ние отново се питаме: Какво всъщност изразява този образ? – Тук външното изследване никога не може да ни отговори на въпроса, какво представлява този човек върху бика. За тази цел е необходимо да знаем, че хората, които служеха на този култ, трябваше да минат през едно обучение. Естествено, цялата церемония би могла да бъде представена по такъв начин, че независимо дали изглежда красива или грозна, тя да не даде никакъв смислен отговор. Смислено обяснение можеше да даде само онзи, който е минал през съответното обучение, докато всякакви други описания, свързани с Мистериите на Митра, въпреки многообещаващото им богатство от образи, са пълна безсмислица. Защото онзи, който искаше да служи на Митра и неговия култ, първо трябваше да обогати по един фин, интимен начин своите усещания.

Впрочем във вчерашната си открита лекция аз казах, че сърцето на човека представлява един подсъзнателен сетивен орган. Само благодарение на сърцето главата възприема онези физически процеси, които се разиграват в гърдите и долната част на тялото. Както чрез очите ние възприемаме външните процеси в сетивния свят, така и човешкото сърце фактически е сетивния орган по отношение на споменатите функции. Чрез сърцето главата – и по-точно малкият мозък –

подсъзнателно възприема как кръвта се подхранва от преработените хранителни средства, как функционират бъбреците, черният дроб и така нататък. За “горния човек” сърцето е един сетивен орган. И да издигне това сърце – като един вид сетивен орган – до определена степен на съзнание: до това се свеждаше обучението на онзи, който работеше за култа на Митра. Той трябваше да стигне до едно по-фино, съзнателно усещане за онова, което се разиграваше в човешкия организъм, в черния дроб, бъбреците, слезката и така нататък. Горният човек, “човекът-глава” трябваше да се издигне до едно по-фино усещане за процесите, разигравани се в “човека-гърди” и “човека-крайници”. През древните епохи едно такова обучение засягаше не толкова разсъдъчните способности на човека, както е прието да се мисли днес, а целия човек и най-вече неговите чувства. И когато ученикът постигаше необходимата зрялост, той можеше да каже: Както с помощта на сетивните възприятия, идващи от физическите очи аз виждам дъждовните облаци или синьото небе, така и сега аз мога да потвърдя: Ето, в този случай в моя организъм се извършва един вид преработвателен процес, а в този случай – друг вид преработвателен процес.

Само за абстрактно мислещия човек процесите в нашия организъм са едни и същи през цялата година. Ако някога науката отново достигне действителните истини за тези неща, хората ще са удивени – макар че тогава изследванията няма да се извършват по онзи груб начин, както това става с помощта на днешните инструменти – как по един съвсем друг начин ще се установи, че човешката кръв е друга, че човешкото храносмилане е друго, в зависимост от това, дали навън е Януари или Септември, така че сърцето – като сетивен орган – ще се превърне в един чуден барометър за протичането на годината в човешкия двигателно-веществообменен организъм. Ето в какво беше възпитаван ученикът на Митра: Да възприема в самия себе си годишния ход чрез организацията на сърцето, чрез науката на сърцето, с чиято помощ той вниква в процесите на метаморфозиралите хранителни средства и в поглъщането им от кръвта. И в това, което бива възприемано по този начин, вътре в човека, във вътрешните движения на човека намира израз целият годишен кръговрат на външната природа.

И какво представлява нашата абстрактна наука, колкото и точно да описва растенията и растителните клетки, животните и животинските тъкани, какво представлява тази абстрактна наука в сравнение с всичко онова, което някога беше възможно по един по-скоро инстинктивен начин, и което можеше да превърне целия човек в познавателен орган, също както и в частност ученикът на Митра можеше да превърне своите чувствени способности в познавателен орган. Човекът носи в себе си

животинската природа, и той я носи в себе си много по-интензивно, отколкото обикновено си мислим. И всичко онова, което някогашният ученик на Митра можеше да възприеме чрез сърцето, чрез своята наука на сърцето, всичко то не може да бъде представено по друг начин, освен чрез бика. И силите, които действаха чрез двигателно-веществообменния човек и които можеха да бъдат само възпирани от горния човек, тези сили бяха представяни чрез всичко онова, което фигурираше около бика като скорпион, като змия. И в своята незавършеност същинският човек е седнал отгоре и излъчва примитивна мощ докато с Михаиловия меч пробжда гърлото на бика. Обаче какво точно бива победено, според както то е изобразено в хода на годината, това знаеше само онзи, който беше преминал през съответното обучение.

Едва сега значението на този символ започва да се прояснява. С днешните си познания, колкото и да наблюдава света, както и да го изобразява художествено, човекът не може да постигне нищо. Не така стоят нещата с онзи, който има известна представа за науката на сърцето, изучавана от древните ученици на Митра. През онези епохи – наблюдавайки самия себе си чрез своето сърце – човекът действително изучаваше годишния кръг, който Слънцето изминаваше през Зодиака. Ето защо беше напълно редно – и с опитностите, събрани по този начин човекът поставяше над своята нисша природа именно своята висша природа – Космосът да е разположен в кръг около човека, защото хората тъкмо така можеха да се приближават до духовната същност на Космоса. И колкото повече чрез изгриващата Духовна наука се вглеждаме в това, което по-рано се откриваше на хората с тяхното полуосъзнавано, сънищно ясновидство, толкова по-голям респект изпитваме към него. Ние действително изпитваме удивление към древните култури, ако успеем да вникнем в тях, ако дълбоко навлезем в тях и открием как например култът на Митра позволяваше на жреците, докато те се потопяваха в годишния кръговрат, да съобщават на хората онова, което трябваше да се върши през всеки един от дните на годината. Култът на Митра позволяваше да се издири на Небето онова, което трябваше да се върши долу на Земята. Помислете само колко различен е бил онзи ентузиазъм, колко различна е била онази импулсивност, които са карали човека да се чувства като извършител на такива действия, чиито импулси са могли да бъдат разчетени не другаде, а във великата космическа писменост, могли са да бъдат извлечени направо от Космоса, като в същото време те са били и указания за всички жизненоважни човешки дейности. Колкото и неприемливо да изглежда това – и то с пълно право – според днешните представи, за старите времена то е било нещо правилно и добро. И въпреки цялата си

резервираност към миналото, нека да отбележим колко различно е да извличаш мотивите за своите действия от небето, от това, в смисъла на Адам Смит или Карл Маркс, да се дискутира за един или друг принцип в социалния живот. Само този, който може да вникне в тази противоположност, е в състояние да проумее от какво естество трябва да бъдат новите импулси за социалния живот.

Едва сега можем да си изградим съответната душевна нагласа за да изнесем познанието от сферата на Земята в сферата на Космоса; и то не според обичайния начин да се гледа нагоре към Меркурий, Венера, Сатурн и т.н. с помощта на спектроскопа и абстрактните изчисления, а според готовността ни да приложим онези познавателни средства, които са заложени в имагинацията, инспирацията и интуицията. И тогава впрочем стигаме до имагинацията, че небесните тела са нещо съвсем различно от изворите на днешната астрономия и от това, което установяваме чрез сетивното наблюдение изобщо. Днешните астрономи си представят например Луната като някакво много старо небесно тяло от минерално естество, което като един вид огледало отразява Слънчевата светлина и я препраща към Земята. Хората изобщо не се замислят много за въздействията на тази Слънчева светлина. Те донякъде се разглеждат във връзка с атмосферното време. Учените на 19. век, естествено, не вярваха също и във връзките между Лунните фази и времето; повярваха само някои от тях, следвайки мистичния полъх в душите си, какъвто беше случаят с Густав Теодор Фехнер. В нашите кръгове аз често съм разказвал историята за това, как Шлайден, известният ботаник от 19. век е преподавал в един и същ университет, заедно с Густав Теодор Фехнер и как Шлайден, естествено, е смятал за пълно суеверие грижливо събираните статистически данни за количеството на валежите при пълнолуние, съответно при новолуние. Да, това което казваше Густав Теодор Фехнер относно влиянието на Луната върху времето, според проф. Шлайден беше пълно суеверие. Но веднъж се случило следното. Двамата професори имат съпруги и според тогавашните обичаи в Лайпциг, трябвало да се събира дъждовна вода за прането. Естествено г-жа проф. Фехнер и г-жа проф. Шлайден също трябвало да събират дъждовна вода в своите ведра. И понеже става дума за природни факти г-жа проф. Шлайден би трябвало, като съпруга си, да каже: Голяма глупост е да смятам, че Лунните фази имат някакво влияние върху количеството на дъждовната вода. – Но въпреки че г-н проф. Шлайден определял това за глупост и прежеждал сериозни аргументи, веднъж г-жа проф. Шлайден влязла в ужасна разправа с г-жа проф. Фехнер, поради настояването им едновременно да поставят своите ведра на едно и също място, за да ги напълнят с дъждовна вода по време

на пълнолунието. Водени от своя житейски опит жените знаеха за дъждовната вода повече, докато мъжете им напразно спореха от своите катедри.

На пръв поглед външният облик на Луната е такъв, какъвто се представя на нашите сетива. Но особено когато преминем от имажинация към инспирация, Луната веднага показва своята духовна същност. Тази духовна същност, това духовно съдържание не е нещо, което може да бъде разбрано абстрактно, защото тук действително става дума за един вид Лунно население, и в този случай духовно-научният поглед възприема Луната като един вид крепост в Космоса. От Луната в посока към Земята тръгват не само светлинните лъчи на Слънцето, но и изобщо външните въздействия на Универсума. Обаче във вътрешността на Луната има един затворен свят, един свят, до който днес може да се добере само този, който в известен смисъл се е издигнал до виждането в духовния свят. Ако проучите някои древни предания за отношенията между Луната и другите Същества в Космоса, Вие бихте могли да ги сравните с това, което днес може да се каже за Луната от антропософска гледна точка.

Ние често сме чували как – връщайки се назад в Земното развитие – стигаме до онези древни епохи, когато хората имаха не само онова инстинктивно ясновидство, за което аз говорих и в днешната лекция, но като свои учители те имаха и такива Същества, които никога не са притежавали физическо тяло, такива по-висши духовни Същества, които са разполагали само с етерно тяло, чиито наставления към хората не се изразявали в това да им говорят, както ние днес говорим, а се изразявали в това, че те са влагали мъдрост в хората, че те тъй да се каже, са инжектирали мъдрост в тяхното етерно тяло. Хората просто знаеха, че тези повисши Същества се намират наоколо, точно така, както и ние знаем, че един учител може да е тук или там в своето физическо тяло. През всички времена, включително и в католическата църква обучението, което провеждаха тези по-висши духовни Същества е било обозначавано като прамъдрост, онази прамъдрост, която някога е съществувала, и чиито далечен отблясък днес имаме в лицето на Ведите и на философията Веданта. Тази прамъдрост никога не е съществувала в писмен вид, хората не са размишлявали върху нея, понеже тя е израствала в самите тях; ето защо не бива да си представяме, че праучителите са провеждали някакво обучение, близко до днешното. Както днес ние научаваме езика, подражавайки възрастните, без да са налице конкретни занимания, както днес ние развиваме много качества, които просто израстват от нашата вътрешна природа, така и през онези епохи праучителите упражняваха едно тайнствено въздействие върху

възрастните, и това не беше едно абстрактно обучение, а чисто и просто в определена възраст хората някак си разбираха, че са знаещи. Както днес в определена възраст на човека му порастват зъби или пък той става половно зрял, така и през онези епохи знанието изгръвяше в човешката душа. И аз вярвам, че доста студенти биха били радостни, ако днес би могло да се случи нещо подобно, тъй че знанието да влезе в тях без да полагат никакви специални усилия.

Но тогавашното знание беше съвсем различно от днешното. То беше едно знание, което наподобяваше органическите, растежните сили. Следователно, тази прамъдрост имаше съвсем друга природа и аз ще се опитам да я охарактеризирам с помощта на едно сравнение.

Представете си, че в един съд изливам някаква течност и после прибавям сол. Сега разтварям солта, течността потъмнява, после върша още нещо, в резултат на което солта се утаява на дъното, а горе течността остава по-светла и прозрачна.

Ако бих искал да опиша онова, което протъквава целия човек през епохата на древната прамъдрост, ще се получи една смесица от чисто духовни и физическо-анималистични прослойки. Когато днес разсъждаваме, ние вярваме, че нашите абстрактни мисли чисто и просто преминават през нас, без да засягат, примерно, дишането или кръвната циркулация. Обаче прачовекът от по-далечните Земи времена представляваше едно цяло; дишането и кръвната циркулация бяха в много по-близки отношения, отколкото днес. После мисленето на човека се изтегли нагоре към главата и стана „по-чисто”, също както в посочения пример солта се утаява на дъното, а горе течността остава по-светла и прозрачна.

Това положение се запази до времето, когато праучителите започнаха все повече и повече да се отдръпват от Земята и тяхната прамъдрост вече не можеше да бъде предавана по досегашния начин. И къде се оттеглиха тези праучители? Ние ги откриваме в тяхното Лунно укрепление! Те са там и продължават своето по-нататъшно съществуване. А на Земята остана утайката, и по-точно: Сегашната разновидност на размножителните сили. Там тези размножителни сили не съществуват в днешната си форма, а като един вид утайка. Аз не искам да кажа, че те бяха нещо лошо, но все пак представляваха един вид утайка. А това, което остана горе като по-светла течност, е днешната абстрактна мъдрост. Ние виждаме как в хода на общочовешката еволюция от една страна се обособява, в абстрактен смисъл, доброто и злото, а от друга страна, като един вид утайка, се обособяват по-грубите анималистични качества. По този начин ние постепенно стигаме до една представа за духовното съдържание на Луната. И една такава наука беше налице още

през епохата на инстинктивното ясновидство, като тогава тя имаше по-скоро пророчески характер.

И точно както по този начин говорим за Луната и, бих казал, за нейното „население“, за нейното духовно съдържание, по същия начин можем да говорим и за Сатурн. Искаме ли да изучаваме Сатурн според духовно-научното изследване, още при имагинацията, но много повече при инспирацията и интуицията, ние установяваме, че задълбочаването в явленията на Космоса е съпроводено със самия процес на сетивното възприятие. Човекът изживява този процес на сетивно възприятие, вижда, примерно, един предмет, както и отличаващия го червен цвят. Когато човек си служи с методите, описани в моите книги, т.е. когато излиза от физическото тяло и едва след това отправя поглед към даден предмет, положението е съвсем различно, отколкото в случая, когато външният предмет упражнява някакво въздействие върху човешкия физически организъм, защото в първия случай надигащите се отвътре етерни сили са тези, които обхващат онова, което се разиграва като физически процес, като физическо-химически процес, примерно в окото, докато там се осъществява някакво възприятие. Искам да кажа, че обикновеното „себе-експониране“ на света в акта на възприятието, включително и в областта на научното наблюдение, не засяга кой знае колко човешкото същество. Но когато изляза от моето физическо тяло и възприемайки нещата чрез моето етерно тяло, а дори и чрез моето астрално тяло, тогава аз допълнително виждам как протича не само един такъв процес на сетивно възприятие, но и един познавателен процес, въпреки че като духовно същество се намирам извън моята физическо-сетивна организация; в този случай аз възприемам един мощен, интензивен процес откъм неговата духовна страна. Това, което човекът изживява сега, е едно действително отдалечаване от себе си. Светът става огромен. И това, което иначе е обичайно да виждаме само във външната среда, примерно звездите на Зодиака, сега възниква като нещо, което изгрява отвътре. Ако тук някой би възразил, че вероятно става дума за някакви „реминисценции“, той изобщо не е запознат с процеса, който описвам. Защото това, което изгрява и се надига отвътре, не са никакви реминисценции, а могъщи имагинации, пронизани от интуиции, и сега това, което иначе човек вижда само външно, той започва да го вижда вътрешно. Той усеща себе си вплетен в големите тайни на Зодиака. И ако улучи благоприятния момент – вече откъм вътрешната страна на Универсума – даден човек може, примерно, да долови вътрешно някоя от тайните на Сатурн, докато Сатурн преминава през едно или друго съзвездие на Зодиака. Да разчетеш космическата писменост се състои в това, да откриеш методите, с чиято помощ можеш да проследяваш

вътрешно видяните небесни тела при тяхното преминаване през съзвездията на Зодиака. Това, което отделната планета казва някому, му дава „гласната буква” на космическата писменост А това, което се разполага около нея, докато планетите преминават през съзвездията на Зодиака, му дава „съгласните”. Фактически до вътрешната същност на планетите се приближаваме най-вече тогава, когато – тръгвайки отгоре – стигаме до нагледно познание за това, което иначе е видимо само в условията на външния свят.

Тъкмо този е пътят, по който, примерно, можем да навлезем в истинската вътрешна същност на Сатурн. И тогава някой би могъл да установи следното: Там има едно „население” и то е един вид „пазителят на спомени”, свързани с нашата планетарна система. Сатурновите Духове съхраняват всичко, което се е случило в нашата планетарна система от незапомнени времена; Сатурновите Духове го съхраняват в своята необятна космическа памет. И който наистина иска да проучи историческото, великото космическо и историческо развитие на нашата планетарна система, не бива да спекулира, както правят Кант и Лаплас, твърдейки, че някога е съществувала някаква първична мъглявина, която постепенно се е сгъстила и след като преминала в спираловидно движение, от нея се отделили планетите, а в средата останало Слънцето, около което те започнали да описват своите орбити. Аз често съм повтарял тези думи и винаги съм прибавял следното: Прекрасно е, когато правим този експеримент пред децата, когато наливаме течност в някакъв съд, после изсипваме няколко капки олио, след което поставяме отгоре малко картонче, пробито с игла, и след като го завъртим няколко пъти, виждаме как отстрани започват да се отделят малки капки олио. В ежедневието може и да е добре, когато на моменти забравяме за себе си. Обаче в този случай не бива да забравяме, че самите ние сме тези, които сме привели в движение въпросното олио. Искам да кажа, че Кант-Лапласовата теория също не би трябвало да забравя този, който завърта иглата с картончето и да го праща някъде в Космоса, откъдето този всемогъщ „г-н учител” да върти иглата. Когато днешната наука говори за тези неща по такъв начин, тя не говори честно.

Аз Ви описах как се стига дотам, че действително да виждаме какво точно живее в планетите, в небесните тела. Сатурн може да бъде проучен с оглед на това, как е възникнала цялата планетарна система в нейното космическо развитие. Следователно, една Духовна наука може да осветли човешката душа само ако разглежда човека като участник в поредица от космически събития. Само ако съизживяваме Космоса по този начин, ние отново ще изработим един познавателен, одухотворен и спиритуален инстинкт за това, какво всъщност представлява годишният

кръговрат, в който сме вплетени с нашия органически и социален живот. Ние ще изработим един инстинкт, за да различаваме как в прехода пролет-лято Земята се намира в съвсем различни отношения спрямо Космоса, отколкото в прехода есен-зима. А после ние ще изработим един усет за това, как животът протича на Земята по един начин през пролетта, когато всичко покълва и цъфти, и по съвсем друг начин, когато през есента природният свят започва да умира. Ние ще получим един усет за разликата между пробуждащия се живот на природата през пролетта и заспиващия живот на природата през есента. В резултат на това човекът отново ще достигне една зрелост, която ще му позволи да поставя в природния кръговрат своите социално значими празници по такъв начин, по какъвто самите природни сили организират дишането и кръвната циркулация в неговото физическо тяло.

И така, вгледаме ли се в това, което се разиграва в очертанията на нашата кожа, ние виждаме: там протича нашето дишане, нашето кръвообращение. Там ние, като физически индивиди, принадлежим – с това, което протича в нас – на мировото развитие. Там, в посока навън, ние сме вплетени във външните природни явления, а в посока навътре – в нашето дишане и в нашето кръвообращение. Добре, но какво представлява човекът, що се отнася до неговото съзнание? Всъщност той е един дъждовен червей, обаче такъв дъждовен червей, за който никога не вали дъжд. Често пъти се случва така, че когато вървим из някоя местност и завали дъжд, червеите излизат навън и ако обичаме животните, трябва много да внимаваме, за да не настъпим някой от тях. И тогава се замисляме: Да, тези бедни създания трябва винаги да са долу и само, когато завали дъжд, те се показват над земята, а когато не вали, тогава те остават долу. Днешният материалистически настроен човек е точно един такъв дъждовен червей, само че такъв червей, за който никога не вали дъжд. И ако останем в това сравнение, би трябвало да допълня: За него дъждът би се състоял в проблясъка на духовното познание, защото иначе той трябва да се рови там долу, където никога не прониква светлина. Днешното човечество трябва да преодолее тъкмо тази природа на дъждовния червей. То трябва да я превъзмогне, да се устреми към светлината, към духовната светлина на деня. И призивът на Михаиловия празник е именно призив към духовната светлина на деня.

Ето към какво исках да обърна Вашето внимание, преди утре да говоря за онези неща, които могат да осветлят Михаиловия празник като един особено значим и наистина социален празник.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ

Виена, 1. Октомври 1923

Всички описания, които направих пред Вас през последните дни тук имаха за цел да насочат Вашето внимание към това, как от гражданин на Земята човекът отново ще може да стане гражданин на Космоса, как хоризонтът на неговия живот ще може да се разшири далеч в мировите простори и как по този начин животът в Земната сфера ще се обогати не само откъм разширяване, но и откъм обогатяване и усилване на неговите вътрешни импулси.

Последният път аз говорих за това, как истинският духовен светоглед ни показва, че планетите от нашата планетарна система не са само онези физически тела, за които ни говори днешната астрономия и че те трябва да бъдат разбирани от нас като откровения на определени духовни Същества. В този смисъл аз говорих както за Луната, така и за Сатурн. В кратката си лекция, естествено аз не бих могъл да се спра върху всички отделни планети, но с оглед на нашата непосредствена цел това е без значение. Аз исках само да посоча, как целият поглед върху човешката душа може да бъде разширен далеч извън пределите на Земята. Едва по този начин е възможно да разглеждаме външния свят като принадлежащ към самите нас, също както разглеждаме като наша принадлежност всичко онова, което се разиграва в рамките на нашето тяло, например дишането, кръвообращението и т.н.

Днешните естествени науки разглеждат също и нашата Земя така, като че ли тя е едно минерално, мъртво небесно тяло. Съвременният човек изобщо не се замисля върху това, че неговите космологически наблюдения нямат никаква реална стойност. Тъкмо днес усетът за реалност е извънредно притъпен. Например хората лесно приемат, че един планински кристал е “действителен”, че една роза също е “действителна”, обаче те не долавят разликата между тези две “действителности”. Защото кристалът е една затворена в себе си реалност, която може да съществува независимо от околния свят, а розата не може. Розата живее само докато се намира върху своята клонка. Една роза, имам предвид цъфналата роза, не може да съществува сама за себе си. Ако поддържаме една представа за онази цъфнала роза, която радва очите ни и искаме външно да затвърдим тази представа, тогава ние се изправяме пред една абстракция, дори и когато можем да я докоснем. Също толкова нереална е и онази Земя със своите скали, шисти, варовикови пластове и т.н., за която ни говори официалната наука, защото тази Земя просто не съществува, тя е измислена. А нима действителната Земя не е съставена също и от растенията, от животните, от хората? Всички те също принадлежат на Земята, както ѝ принадлежат скалите и планинските кристали, и когато имам пред очите си една Земя,

съставена от камъни, аз нямам нищо. Официалните естествени науки, включително и геологията, изобщо не стигат до реалността.

Фактически нещата се свеждат до това, да напредваме в познанието не само логически, но и с усет за реалността. Днес хората казват: Явните заблуди на днешното образование не ни засягат много; леките противоречия също не ни засягат! Обаче най-лошото в днешните науки, в днешното познание настъпва тогава, когато привидно нямаме никакви противоречия! – Виждате ли, към областта на духовното богатство, на точното познание, принадлежи също и това да преценим всички онези фактори, които например според днешната геология са взели участие във възникването на Земята преди толкова милиона години. Впрочем тези изчисления допускат известни отклонения в подробностите. Някои геолози казват: Земята е възникнала преди 20 милиона години, други казват: 200 милиона години; макар че днес за мнозина разликата между 20 милиона и 200 милиона е нещо съвсем незначително. Въпреки различията, изчислителните методи на учените са такива, че ние можем да се отнасяме към тях с пълен респект. Те са прецизни, те са точни. Но какво става сега? Нека да вземем следния пример: Ето, днес аз започвам да изследвам човешкото сърце, и след един месец правя нови изследвания. Да предположим, че с помощта на много фина изследователска техника аз установявам някои изменения в това човешко сърце и сега аз зная точно как това човешко сърце се е променило в рамките на един месец. После аз установявам какви са промените следващия месец, още по-следващия и т.н. Или с други думи: По отношение на човешкото сърце аз използвам същия метод, основаващ се на различните отлагания в земните пластовете, който използват и геолозите, за да изчислят геологическите епохи състоящи се от милиони и милиони години. С оглед на малките, постепенни изменения геолозите изчисляват продължителността на епохите. Но как да интерпретирам аз моите резултати, които показват измененията в човешкото сърце? Сега аз мога да приложа същия метод на изчисление и да посоча как ще изглежда това човешко сърце примерно след 300 години. Изчислението ще бъде точно. Само че преди 300 години това сърце не е съществувало, нито пък ще съществува след 300 години. Ето как днес остроумните и екзактни методи на изчисление дават основание на учените геолози да твърдят как е изглеждала Земята преди три милиона години, когато все още не е съществувал никакъв силур и т.н. Изчислението може и да е вярно, обаче Земята все още не е била тук. По същия начин днес може да бъде предвидено – точно това правят физиците – как ще изглеждат различните субстанции след 20 милиона години. В това отношение американски изследователи са направили извънредно интересни

предвиждания за това как примерно ще изглеждат белтъчините тогава, само че след 20 милиона години Земята, като небесно тяло, изобщо няма да съществува. Следователно, логическите методи и точността са най-опасното нещо, защото те не допускат противоречия. Ако методите са точни ние не бихме могли да оспорваме как е изглеждало сърцето преди 300 години, или как е изглеждала Земята преди 20 милиона години, но това, към което трябва да се стремим, е реалистичното мислене, реалистичния светоглед.

При всички области на Духовната наука нещата опират тъкмо до едно такова всестранно обхващане на действителността. А чрез методите, за които говорих вчера, чрез такива интимни методи, както показах вчера, ние можем да опознаем населението на Луната и на Сатурн, можем да опознаем не само отношението на Земята към нейните същества, но и отношенията на всяко мирово създание към Космоса. Навсякъде в света материалните неща съдържат в себе си Духа, защото те са само неговият външен облик. Навсякъде в сетивния свят имагинацията, инспирацията и интуицията откриват неговото духовно съдържание, обаче не го намират, така да се каже, в ясни и точни контури, а го намират в една непрекъсната подвижност, в един непрекъснат живот. И точно както това, което геологията твърди за камъните няма никаква реалност, и възникването на Земята е неотделимо от растенията, животните и физическите хора, така и Земята – ако искаме да я обхванем в нейната цялост – ние трябва да разглеждаме като външен физически израз на духовния свят.

Първоначално чрез имагинацията ние разбираме как в известен смисъл Земната духовност се различава от човешката духовност. Ако един човек застане пред мен, аз виждам многообразни проявления на неговата същност. Аз виждам, как той върви, чувам как говори, виждам неговата физиономия, жестовете на ръцете му. Всичко това ме насочва къде да търся преобладаващото в него душевно-духовно единство. Но точно както тук е в сила инстинктът за откриване на споменатото душевно-духовно единство в конкретния човешки индивид, така и, от друга страна, когато имагинативното познание разглежда Земята, то далеч не открива някакво единство в Земната духовност, а там то открива една множественост, едно многообразие. Ето защо не бива, по аналогия с духовността на човека да правим изводи за духовната цялост на Земята, понеже според верния поглед върху нещата съществува не цялост, а множественост и разнообразие от духовни Същества, живеещи в природните царства на Земята.

Нека да проверим какво ни показва тази имагинация, подкрепена от инспирацията, относно годишния кръговрат на Земята. Нека най-напред

да отправим душевния си поглед към зимата. Външно погледнато, Земята се покрива със скреж и сняг, зародишите на растенията се прибират навътре в почвата. Ако сега се абстрахираме от животинския и човешкия свят, можем да кажем, че тъкмо това, което – покълвайки – е свързано със Земята, ѝ позволява тя да се прибере навътре в себе си. В израстващия, избуяващ растителен живот на пролетта и лятото ние се научаваме да разпознаваме умиращия живот на зимата. Обаче какво означава в духовен смисъл този умиращ живот на зимата? Той означава, че онези духовни Същества, които ние наричаме елементарни духовни Същества, и които са същинските оживотворители на растенията, се прибират навътре в самата Земя, свързват се интимно със самата Земя. Имагинативно погледнато, през зимата става така, че Земята, така да се каже, прибира своите духовни елементарни Същества в техните тела, скрива ги в своето тяло. През зимата Земята е най-духовна, или с други думи, проникната в най-голяма степен от своите елементарни духовни Същества.

При онзи, който вижда тези процеси всичко това, както и останалите свръхсетивни възприятия, преминава в неговите усещания, в неговите чувства. По времето, когато нашата планета е обхваната от зимата, свръхсетивният му поглед е допълван с особени усещания и той си казва: Там, където снегът покрива земята, там елементарните духовни Същества са потопени в същинското битие на нашата планета. С настъпването на пролетта, родството на тези елементарни духовни Същества със Земята се превръща в родство с космическото обкръжение. Това, което в тези Същества през зимата представляваше едно дълбоко родство със самата Земя, през пролетта се превръщаше в родство с космическото обкръжение и елементарните Същества, така да се каже, се стремяха да излязат извън Земята. Всъщност пролетта се състои в това, че Земята, отдавайки се на Космоса, позволява на своите елементарни Същества да се устремят извън нея. През зимата тези елементарни Същества се нуждаят от спокойствието, което те намират в утробата на Земята, през пролетта те се нуждаят от това, да се устремят навън чрез въздуха, чрез атмосферата, да изпитат влиянията от духовните сили на планетарната система, от духовните сили на Меркурий, Марс, Юпитер и т.н. Всичко онова, което може да действа от планетарната система върху Земните Духове, през зимата то не действа, то започва да действа през пролетта. Всъщност ако ние сме в състояние да наблюдаваме тук един космически процес, който спрямо човека е по-скоро духовен, отколкото материален, това е дихателният процес. Ние вдишваме външния въздух, поемаме го в нашето собствено тяло, после го издишваме. Вдишване, издишване – една съставна част на човешкия

живот. През периода на зимата нашата Земя вдишва и поема навътре в себе си цялата си духовност; с идването на пролетта тя издишва своята духовност обратно навън в Космоса. И човекът усещаше това още в най-ранните епохи от своето развитие, когато все още разполагаше с един вид инстинктивно ясновидство. Той усещаше Земяните процеси, съответстващи на зимния обрат на Слънцето, именно в лицето на Коледния празник. Когато Земята ставаше най-духовна, тя трябваше да приюти човека в тайната на Коледния празник. И по-късно Спасителят можа да се свърже само с една такава Земя, която беше поела в утробата си цялата своя духовност. Обаче за другия празник, подсказващ на човека, че той принадлежи не само на Земята, а и на целия Космос, и че като Земен жител той може да пробуди душата си за Космоса, за този празник на възкресението можеше да послужи само онзи период от време, когато цялата Земяна духовност се намираще навън в Космоса. Ето защо ние виждаме как Коледният празник е свързан със Земяните факти, със зимния мрак на Земята, свързан – в известен смисъл – със спящата Земя. Напротив, ние виждаме, как Великденският празник е поставен по такъв начин в годишния кръг, че се намираме в зависимост не от Земяните процеси, а от космическите процеси. И определяща за Великденския празник е тъкмо първата неделя след пролетното пълнолуние. Следователно, през древните епохи именно звездите подсказваха на хората кога трябва да празнуват Великден, понеже в този период от време цялата Земя се отваря към Космоса. Ето как на помощ идваше космическата писменост и тогава човекът се досещаше, че той е не само едно земно създание, и че в пролетния Великден той сам трябва да се отвори към космическите простори.

За някого сигурно е мъчително да се дискутира една отминала епоха от общочовешката еволюция, когато тези забележителни идеи бяха още по-ясни, отколкото са днес, да се дискутира така, както сме свикнали да го правим от двадесет или двадесет и пет години, с убеждението на всякакъв вид хора, които смятаха, че въпреки всичко Великденският празник не трябва да е подвижен във времето, а да се фиксира на първата неделя от месец Април. И аз бях свидетел на една дискусия, при която се обръщаше внимание на това, как счетоводните баланси на търговците се обръкват от подвижността на Великдена и как счетоводството би било много по-подредено, ако Великденът беше строго фиксиран във времето. Както казах, за някого може да е мъчително, когато вижда, как нашата цивилизация се е отчуждила от света и само си въобразява, че е практична, защото едно такова предложение е най-непрактично нещо, което може да се измисли; непрактично, понеже тази цивилизация може да предлага практично решение за деня, но не и за столетието. За

столетието е валидна само онази практика, която е в съзвучие с Космоса. Но в този случай годишният кръговрат винаги трябва да ни подсказва връзката между вътрешния живот и целия Космос.

Преминавайки от пролетта в лятото, Земята все повече и повече изгубва своята вътрешна духовност. Тази духовност, чиито носители са елементарните Същества, преминава от Земния свят в извънземния свят и се оказва изцяло под влиянието на планетите, на Космоса. И някога определени мистериини центрове извършваха своите необичайно дълбоки култови свещенодействия в онзи период от време, в който днес ние празнуваме Еньовден, а именно във връхната точка на лятото. Този Еньовден във връхната точка на лятото някога се падаше в онова време, когато Посветените, жреците в онези мистериини центрове, където този летен празник беше опазил цялото си първоначално величие, бяха дълбоко проникнати от убеждението: Това, което ти трябваше да търсиш през зимата, по времето на зимния обрат на Слънцето, когато ти се вираше през духовно проницаемата снежна обвивка във вътрешния свят на Земята, го намираш сега, отправяйки душевния поглед навън. И елементарните Същества, които през зимата се намираха под влиянието на Земните дълбини, сега се оказваха под влиянието на планетите. От Съществата, които трябваше да търсиш през зимата, сега, в разгара на лятото, ти ще се доближиш до онези техни изживявания, които са свързани с планетите.

И както днес човекът изживява несъзнателно своя дихателен процес като нещо, което вътрешно принадлежи на цялото му същество, така и в миналото човекът изживяваше цялото си същество като принадлежащо на годишния кръговрат. През зимата той търсеше родствените му елементарни Същества в Земните дълбини; в разгара на лятото той ги търсеше в облачните висоти. В Земните дълбини той ги намираше вътрешно протъкани и оживотворени от същинските Земни сили и съчетани с онова, което Лунните сили бяха оставили в Земните недра; а в разгара на лятото той ги намираше отворени към просторите на Вселената.

А в края на лятото Земята отново започва да вдишва своите духовни сили, така че след Еньовден отново се подготвя онзи период от време, когато Земята ще трябва да поема в себе си своята духовна същност.

Днешният човек не е твърде склонен да се замисля върху това вдишване и издишване на Земята. Човешкото дишане е по скоро физически процес, Земното дишане е по скоро духовен процес, едно излизане на елементарните Същества в мировите пространства и по-късно тяхното завръщане в Земята. Но както човекът изживява своето кръвообращение като нещо, протичащо в собственото му тяло, така той –

напредвайки в своето развитие – изживява и целия годишен кръговрат. Както движението на кръвта е нещо основно за неговото съществуване, така и – в един по-широк смисъл – движението на елементарните Същества от Земята към Небето и после обратно към Земята е нещо съществено за човешката съдба. И само несъвършенството на усещанията не позволява на днешния човек да предположи до каква голяма степен той зависи от това външно придвижване на елементарните Същества в хода на годината. И докато с времето човекът полага усилия и вниква в идеите на Духовната наука, на свръхсетивното познание, докато развива онази вътрешна активност, от която се нуждае, за да онагледи и конкретизира поверените му духовно-научни изводи, цялостното обхващане на тези духовно-научни изводи изостря неговата чувствителност. И всъщност тъкмо това трябваше да очакват всички Вие от онова свръхсетивно познание, към което се стреми антропософията. Ако четете една антропософска книга, да кажем един лекционен цикъл, и я четете така абстрактно както четете всякакви други книги, тогава Вие изобщо нямате нужда от антропософска литература. В такъв случай аз бих ви посъветвал да четете готварски книги или техническа литература, или някакво ръководство, свързано с практическата страна на живота. Да четеш антропософски книги, или да слушаш антропософски лекции има смисъл само тогава, когато забелязваш: Да, за да приема в себе си тези изводи, аз трябва да се настроя по съвсем различен начин, отколкото за всякакъв друг вид изводи. И това произтича от факта, че хората, имащи себе си за особено умни, смятат тази антропософска литература за пълна лудост. Но те трябва да имат и основания, за да твърдят, че тя е лудост. И основанията им се свеждат до следното: Всички останали казват друго, всички те ни представят света по друг начин. Ние просто не можем да допуснем, че антропософите идват и ни показват една друга картина за света!

Да, това което се появи в света като антропософски светоглед е наистина различно от онова, което хората говорят тук или там. Аз вече заявих: Политиката, която следват някои от нашите приятели, а именно да представят антропософията като нещо красиво, като нещо, което не влиза в никакви противоречия с мнението на другите, тази политика не можем да приемем за правилна, въпреки че тя винаги намира своите поддръжници. Нужна е съвсем друга нагласа, друга душевна ориентация, ако искаме да приемем антропософските доводи не като лудост, а като действително правдоподобни, точни и убедителни.

Ако обаче постигнем тази друга ориентация, тогава след известно време забелязваме, че по този начин през един вид обучение преминава не само човешкият интелект, но и човешкото сърце. И тогава човешкото

сърце ще свързва зимата не само с това, че обличаме дебелите палта, понеже става студено, и лятото – с това, че сваляме дрехите, понеже отново става топло; тогава в хода на годината човешкото сърце ще изживява – заедно със Земята – редица фини преходи от ледената зима до лятната жега. Човекът ще се научи действително да усеща годишния кръговрат, както той усеща проявленията на едно живо, одушевено същество.

Да, чрез едно правилно антропософско обучение сърцето ще стигне дотам, че годишният кръговрат ще му говори толкова красноречиво, колкото красноречиви са и думите, идващи от душата на един приятел. Както от думите на приятелската душа, от жестовите на приятелската душа можем да усетим нейното топло присъствие, коренно различаващо се от това на неживия, неодушевен свят, така и един ден първоначално нямата природа ще проговори на човека като едно живо същество. Човекът ще стане душа и като преминаваща през годишния кръг душа ще се научи да усеща годината, ще се научи да се вслушва в това, което годината има да му каже; и точно както в обикновения живот се отнася с малките живи същества около себе си, така той ще се научи да се отнася и с целия одушевен Космос. И когато лятото преминава в есен и приближава зимата, за него ще настъпва един особен период, през който ще му говори самата природа.

Който съумее да изработи в себе си тези фини усещания към природата, които се опитам да опиша тук – а след известно време антропософът забелязва, че всички те могат да се появят като чувствен, сърдечен резултат от неговите антропософски занимания – той вече ще може и да различава: Ето, сега става дума за едно съзнание за природата, възникващо през пролетта и лятото, а сега – за същинското себесъзнание, възникващо през есента и зимата. Да, от една страна е съзнанието, възникващо с идването на пролетта, с нейния поклъващ, бликащ живот. И който има правилното усещане за този поклъващ, бликащ живот, който позволи вътре в него да проговори всичко онова, което е присъщо на пролетта – не е нужно това да става съзнателно, защото то говори също и в подсъзнанието – той не си казва просто: “Растенията поклъват, цветята цъфтят!”, понеже той действително чувства своята пълна отдаденост към природата, тъй че може да заяви: “В цветята цъфти моят Аз, в растенията поклъва моят Аз!”

Съзнанието за природата възниква едва тогава, когато човекът се научава да съучаства и да се разгръща в нейния поклъващ, бликащ живот. Да можеш да поклъваш заедно с растението, да можеш да цъфтиш заедно с растението, да можеш да раждаш плодове заедно с растението: това означава да излизаш от своя вътрешен свят и да навлизаш във

външната природа. Да развиваш духовност съвсем не означава да се абстрахираш от света. Да развиваш духовност означава: Да следваш Духа във всичките му стъпки. И когато през пролетта и лятото човекът, поклъвайки с кълновете, цъфтейки с цветовете, давайки плод с плодовете, сам развие своите фини усещания за природата, по този начин тъкмо в разгара на лятото той се подготвя за едно пълно отдаване на живота си във Вселената, на живота си в звездното небе. И тогава всяка една светулка се превръща в тайнствено откровение на Космоса; тогава в разгара на лятото, бих казал, всеки полъх в атмосферата се превръща в едно космическо възвестяване, което отеква в земния свят.

Обаче в момента, когато Земята отново поема дъх, когато човекът се научил да усеща заедно с природата, да поклъва заедно с кълновете, да цъфти заедно с цветовете, да дава плод заедно с плодовете, той просто не може нищо друго – понеже е навлязъл с цялата си същност в света на природата – освен да изживява заедно с нея също и есента, и зимата. Но който се е научил да живее заедно с природата, той стига и дотам, че може и другото: да умира заедно с природата. Който се е научил през пролетта да живее заедно с природата, той се научава също и да умира с природата през есента. И нещата стоят така, че макар и по друг начин, хората отново достигат до онези усещания, които някога имаха жреците на Митра. Жреците на Митра усещаха годишния кръговрат в собствените си тела. Тези усещания не могат да бъдат изпитвани от съвременното човечество. Обаче в близкото бъдеще те все повече и повече ще стават достойние на човечеството и антропософите трябва да са първопроходците по този път, отвеждащ хората дотам, че да съживяват годишния кръговрат, дотам, че през пролетта да живеят заедно с природата, а през есента да умират заедно с природата.

Обаче човекът не бива да умира. Човекът не бива да бъде принуждаван. Той може да живее заедно с поклъващия природен свят и – свързан с него да развива своето съзнание за природата. Но когато той съизживява умирането на природата, тогава тази негова опитност се превръща в един призив: Сега ти трябва да пробудиш твоите собствени съзидателни сили и да ги противопоставиш на умирането. Тогава вътре в него поклъват духовно-душевните сили, поклъва същинското себесъзнание, и в своите вътрешни изживявания, включвайки се в умирането на природата през есента и зимата, той наистина пробужда своето съзнание до най-висша степен. Да, ето как човекът метаморфозира в годишния кръговрат, изживявайки редуването: Природно съзнание – себесъзнание. Когато човекът участва в умирането на природата, се пробуждат вътрешните му жизнени сили. Когато природата поема своите

елементарни Същества навътре в утробата си, вътрешните човешки сили пробуждат себесъзнанието.

Михаиловите сили – сега ние отново се докосваме до тях! Образът, показващ битката на Михаил с Дракона според древното ясновидство, е възниквал при съвсем други условия. Обаче сега, докато човек вниква в пролетта, лятото, есента и зимата както с природното съзнание, така и със своето себесъзнание, тогава в края на Септември пред него отново застава същата сила, която нагледно му посочва, как именно, ако той участва в умирането на природата, от нейния гроб ще покълне онази победоносна сила, която вътре в него ще разпали ясната светлина на истинското, чисто себесъзнание. Сега Михаил отново тържествува над Дракона.

Ето как антропософските истини, антропософското познание трябва да се влеят като една реална сила в човешкото сърце. И пътят води от нашите сухи, абстрактни, но точни представи до онзи момент, когато навлязлото в сърцето живо познание отново ни изправя пред това, което някога беше толкова живо представено в божествения образ на Михаил, който срязва Дракона. Но днес душите ни не са под влиянието на някакви абстрактни понятия. И не си мислете, че изживявания от този род остават без последици за Земяното човечество. Години наред, също и на антропософските срещи тук във Виена, аз често съм описвал как човекът пробужда своето съзнание за безсмъртието, своето съзнание за живота преди раждането. Но сега аз искам да изложа пред Вас, и то в напълно конкретен смисъл, по какъв начин човекът може да получи духовната сила направо от духовния свят. Разбира се, съвсем не е достатъчно да се говори с общи думи за някакъв пантеистичен Дух, лежащ в основата на света. Това би било също толкова абстрактно, колкото и да се задоволяваме с твърдението: Човекът има Дух. – Какво означава за нас твърдението: Човекът има Дух?

За нас “Духът” се изпълва със значение едва тогава, когато Духът започне да ни говори в конкретните подробности, когато всеки миг Духът конкретно се открива за нас, когато той може да ни дари с утеха, надежда и радост. Философските спекулации за някакъв пантеистичен дух нямат никакъв смисъл. Живият Дух, който ни говори от природата, също както човешката душа ни говори от човека – тъкмо той е, който със своята оживотворяваща сила може да навлезе в човешкото сърце.

Обаче в този случай от едно такова познание, преобразено в човешкото сърце, ще се роди тъкмо онази сила, от която човечеството се нуждае, за да развива своя социален живот. През последните три, четири столетия хората свикнаха да разглеждат природата и човечеството единствено с помощта на чисто интелектуални, абстрактни представи. И

сега, когато човечеството е изправено пред големите проблеми на социалния хаос, то би искало да ги разрешава по чисто интелектуален път. Обаче единственото, до което хората стигат, вървейки по този път, са химерите. Защото да се намесва в социалната област може само едно чисто и всестранно развито човешко сърце. Обаче това е невъзможно, преди човекът да е изградил своето отношение към Космоса и най-вече към духовното съдържание на Космоса. Актуалните социални проблеми ще намерят своето разрешение в онзи миг, в който човешките сърца се отворят пред съзнанието за Духа, онова съзнание за Духа, което е разновидност на природното съзнание в посока от пролетно-лятно съзнание към есенно-зимно съзнание, към себесъзнание. В един по-дълбок смисъл, от решаващо значение е не разбирането на социалния проблем, а фактът, че достатъчно голям брой хора могат да приемат в душите си именно такива духовни импулси.

И всичко това трябва да бъде чуто от човешкото сърце, ако се замислим, че към трите празника: зимното Рождество, пролетното Възкресение и летния Еньовден ще трябва да прибавим и есенния Михайлов празник. Прекрасно, наистина прекрасно би било, ако в края на Септември бихме могли да отбелязваме този Михайлов празник с цялата сила на човешкото сърце. Обаче той не бива да бъде празнуван под знака на едни или други абстрактни програми. Напротив, в Михайловия празник ще се включват такива хора, в чиито вътрешен свят пулсира съзнанието за Духа. Защото какво представлява Великденът сред другите големи празници на годината? Той е празник на Възкресението. Той ни напомня за онова Възкресение, което се извърши при Мистерията на Голгота след като Слънчевият Дух Христос беше слязъл в едно човешко тяло. Външно погледнато, Мистерията на Голгота започва със смъртта, а после идва Възкресението. Който разбира Мистерията на Голгота по този начин, в пътя на Спасителя той вижда първо смъртта, а после – Възкресението. И може би той казва в душата си: Сега аз трябва да се свържа с Христос, който е победил смъртта, и в смъртта да намеря Възкресението.

Обаче християнството не завършва с традициите, които напомнят за Мистериите на Голгота; християнството трябва да върви напред. В хода на времето човешкото сърце узря вътрешно и сега човекът се нуждае от следното: Към този празник, който му напомня за смъртта и Възкресението Христови, той иска да прибави един друг празник, чрез който годишният кръговрат му се показва по един толкова интимен начин, че сега той може да намери Възкресението на душата най-напред именно в годишния кръговрат; сега той трябва първо да извиси душата до Възкресението, за да премине тя достойно през портата на смъртта.

Великденски празник: Първо смърт, после Възкресение; Михайлов празник: Първо Възкресение на душата, после смърт.

Ето как Михайловият празник ще се превърне в един обратен Великден. През Великден човекът празнува Възкресението на Христос от смъртта. През Михайловия празник човекът трябва да почувствува пределно ясно: Ако не искам да потъна в мъртвешки сън и да се окажа със заглушено себесъзнание в периода между смъртта и новото раждане, а да премина през портата на смъртта с ясен поглед, аз трябва, за да сторя това, чрез вътрешните си сили да пробудя моята душа от смъртта. – Първо е пробуждането на душата, а после идва смъртта, тъй че тогава може да започне онова Възкресение, което самият човек ще празнува в своя вътрешен свят.

Дано тези лекции допринесат поне малко за това, да прокарат един вид мост между разсъдъчното антропософско познание и онова, в което антропософията може да се превърне за човешките сърца. В такъв случай аз бих бил твърде радостен и често ще си спомням за това, което можахме да обсъдим в тези лекции, с които действително исках да се обърна не към Вашия разум, а към Вашите сърца, за да посоча по един необичаен за наши дни начин онези социални импулси, които са крайно необходими за днешното човечество. А всъщност нужното настроение за социални импулси ние можем да получим едва чрез интимно задълбочаване във всичко онова, което се извършва в човешките сърца. Ето какво изпитвам особено силно в душата си сега, когато трябва да привърша тези лекции, които изнесох пред Вас, скъпи австрийци, воден от една вътрешна потребност на моето сърце.